

ДОНЕЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

МІРКОВЕЦЬ ОЛЕКСАНДР МИХАЙЛОВИЧ

УДК 343.985

ДИСЕРТАЦІЯ
РОЗСЛІДУВАННЯ РОЗБОЇВ, ВЧИНЕНИХ ОРГАНІЗОВАНОЮ
ГРУПОЮ В УКРАЇНІ

12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза;
оперативно-розшукова діяльність
(081 – Право)

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ **О. М. Мірковець**

Науковий керівник **Тарасенко Олександр Сергійович**,
кандидат юридичних наук

Маріуполь – 2021

АНОТАЦІЯ

Мірковець О.М. Розслідування розбоїв, вчинених організованою групою в Україні. – Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук (доктора філософії) за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність (081 – Право). – Донецький державний університет внутрішніх справ Міністерства внутрішніх справ України. Маріуполь, 2021.

У дисертації здійснене комплексне дослідження розслідування розбоїв, вчинених організованою групою, в якому на монографічному рівні сформульовано низку наукових положень, висновків і рекомендацій щодо окремої криміналістичної методики розслідування цього виду злочину.

Складовими елементами методики розслідування розбоїв, вчинених організованою групою є: криміналістична характеристика; типові слідчі ситуації на стадії виявлення злочину й етапах його розслідування; криміналістичні питання початку кримінального провадження; закономірності організації та планування розслідування; слідчі версії, обставини, що підлягають встановленню; алгоритм процесуальних дій, зумовлений завданнями типових слідчих ситуацій; особливості проведення окремих слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та їх комплексів (тактичних операцій); забезпечення координації дій правоохоронних органів у розслідуванні й особливості взаємодії слідчого з оперативними підрозділами.

Криміналістична характеристика розбоїв, вчинених організованими групами включає такі елементи: предмет злочинного посягання; спосіб підготовки, учинення та приховування розбоїв (включаючи знаряддя і засоби); обстановка вчинення та слідова картина нападу; відомості про злочинні групи (включаючи мотиви і мету вчинення) та потерпілих, які знаходяться в кореляційній взаємозалежності, визначають характер й особливості розслідування. Її структуру доцільно визначати, виходячи зі структури предметної діяльності і умов, що забезпечують останню, а також зі специфіки цих злочинів.

Визначено особливості організації і тактики проведення першочергових процесуальних дій у разі вчинення розбою організованою групою, із деталізацією порядку внесення відомостей про такі факти до Єдиного реєстру досудових розслідувань, виїзду на місце події слідчо-оперативної групи, проведення огляду місця події з метою виявлення та фіксації відомостей щодо обставин вчинення нападу, встановлення факту вчинення організованого нападу, допиту свідків і потерпілих, затримання, особистого обшуку й освідкування причетних до злочину осіб.

Систематизовано типові слідчі ситуації по відношенню до суб'єкта вчинення злочину («подія злочину – організована група», «організована група – потерпілий – подія злочину», «подія злочину – предмет посягання»; розбійний напад вчинено невідомими особами; наявна інформація про обставини розбійного нападу та організовану групу (окремих її членів), підозрювана (і) особа (и) затримана (і); осіб нападу не встановлено) та запропоновані напрями розслідування й алгоритм проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій на кожній з них.

Встановлені підстави для висунення слідчих версій з огляду на типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування, що залежать від таких факторів: організована група, діяльність якої розслідують, знаходилася під контролем оперативних працівників чи про неї стало відомо під час розбою, учиненого його членами; на початку досудового розслідування було затримано всіх членів організованої групи чи лише декілька рядових виконавців; ознаки організованої групи було встановлено під час першочергових процесуальних дій чи в процесі досудового розслідування. Запропоновано алгоритми їх вирішення шляхом проведення необхідних процесуальних дій, визначено їх зміст й оптимальну послідовність.

Кримінальне процесуальне законодавство України врегульовує такі форми взаємодії між слідчими і оперативними підрозділами, яка полягає у наданні письмового доручення, що має місце в результаті: проведення процесуальних дій, виконання ухвали щодо здійснення приводу шляхом

доручення винесеними відповідною постановою, здійснення розшуку підозрюваного шляхом доручення винесеним відповідною постановою тощо. При розслідуванні розбоїв, вчинених організованою групою непроцесуальними формами взаємодії є: взаємний обмін інформацією; спільне аналітичне опрацювання початкових матеріалів та висунення основних версій; планування першочергових заходів, спрямованих на перевірку основних версій; визначення стратегії розслідування; спільне проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій; планування та вжиття заходів щодо захисту доказової бази. Розбої, вчинені організованими групами є особливо тяжкими злочинами, при розслідуванні яких обов'язково створюються слідчо-оперативна (і) група (и), керівником якої є слідчий

Розроблено комплексний підхід до організації, тактики і послідовності проведення окремих слідчих (розшукових) дій (огляд, допит, обшук, пред'явлення для впізнання) спрямованість та послідовність яких залежать від ситуації розслідування; організації проведення та порядку використання результатів НСРД (зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж та установа містезнаходження радіоелектронного засобу; спостереження за особою, річчю або місцем (візуальне спостереження); аудіо-, відеоконтроль особи, місця; зняття інформації з електронних інформаційних систем; виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації; використання інформації, отриманої унаслідок конфіденційного співробітництва з іншими особами) в рамках досудового розслідування, які спрямовані на розв'язання пошукових завдань і виконання доручень слідчого.

Найпоширенішою формою використання спеціальних знань під час розслідування розбоїв, вчинених організованою групою є призначення та проведення судових експертиз, тому дослідження особливостей призначення та проведення їх, окреслення кола питань, що можуть бути вирішені, має суттєве теоретичне й практичне значення. Одержану за допомогою спеціаліста

інформацію використовують під час планування розслідування, висунення й перевірки версій, зокрема оперативно-розшуковим шляхом.

До видів експертиз, які найчастіше призначають під час розслідування аналізованого злочину, належать автотехнічна, балістична, дактилоскопічна, біологічна, трасологічна, портретна, криміналістичне дослідження холодної зброї, механіскопічна експертиза слідів одягу та їх ушкоджень, тощо залежно від об'єктів дослідження і питань, на які необхідно одержати відповіді.

Ключові слова: розбій, організована група, криміналістична характеристика, кримінальне провадження, розслідування, слідча ситуація, слідча (розшукова) дія, негласна слідча (розшукова) дія, спеціальні знання.

SUMMARY

Mirkovets O. M. Investigation of robberies committed by an organized group in Ukraine. – *Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.*

The dissertation on competition of a scientific degree of the candidate of legal sciences on a specialty 12.00.09 - criminal process and criminology; forensic examination; operative-search activity (081 - Law). – Donetsk State University of Internal Affairs. Mariupol, 2021.

In the dissertation, a comprehensive study of the investigation of robberies committed by an organized group was carried out, in which a number of scientific provisions, conclusions and recommendations on a private forensic method of investigating this type of crime were formulated at the monographic level.

The constituent elements of the methodology for investigating robberies committed by an organized group are: forensic characteristics; typical investigative situations at the stage of detecting a crime and stages of its investigation; forensic issues of the initiation of criminal proceedings; patterns of organization and planning of the investigation; investigative versions, circumstances to be established; the algorithm of procedural actions, due to the tasks of typical investigative situations; peculiarities of carrying out certain investigative (search) actions, covert investigative (search) actions and their complexes (tactical operations); ensuring the coordination of the actions of law enforcement agencies in the investigation and the peculiarities of the interaction of the investigator with operational units.

Forensic characteristics of robberies committed by organized groups include the following elements: the subject of criminal encroachment; the method of preparing, committing and concealing robberies (including weapons and means); the situation of the attack and the trace pattern of the attack; information about the criminal group (including the motives and goals of the commission) and the victims, which are in correlation interdependence, determine the nature and characteristics of the investigation. It is advisable to determine its structure based on the structure of

objective activity and the conditions that ensure the latter, as well as on the specifics of these crimes.

The specifics of the organization and tactics of carrying out priority procedural actions in the event of a robbery by an organized group have been determined, with details of the procedure for entering information about such facts into the Unified Register of Pre-trial Investigations, departure to the scene of the circumstances of the attack, the establishment of the fact of the commission of an organized attack, the interrogation of witnesses and victims, the detention, a personal search and examination of the persons involved in the crime.

Typical investigative situations in relation to the subject of the crime are systematized ("crime event - organized group", "organized group - victim - crime event", "crime event - object of encroachment"; robbery committed by unknown persons; available information about the circumstances of the robbery and an organized group (of its individual members), the suspect (s) person (s) was detained (s) persons of the attack were not established) and the directions of the investigation and the algorithm for conducting investigative (search) actions and covert investigative (search) actions in each of them were proposed.

The grounds for putting forward investigative versions have been established, taking into account the typical investigative situations of the initial stage of the investigation, depend on the following factors: the organized group whose activities are being investigated was under the control of operational workers or became known about it during a robbery committed by its members; at the beginning of the pre-trial investigation, all members of the organized group or only a few ordinary perpetrators were detained; the signs of an organized group were established during the primary procedural actions or in the process of pre-trial investigation. Algorithms for their solution by carrying out the necessary procedural actions are proposed, their content and optimal sequence are determined.

The criminal procedural legislation of Ukraine regulates such forms of interaction between investigators and operational units, which consists in the provision of a written order, takes place as a result of: carrying out procedural

actions, executing an order to carry out a drive by ordering by an order issued by an appropriate order, carrying out a search for a suspect by ordering like that. When investigating robberies committed by an organized group Non-procedural forms of interaction are: mutual exchange of information; joint analytical processing of source materials and nomination of major versions; planning priority actions aimed at checking the main versions; defining an investigation strategy; joint conduct of investigative (search) actions and covert investigative (search) actions; planning and taking measures to protect the evidence base. Robberies committed by organized groups are especially grave crimes, during the investigation of which an investigative-operational group (s) must be created, the head of which is an investigator.

An integrated approach has been developed to the organization, tactics and sequence of individual investigative (search) actions (examination, interrogation, search, presentation for identification), the direction and sequence of which depend on the situation of the investigation; organization of the conduct and procedure for using the results of the NDSD (retrieving information from transport telecommunication networks and establishing the location of a radio-electronic device, monitoring a person, thing or place (visual observation), audio, video monitoring of a person, place, retrieving information from electronic information systems, performing a special task on disclosure of criminal activities of an organized group or criminal organization, use of information obtained as a result of confidential cooperation with other persons) in the framework of pre-trial investigation, aimed at solving search tasks and fulfilling orders of the investigator.

The most common form of using special knowledge in the investigation of robberies committed by an organized group is the appointment and conduct of forensic examinations, therefore, the study of the specifics of the appointment and conduct, the determination of the range of issues that can be resolved, is of significant theoretical and practical importance. The information obtained with the help of a specialist is used when planning an investigation, proposing and checking versions, including in an operational-search way.

The types of examinations that are most often prescribed in the investigation of the crime in question include autotechnical, ballistic, fingerprint, biological, traceological, portrait, forensic examination of cold weapons, mechanical examination of traces of clothing and their damage, etc. depending on the objects of research and questions to which you need to get answers.

Key words: robbery, organized group, forensic characterization, criminal proceedings, investigation, investigative situation, investigative (search) action, covert investigative (search) action, special knowledge.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Мірковець О. М. Висунення версій при розслідуванні розбою, вчиненого організованою групою. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2020. № 4 (32). Vol. 3. S. 120–126.

2. Мірковець О. М. Особливості взаємодії слідчих з оперативними працівниками при розслідуванні розбоїв, вчинених організованою групою. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2020. № 4. С. 188–194.

3. Мірковець О. М. Слідчі ситуації початкового етапу розслідування розбоїв, вчинених організованою групою. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 8. С. 572–575.

4. Мірковець О. М. Відомості про особу злочинця в структурі криміналістичної характеристики розбоїв, вчинених організованою групою. *Правові новели*. 2020. № 12. Т. 3. С. 103–109.

5. Мірковець О. М. Негласні слідчі (розшукові) дії під час розслідування розбоїв, вчинених організованою групою. *Право і суспільство*. 2021. № 1. Ч. 2. С. 94–101.

6. Мірковець О. М. Особливості проведення допиту у кримінальних провадженнях про розбій. *Правові новели*. 2021. № 13. Т. 2. С. 87–94.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

7. Мірковець О. М. Способи вчинення розбоїв організованою групою. Цінність права як найефективнішого регулятора суспільних відносин : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 2–3 жовт. 2020 р.). Харків : Східноукраїнська наукова юридична організація, 2020. С. 102–105.

8. Мірковець О. М. Окремі проблеми боротьби з організованою злочинністю в Україні. *Право як ефективний суспільний регулятор* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 19–20 лют. 2021 р.). Львів : «Центр правничих ініціатив», 2021. С. 43–46.

9. Мірковець О. М. Обстановка вчинення розбоїв організованою групою. Правова система України: сучасні тенденції та фактори розвитку : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Запоріжжя, 26–27 берез. 2021 р.). Запоріжжя : «Істина», 2021. С. 97–100.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	14
ВСТУП.....	15
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗСЛІДУВАННЯ РОЗБОЇВ, ВЧИНЕНИХ ОРГАНІЗОВАНОЮ ГРУПОЮ	24
1.1. Особливості формування методики розслідування розбоїв, вчинених організованою групою	24
1.2. Елементи криміналістичної характеристики розбоїв, вчинених організованою групою	50
Висновки до розділу 1	88
РОЗДІЛ 2 ОРГАНІЗАЦІЯ ПОЧАТКОВОГО ЕТАПУ РОЗСЛІДУВАННЯ РОЗБОЇВ, ВЧИНЕНИХ ОРГАНІЗОВАНОЮ ГРУПОЮ.....	90
2.1. Обставини, що підлягають встановленню у кримінальних провадженнях щодо розбоїв, вчинених організованою групою	90
2.2. Типові слідчі ситуації, версії та планування розслідування	111
2.3. Організація взаємодії слідчих зі співробітниками оперативних підрозділів та іншими суб'єктами.....	134
Висновки до розділу 2.....	147
РОЗДІЛ 3 ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОКРЕМИХ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ДІЙ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ РОЗБОЇВ, ВЧИНЕНИХ ОРГАНІЗОВАНОЮ ГРУПОЮ	150
3.1. Проведення окремих слідчих (розшукових) дій.....	150
3.2. Особливості проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів під час розслідування розбоїв, вчинених організованою групою	172

3.3. Використання спеціальних знань під час розслідування розбоїв, вчинених організованою групою	194
Висновки до розділу 3	211
ВИСНОВКИ	214
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	219
ДОДАТКИ.....	242

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ЄРДР	Єдиний реєстр досудових розслідувань
ЗО	злочинні об'єднання
КК	Кримінальний кодекс
КПК	Кримінальний процесуальний кодекс
МВС	Міністерство внутрішніх справ
НСРД	негласні слідчі (розшукові) дії (-я)
ОГ	організована група
ОЗГ	організована злочинна група
ОРД	оперативно-розшукова діяльність
ОРЗ	оперативно-розшукові заходи
СОГ	слідчо-оперативна група
СРД	слідчі (розшукові) дії (-я)
ст.	стаття

ВСТУП

Актуальність теми. Відповідно до ст. 3 Конституції України – людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Однак, в умовах збройної агресії проти України, майнового розшарування населення, суттєвого збільшення в незаконному обігу зброї відбувається зростання рівня тяжких злочинів, які характеризуються жорстокістю, насильством, учинених у складі організованих груп.

Складною кримінологічною проблемою сьогодення є питання про розбої, характерними рисами яких є підвищена суспільна небезпека та резонанс, який виникає у зв'язку з відкритим, незаконним, насильницьким нападом з метою заволодіння чужим майном, поєднаний із посяганням на життя і здоров'я людей, що носить, як правило, груповий організований характер із застосуванням вогнепальної зброї. Кількість вчинених розбоїв у загальній структурі злочинності у 2020 році характеризується зменшенням на 27 % до 1360 (2017 р.: –23,0 %; 2018 р.: –24,7 %; 2019 р.: –16,8 %), але питома вага розбоїв, вчинених організованими групами має тенденцію до зростання, зокрема якщо у 2015 році вчинено 44 таких напади, то у 2020 р. – 55. У той же час, протягом 2020 року кількість виявлених правоохоронцями України організованих груп та злочинних організацій зросла на 28 % і становила 377 (2017 р.: 210; 2018 р.: 288; 2019 р.: 293). Серед всіх виявлених злочинних угруповань абсолютну більшість (у середньому 96,6 %) склали організовані групи, а на злочинні організації припадало лише 3,4 %.

Варто зауважити, що у процесі досудового слідства злочинів передбачених ст. 187 Кримінального кодексу України недооцінюється складність розслідування в умовах очевидності, встановлення винних, оскільки підготовка і вчинення розбоїв, вчинених організованими групами здійснюються на організаційно-професійному рівні. Така позиція призводить до зниження активності слідчих, неналежного виявлені та фіксації слідової інформації,

допускаються слідчі помилки, не досліджуються якісно та у повному обсязі усі обставини кримінального провадження, що призводить до необґрунтованих рішень, у результаті чого порушуються загальні засади розслідування, зокрема кількість направлених до суду обвинувальних актів відповідної категорії проваджень у 2020 р. зменшилася на 11 %, а показник розкриття корисливо-насильницьких злочинів коливається в межах від 50–60 %.

Окремі положення криміналістичної методики розслідування корисливо-насильницьких злочинів загалом досліджували у своїх працях такі вчені як В. П. Бахін, Р. С. Белкін, О. І. Возгрін, А. Ф. Волобуєв, В. К. Гавло, В. І. Галаган, І. В. Гора, Л. Я. Драпкін, А. В. Дулов, В. А. Журавель, В. С. Зеленецький, І. І. Когутич, В. О. Коновалова, В. В. Лисенко, В. О. Образцов, М. А. Погорецький, О. С. Саїнчин, Д. Б. Сергєєва, Є. Д. Скулиш, Р. Л. Степанюк, С. Ю. Стратонов, О. В. Таран, О. Ю. Татаров, В. В. Тіщенко, Л. Д. Удалова, С. І. Халимон, П. В. Цимбал, С. С. Чернявський, В. Ю. Шепітько, О. О. Юхно, М. П. Яблоков та інші. Різні аспекти виявлення та розслідування кримінальних проваджень (справ), пов'язаних із розбоями, організованою злочинністю досліджувалися у наукових працях Л. І. Аркуші, К. Ю. Бобрика, М. В. Бурак, Я. Л. Варшавець, В. М. Варцаби, О. П. Вашук, А. А. Вознюка, Р. М. Дударця, О. М. Завадського, В. І. Завидняка, Р. Ю. Залозного, А. М. Костири, А. Г. Солодовнікова, В. В. Тіщенка, О. Д. Терещука, І. В. Цюприка, Р. М. Шехавцова, О. М. Ягольника, О. В. Яцюка.

Вагомий внесок згаданих учених у розроблення проблематики є безперечним, однак аналіз слідчої практики показує, що криміналістичні рекомендації загального характеру з розслідування розбоїв, розроблені без урахування специфіки їх окремих видів і підвидів, особливостей вчинення таких діянь організованими групами, не завжди дають бажані результати, а іноді просто не використовуються фахівцями-практиками. Тому, на сьогодні, існує потреба у розробленні окремої криміналістичної методики розслідування розбоїв, вчинених організованою групою, тактики проведення окремих слідчих

(розшукових) дій (СРД) та негласних слідчих (розшукових) дій (НСРД), використання спеціальних знань в умовах чинного кримінального процесуального законодавства. Усе вищевикладене актуалізує теоретичну та практичну значимість дослідження за обраною темою.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертацію виконано відповідно до Стратегії національної безпеки України (Указ Президента України № 392/2020), Стратегії боротьби з організованою злочинністю (розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2020 р. № 1126), Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2016–2020 рр. (постанова загальних зборів Національної академії правових наук України від 3 березня 2016 р.), Тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020–2024 роки (наказ МВС України від 11 червня 2020 р. № 454), а також згідно тематики науково-дослідних робіт Донецького юридичного інституту МВС України на 2017–2020 роки «Теоретико-прикладні основи забезпечення якості кримінального законодавства у сфері боротьби із злочинністю» (№ 0116U006148).

Мета і задачі дослідження. *Мета* роботи полягає в розробленні на підставі положень загальної теорії криміналістики, норм чинного законодавства та практики його застосування методики розслідування розбоїв, вчинених організованою групою і наданні рекомендацій щодо її впровадження в діяльність органів досудового розслідування.

Для досягнення зазначеної мети необхідно вирішити такі *задачі*:

- з'ясувати особливості формування криміналістичної методики розслідування розбоїв, вчинених організованою групою;
- висвітлити концептуальні підходи й основні елементи криміналістичної характеристики розбоїв, вчинених організованою групою, дослідити їх особливості та кореляційні зв'язки між ними;
- деталізувати обставини, що підлягають встановленню у таких кримінальних провадженнях;
- виокремити типові слідчі ситуації, версії та сформулювати напрями їх

вирішення під час розслідування;

- проаналізувати форми взаємодії слідчих зі співробітниками оперативних підрозділів та іншими суб'єктами;

- розкрити особливості тактики проведення окремих СРД під час розслідування розбоїв, вчинених організованою групою;

- виявити складнощі у проведенні НСРД та використання їх результатів у таких кримінальних провадженнях;

- встановити напрями використання спеціальних знань під час розслідування розбоїв, вчинених організованою групою.

Об'єкт дослідження – розбій як негативне соціальне явище, а також процесуальні відносини пов'язані з розслідуванням таких злочинів.

Предмет дослідження – розслідування розбоїв, вчинених організованою групою.

Методи дослідження. Методологічну основу дослідження становить система загальнонаукових та спеціальних методів, призначених для отримання його об'єктивних і достовірних результатів, зокрема *історико-правовий* – дозволив розкрити особливості формування криміналістичної методики розслідування та вивчити специфіку організованої злочинності в Україні (підрозділи 1.1); *діалектичний* застосовано під час вивчення основних елементів криміналістичної характеристики розбоїв, вчинених організованою групою, тактичних засад їх розслідування, а також з'ясування сутності й особливостей проведення низки СРД, НСРД, формулювання пропозицій та рекомендацій з удосконалення методики розслідування аналізованого виду злочинів (підрозділи 1.2, 3.1, 3.2); за допомогою *формально-логічного* – визначено типові слідчі ситуації та розроблено слідчі версії під час розслідування розбоїв, вчинених організованою групою (підрозділи 2.1, 2.2); *системно-структурний* надав можливість проаналізувати організаційні й тактико-психологічні засади провадження окремих СРД, НСРД та використання спеціальних знань під час розслідування зазначеної категорії злочинів (підрозділи 3.1–3.3); *соціологічні* використано під час проведення

анкетування прокурорів, працівників органів досудового розслідування, а *статистичні* – для узагальнення результатів опитування й аналізу матеріалів кримінальних проваджень, ілюстрування теоретичних висновків узагальненими даними вивчення державної статистичної звітності (розділи 1–3).

Емпіричну базу дослідження становлять результати вивчення 225 кримінальних проваджень за ст. 187, 255 Кримінального кодексу України, що були розглянуті судами у 2015–2020 рр. з усіх регіонів країни; зведені дані анкетування 85 прокурорів, 118 слідчих та 139 оперативних працівників Національної поліції у Дніпропетровській, Донецькій, Запорізькій, Київській, Одеській, Харківській, Чернігівській областях; аналітичні узагальнення Міністерства внутрішніх справ України, Національної поліції України, Офісу Генерального прокурора, Державної судової адміністрації України, а також результати багаторічного вивчення оперативно-розшукової, слідчої та судової практики з урахуванням значного досвіду роботи автора в правоохоронній сфері.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що здійснене дослідження з проблем розслідування розбоїв, вчинених організованою групою є одним із перших в Україні, у якому на монографічному рівні сформульовано низку наукових положень, висновків і рекомендацій щодо окремої криміналістичної методики розслідування цього виду злочину. До найсуттєвіших результатів, що відображають концептуально нові наукові положення та висновки й мають важливе теоретичне та практичне значення, належать такі:

вперше:

– визначено особливості організації і тактики проведення першочергових процесуальних дій у разі вчинення розбою організованою групою, із деталізацією порядку внесення відомостей про такі факти до Єдиного реєстру досудових розслідувань (ЄРДР), виїзду на місце події слідчо-оперативної групи (СОГ), проведення огляду місця події з метою виявлення та фіксації відомостей щодо обставин вчинення нападу, встановлення факту організованості, допиту

свідків і потерпілих, затримання, обшуку й пред'явлення для впізнання причетних до злочину осіб;

– систематизовано типові слідчі ситуації по відношенню до суб'єкта вчинення злочину («подія злочину – організована група», «організована група – потерпілий – подія злочину», «подія злочину – предмет посягання»; розбійний напад вчинено невідомими особами; наявна інформація про обставини розбійного нападу та організовану групу (окремих її членів), підозрювана (і) особа (и) затримана (і); осіб нападу не встановлено) та запропоновані напрями розслідування й алгоритм проведення СРД та НСРД на кожній з них;

– розроблено комплексний підхід до організації, тактики і послідовності проведення окремих СРД (огляд, допит, обшук, пред'явлення для впізнання) спрямованість та послідовність яких залежать від ситуації розслідування; організації проведення та порядку використання результатів НСРД (зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж та установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу; спостереження за особою, річчю або місцем (візуальне спостереження); аудіо-, відеоконтроль особи, місця; зняття інформації з електронних інформаційних систем; виконання спеціального завдання з розкриття кримінальної протиправної діяльності організованої групи чи злочинної організації; використання інформації, отриманої унаслідок конфіденційного співробітництва з іншими особами) в рамках досудового розслідування, які спрямовані на розв'язання пошукових завдань і виконання доручень слідчого;

удосконалено:

– наукові основи комплексної криміналістичної методики розслідування розбоїв, вчинених організованою групою в умовах чинного кримінального процесуального законодавства, визначення її місця в системі криміналістичних методик, а також структуру криміналістичної характеристики, до якої включено: спосіб підготовки, учинення та приховування розбоїв (включаючи знаряддя і засоби); обстановка вчинення та слідова картина нападу; відомості про організовану групу та потерпілих; предмет посягання; мотиви і мета

вчинення злочину, які знаходяться в кореляційній взаємозалежності та визначають характер й особливості розслідування;

- наукову систематизацію найбільш поширених способів вчинення розбоїв організованими групами в рамках яких розкрито зміст технологій кримінальної протиправної діяльності, що застосовуються на етапах підготовки, вчинення та приховування;

- класифікацію організованих груп (які мають стійку спрямованість на вчинення: розбоїв; загалом корисливо-насильницьких злочинів, але не мають «прив'язки» до конкретного об'єкту посягання; різних видів кримінальних правопорушень), що має значення для виявлення джерел інформації про підозрюваних, обрання тактичних прийомів проведення СРД та НСРД;

- наукові основи тактики отримання та використання криміналістично важливої інформації слідчим, а також перелік обставин, які необхідно встановити на початковому етапі розслідування (щодо події, об'єкту, мотиву, мети, ролі кожного з учасників групи);

- порядок взаємодії слідчих, оперативних та інших підрозділів під час реагування на заяви та повідомлення про розбої, вчинені організованою групою, створення СОГ й розкриття по «гарячих слідах» за процесуальними і непроцесуальними формами;

дістало подальшого розвитку:

- механізм вчинення розбою організованою групою, який виступає інтегруючою ланкою кримінальної протиправної діяльності організованої групи і потерпілого, предмета посягання і обстановки злочину й забезпечує цілісне пізнання події у вигляді різноманітних слідів-відображень про сутність і динаміку злочину, його обставини вчинення;

- підстави для висунення слідчих версій з огляду на типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування, що залежать від таких факторів: організована група, діяльність якої розслідують, знаходилася під контролем оперативних працівників чи про неї стало відомо під час розбою, учиненого його членами; на початку досудового розслідування було затримано всіх членів організованої

групи чи лише декілька рядових виконавців; ознаки організованої групи було встановлено під час першочергових процесуальних дій чи в процесі досудового розслідування;

– основні напрями використання результатів НСРД для забезпечення розслідування тяжких та особливо тяжких злочинів з метою: отримання окремих видів доказів; проведення процесуальних дій як засобів отримання доказів; організаційно-тактичного забезпечення, що, своєю чергою, можуть сприяти створенню умов для забезпечення ефективності та результативності процесуальних дій;

– форми використання спеціальних знань при розслідуванні таких злочинів у формі залучення спеціаліста до проведення СРД, НСРД, надання ним консультацій та призначення й проведення експертиз.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані висновки і пропозиції впроваджено та можуть бути використані у:

- *науково-дослідній сфері* – для подальшого розроблення наукових проблем розслідування розбоїв, вчинених організованою групою (акт впровадження у науково-дослідну діяльність Донецького державного університету внутрішніх справ від 09.07.2021);

– *законотворчій діяльності* – під час внесення змін і доповнень до кримінального процесуального законодавства України;

– *практичній діяльності* правоохоронних органів України – у системі службової підготовки та в практичній діяльності органів досудового розслідування, при розробленні та вдосконаленні відомчих нормативно-правових актів, підготовці посібників, методичних рекомендацій (акти Головного слідчого управління Національної поліції України від 01.07.2021 та Головного слідчого управління Державного бюро розслідувань від 02.07.2021);

– *освітньому процесі* – під час підготовки та проведення лекцій, семінарських і практичних занять з курсантами та слухачами закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання під час викладання навчальних

дисциплін «Криміналістика», «Кримінальний процес», «Розслідування окремих видів злочинів» та «Доказування у кримінальному провадженні» (акти Донецького державного університету внутрішніх справ від 09.07.2021 та 19.07.2021).

Апробація результатів дисертації. Основні положення та висновки оприлюднено на міжнародних науково-практичних конференціях, зокрема: «Цінність права як найефективнішого регулятора суспільних відносин» (м. Харків, 2–3 жовтня 2020 р.); «Право як ефективний суспільний регулятор» (м. Львів, 19–20 лютого 2021 р.); «Правова система України: сучасні тенденції та фактори розвитку» (м. Запоріжжя, 26–27 березня 2021 р.)»

Публікації. Основні положення та висновки, що сформульовані в дисертації відображено у дев'яти наукових публікаціях, серед яких п'ять статей – у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, одна – у закордонному юридичному виданні, три – у збірниках тез наукових доповідей, оприлюднених на міжнародних науково-практичних конференціях.

Структура дисертації. Робота складається із анотації, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, що містять вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел (233 найменування на 23 сторінках) та п'яти додатків на 17 сторінках. Повний обсяг дисертації становить 258 сторінок, із них основний текст – 205 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗСЛІДУВАННЯ РОЗБОЇВ, ВЧИНЕНИХ ОРГАНІЗОВАНОЮ ГРУПОЮ

1.1. Особливості формування методики розслідування розбоїв, вчинених організованою групою

Конституція України передбачає захист прав і свобод кожного громадянина та проголошує, що людина, її життя, здоров'я, честь та гідність, недоторканість і безпека визначаються найвищою соціальною цінністю [104]. На сучасному етапі реалізація цих положень в державі, потребує вирішення великої кількості різноманітних проблем, однією з яких є подолання злочинності корисливо-насильницького спрямування. Успіх цієї діяльності значною мірою залежить від теоретичних розробок протидії окремим видам злочинності, та ефективної діяльності правоохоронних органів у боротьбі з тяжкими та особливо тяжкими злочинами корисливо-насильницького спрямування, до числа яких належать розбої. Характерною рисою означеного виду злочинів є підвищена суспільна небезпека та резонанс, який виникає у зв'язку з відкритим, незаконним, насильницьким нападом.

Організована злочинність створює серйозну загрозу світовій спільноті. Її зрощення з іншими видами кримінально протиправної діяльності (передусім корупцією, тероризмом тощо) ще більше посилює негативний ефект як для міжнародної співтовариства, окремих держав і націй, так і для кожного члена суспільства [41, с. 177]. Організована злочинність загрожує миру і безпеці людини, порушує права людини, підриває економічний, соціальний, культурний, політичний та громадянський розвиток суспільств у всьому світі. Така злочинність завоювала тверді позиції у всіх сферах суспільства - від

економіки до культури. Вираженими факторами організованої злочинності стали зниження життєвого рівня населення і різка майнова диференціація в суспільстві, занепад духовних цінностей, масові негативні соціально-психологічні й моральні зрушення. Крім того, організована злочинність: активно і небезуспішно намагається створити власну кримінальну систему управління, тісно зрошену з державними органами, громадсько-політичними організаціями; стає дедалі потужнішим фактором зубожіння нації, адже внаслідок привласнення значної частини національного багатства біднішають широкі верстви населення [9, с. 100]; характеризується негативними кількісно-якісними трансформаціями, поступовим проникненням у всі сфери суспільного життя, намаганням отримання надприбутків, корупційністю, терористичною і транснаціональною спрямованістю, а відтак деструктивним впливом на економічні, політичні, духовні та інші важливі суспільні відносини [143, с. 129].

Не всі держави, однак, адекватно оцінюють загрозу від діяльності організованих злочинних об'єднань, які в умовах розповсюдження корупції поширюють сферу своїх інтересів, проникають в органи влади як на місцевому, регіональному, так і загальнодержавному рівні, встановлюють «наглядачів», а інколи навіть підміняють окремі функції держави та місцевого самоврядування. До таких держав, на жаль, є підстави віднести й Україну - передусім через незавершене (перманентне) реформування сфери кримінальної юстиції й істоті недоліки, допущені під час цього реформування. Нині вітчизняні правоохоронні органи не можуть повною мірою впоратись із сучасними масштабами злочинності в державі. З цього приводу в юридичній літературі слушно зазначається, що результат роботи правоохоронних органів у сфері боротьби з організованою злочинністю перестав бути адекватним обсягу і рівню витрачених зусиль; правоохоронні органи не встигають своєчасно й ефективно реагувати на зміну якості організованої злочинності і появу нових видів злочинів; органи правопорядку за такої стратегії боротьби зі злочинністю не встигають стримувати її зростання [40, с. 4].

Вказаний стан речей зумовлений комплексом причин, зокрема корумпованістю окремих представників системи кримінальної юстиції, дефіцитом кваліфікованих кадрів, недостатнім рівнем матеріально-технічного забезпечення їх діяльності. Окрему увагу слід привернути до недосконалості законодавства, що Використовується для протидії злочинності. Так, із прийняттям КПК навантаження на слідчі підрозділи істотно зросло; як наслідок, нині окремі слідчі Національної поліції України мають одразу по декілька сотень кримінальних проваджень, які вони фізично не в змозі розслідувати належним чином. Вимушені констатувати, що сьогоденне законодавство зорієнтоване насамперед на захист прав і свобод особи, яка вчинила злочин чи кримінальний проступок, а не потерпілих від к. пр. і правоохоронців, які здійснюють їх виявлення та досудове розслідування. У практичній площині гостро стоїть проблема вдосконалення практик і методик протидії злочинності.

Згаданими та іншими обставинами скористались представники злочинного світу, зокрема ті, які перебувають на найвищих щаблях злочинної ієрархії. «На користь» їм пішла і ліквідація 12 лютого 2015 р. спеціального підрозділу по боротьбі з організованою злочинністю – Головного управління по боротьбі з організованою злочинністю МВС України (ГУБОЗ). Невипадково розформування цього підрозділу вважають однією з причин активізації «злочинів в законі» в Україні [162]. Відтак спостерігалось серйозне ослаблення механізму протидії як злочинності загалом, так і організованій злочинності зокрема.

9 жовтня 2019 р. у структурі НП України створено новий підрозділ для протидії організованій злочинності – Департамент стратегічних розслідувань (ДСР) як міжрегіональний територіальний орган Національної поліції України, й активізувалась робота з протидії організованим групам, злочинним організаціям, «злочинцям в законі», іншим кримінальним авторитетам тощо.

Трансформаційні зміни в структурі та системі організованої злочинності потребують удосконалення наявних і пошуку нових шляхів кримінально-правової протидії їй. До базових стратегій, задіяних Державою щодо злочинних

організацій, крім тотального знищення, використання і зрощування, належить і стримування. Його недостатня ефективність зумовлена, зокрема, тим, що боротьба зі злочинними організаціями ведеться тими ж методами і на тій самій правовій базі, що і з традиційними видами злочинів.

Розбій, спрямований на заволодіння майном у великих чи особливо великих розмірах або вчинений організованою групою, або поєднаний із заподіянням тяжких тілесних ушкоджень, кваліфікується за ч. 4 ст. 187 КК України [121].

Відповідно до звіту про результати боротьби з ОГ і ЗО Генеральної прокуратури України, 2020 року виявлено 288 ОГ і ЗО, з них за участю неповнолітніх – 7, з корумпованими зв'язками – 21, з них в органах влади й управління – 10, з міжрегіональними зв'язками – 41, з транснаціональними зв'язками – 7, сформовані на етнічній основі – 17, з них у бюджетній сфері – 22, у банківській системі – 7, зокрема комерційних банках – 7, фінансово-кредитній системі (без банків) – 4, у сфері приватизації – 0, сфері земельних правовідносин – 1, вугільній промисловості – 4, нафтогазовій – 3, електроенергетичному комплексі – 1, металургійній промисловості – 2. Важливою ознакою цих утворень є тривалість існування, яка засвідчує їхню стійкість і цілеспрямованість антисуспільної діяльності. Більшість виявлених ОГ і ЗО не є стійкими: до одного року дії – 202, до двох років – 51, від трьох до шести років – 9, лише одна група проіснувала понад шість років.

За кількістю членів ОГ і ЗО виявлено: у складі 3 осіб – 160, від 4 до 10 – 120, від 11 до 20 – 7, понад 20 – лише 1. Загалом осіб, які вчинили злочини у складі ОГ і ЗО, виявлено 1429. Таким чином, зазначені групи переважно є нечисельними, що може засвідчувати не надто високу суспільну небезпеку або недостатню ефективність правоохоронних органів з їх виявлення [46; 66; 171; 176].

Упродовж 2020 року правоохоронні органи викрили 288 організованих злочинних груп, що на третину більше, ніж 2017 року, – 210, або +37,1 %. Таку тенденцію прослідковують у більшості регіонів держави, за винятком

Луганської області, де зафіксовано зниження цього показника, а у Вінницькій, Тернопільській та Хмельницькій областях показник залишається сталим. Загалом у складі ОЗГ 2020 року вчинено 2513 кримінальних правопорушень, що майже вдвічі більше, ніж протягом двох попередніх років: 2019-го – 1727, 2018-го – 1235. Про підозру в учиненні цих злочинів 2020 року повідомлено 1233 особам, з яких лише стосовно 219 обрано запобіжний захід у виді тримання під вартою. До суду направлено 314 обвинувальних актів у провадженнях зазначеної категорії, що більше, ніж 2019 року, – 166, 2018-го – 176, 2017 року – 213, проте майже вдвічі менше, ніж 2010 року, – 453, 2005 року – 561. Кількість направлених минулого року до суду обвинувальних актів щодо злочинів цієї категорії, за статистичними даними, становить лише 12,6 % загальної кількості кримінальних правопорушень, учинених у складі ОЗГ та ЗО.

У контексті ефективності протидії організований злочинності показовою є кількість обвинувальних вироків суду, якими встановлено факт учинення кримінального правопорушення саме в складі ОЗГ і ЗО, що в офіційній статистиці Генеральної прокуратури України не відображено. Водночас, відповідно до даних судової адміністрації України, обвинувальні вирoki суди постановили у 137 провадженнях про злочини, учинені ОЗГ (з них 54 вирoki – із затвердженням угоди про визнання винуватості), а також 14 – про злочини, учинені ЗО (з них 8 вироків – із затвердженням угоди про визнання винуватості). Тобто зі 151 обвинувального вироку, що винесено із цієї категорії злочинів, 62 винесено без проведення судового розслідування, було затверджено лише угоди про визнання винуватості, тобто викладені в цих обвинувальних актах докази про вчинення обвинуваченими злочинів у складі ОЗГ та ЗО суд не перевіряв. Із цієї інформації також не можна з'ясувати, у скількох провадженнях у суді не підтверджено попередню кваліфікацію злочину, у скількох із них суд не знайшов підтвердження вчинення злочину саме в організованих формах (ОЗГ чи ЗО). Водночас суди виправдали 11 осіб із числа обвинувачених у злочинах, учинених в організованих формах. Серед цієї кількості винесених обвинувальних вироків можуть бути й ті, які направляли до

судів у минулі роки, до 2018 року. Крім того, у 24 провадженнях про злочини, учинені ОЗГ, і в 4 – про злочини, учинені ЗО, суди прийняли рішення про повернення таких обвинувальних актів прокурору для доопрацювання. Водночас немає інформації, чи направляли їх повторно до суду.

Унаслідок учинення злочинів зазначеної категорії 2020 року завдано матеріальних збитків на суму 818 млн грн, з яких під час досудового розслідування відшкодовано лише 44,4 млн грн, тобто питома вага відшкодування в таких провадженнях становила 8,6 % (2017 року – 32,1 %), що також засвідчує негативні тенденції результатів діяльності правоохоронних органів з протидії організованій злочинності. Це може бути пов'язано також з ліквідацією 2015 року спеціальних підрозділів боротьби з організованою злочинністю МВС України, прогалинами в оперативно-розшуковій діяльності, слідчій і судовій практиці [12; 30].

Згідно з відомостями щодо закінчених проваджень про кримінальні правопорушення, учинені ОГ та ЗО за 2020 рік, ОГ та ЗО найчастіше вчиняють злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів – 706 (24,8 %). За поширеністю вчинюваних ОГ та ЗО злочинів фіксують також привласнення, розтрату майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем – 221 (7,8 %), крадіжки – 139 (4,9 %), розбої – 77 (2,7 %), вимагання – 45 (1,58 %), незаконне виготовлення, зберігання, придбання, перевезення, увезення в Україну з метою збуту або збут підроблених грошей, державних цінних паперів чи білетів державних лотерей – 44 (1,5 %), фіктивне підприємництво – 39 (1,4 %) [46; 66; 171; 176].

Більшість зареєстрованих злочинів, учинених ОГ та ЗО, є загальнокримінальними.

Розбій належить до найбільш небезпечних корисливо-насильницьких злочинів. Він посягає на два об'єкти: право власності й особу (її здоров'я і життя). Правом власності є право особи на річ (майно), яке вона здійснює відповідно до закону за своєю волею, незалежно від волі інших осіб. Власникові належать права володіння, користування та розпорядження своїм

майном. Право приватної власності є непорушним (ст. 2 Закону України «Про власність»). Суть розбою полягає в прагненні злочинця заволодіти чужим майном шляхом застосування насильства до потерпілого. Цим визначається одночасне посягання такого злочину на відносини власності і на особу [71, с. 286].

У загальній структурі злочинності за 2010–2020 роки кількість вчинених розбійних нападів зростає на 27 % (з 1,6 тис. до 2,2 тис.). Суттєве зростання у 2016 р. цих небезпечних посягань, яке до того ж відбулося в умовах дії зазначених факторів зниження рівня злочинності, свідчить про збільшення рівня кримінальної активності осіб з підвищеною схильністю до корисливо-насильницьких діянь, що обумовлює погіршення кримінальної ситуації в країні в цілому. Серед корисливо-насильницьких злочинів проти власності рівень розбійних нападів на інкасаторів має тенденцію до зниження, проте висока суспільна небезпечність зазначених посягань залишає стабільним підхід законодавця до визначення кримінально-правових ознак цих складів злочинів.

Предмет розбою є необхідною ознакою складу цього злочину, яка визначена безпосередньо у ст. 187 КК України. Перш за все ним є майно, тобто речі матеріального світу, яким властиві обов'язкові ознаки: 1) юридична – право на майно належить певному власнику або особі, котрій воно на законній підставі ввірено, знаходиться у її відання чи під її охороною: для винного майно є чужим; 2) економічна – майно має становити матеріальну цінність, мати певну вартість. Іноді у літературі дану ознаку визначають як соціальну, оскільки вона визначає, що у майно вкладена праця людини. А цінність, вартість майна саме працею і вимірюється; 3) фізична – це предмети, речі, які можна вилучити, спожити, пошкодити, знищити тощо [118, с. 97].

Обов'язковою ознакою розбою є корисливий мотив нападу. Напад, учинений не з корисливих спонукань (за мотивом помсти, ревнощів чи хуліганських спонукань), не може кваліфікуватися як розбій [185, с. 94].

Напад органічно пов'язаний із фізичним або психічним насильством, яке при розбої має так званий інструментальний характер – виступає способом

заволодіння майном або його утримання. При цьому фізичне насильство може полягати у протиправному впливі не лише на зовнішні частини тіла потерпілого (механічне їх травмування), а й внутрішні (отруєння), а також в інших діях насильницького характеру, які створюють небезпеку для життя чи здоров'я потерпілого (скажімо, насильницьке тримання його в небезпечних для життя та здоров'я умовах). У разі, якщо застосування чи погроза застосування насильства, небезпечного для життя чи здоров'я особи, здійснювались з метою ухилитись від затримання після закінченого нападу, вчинене не може розглядатися як розбій.

Під насильством, небезпечним для життя чи здоров'я особи, яка зазнала нападу, слід розуміти заподіяння їй легкого тілесного ушкодження, що спричинило короточасний розлад здоров'я або незначну втрату працездатності, середньої тяжкості або тяжкого тілесного ушкодження (останнє кваліфікується за ч. 4 ст. 187 КК), а також інші насильницькі дії, які не призвели до вказаних наслідків, але були небезпечними для життя чи здоров'я в момент заподіяння (насильство, що призвело до втрати свідомості чи мало характер мордування, здушення ший, скидання з висоти, застосування електроструму, зброї, спеціальних знарядь тощо). Погроза застосувати небезпечне фізичне насильство повинна бути безпосередньою і очевидною, тобто у потерпілої особи має скластись враження – якщо вона буде протидіяти нападаючому або не виконає його вимог, ця погроза буде негайно реалізована. Вважається, що лише така погроза здатна придушити, зламати волю потерпілого, примусити його виконати майнові вимоги злочинця. Головним критерієм реальності погрози, як це впливає з роз'яснення, що міститься у Постанові Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про злочини проти власності» від 6 листопада 2009 р. № 10, є суб'єктивне сприйняття потерпілого. Для кваліфікації дій за ст. 187 КК важливо, щоб у потерпілої особи в конкретній ситуації склалося враження, що у разі протидії чи невиконання вимоги погроза буде здійснена і небезпечне фізичне насильство до неї застосоване. При цьому особа, яка вчинює розбійний напад, з різних

причин може планувати фактичне незастосування фізичного насильства (не здатна подолати певні психологічні бар'єри, вирішила обмежитись лише залякуванням потерпілого тощо) [122; 152; 153; 154].

Таким чином, під *нападом у складі розбою* слід розуміти *раптову, несподівану для потерпілого, короткочасну, агресивну, насильницьку дію, спрямовану на протиправне заволодіння чужим майном. Напад може бути як відкритим, так і таємним (наприклад, нанесення удару потерпілому з-за ступи).* Напад обов'язково повинен виявлятися у психічному або фізичному насильстві, яке має реальний характер: воно здатне пригнітити волю потерпілого і примусити його передати майно винному. За цією ознакою розбій відрізняється, з одного боку, від крадіжки, з іншого, - від грабежу.

Необхідно зауважити, що у рамках дисертаційної роботи система злочинів, що розглядається досліджується у вузькому вигляді та окрім розбійних нападів науковому аналізу необхідно піддати такі злочини як:

- бандитизм (ст. 257 КК України);
- створення злочинної організації (ст. 255 КК України);
- незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами (ст. 263 КК України);
- незаконне виготовлення, переробка чи ремонт вогнепальної зброї або незаконне виготовлення бойових припасів, вибухових речовин, вибухових пристроїв (ст. 263-1 КК України);
- кваліфікуючі види вбивства (пп. 1, 6, 12, 13 ч. 2 ст. 115 КК України).

Детально зупинятися на кримінально-правовій характеристиці кожного з цих злочинів ми не будемо, водночас зауважимо, що напад з метою заволодіння майном, вчинений бандою, за загальним правилом кваліфікується лише як бандитизм за ст. 257 КК. Додаткову правову оцінку розбій повинен одержувати лише у випадках, коли його було вчинено членами банди поза вчинюваними бандою нападами і коли бандою вчинено такий вид розбою, за який законом встановлено більш сувору відповідальність, ніж за бандитизм. Виходячи із санкцій ст. 257 КК України та ст. 187 КК України, зазначені злочини

утворюють сукупність у разі вчинення бандою кваліфікованих видів розбою (спрямованого на заволодіння майном у великих чи особливо великих розмірах або поєднаного із заподіянням тяжких тілесних ушкоджень), передбачених ч. 4 ст. 187 КК [54, с. 89; 152, с. 580–581].

Однак у 47 % кримінальних провадженнях відповідної категорії розбійні напади були вчиненні у складі групи (ч. 4 ст. 187 КК України). Звертаючись до ч. 3 ст. 28 КК України, злочин визнається вчиненим організованою групою, якщо в його готуванні або вчиненні брали участь декілька осіб (три і більше), які попередньо зорганізувались у стійке об'єднання для вчинення цього та іншого (інших) злочинів, об'єднаних єдиним планом з розподілом функцій учасників групи, спрямованих на досягнення цього плану, відомого всім учасникам групи. З даного визначення випливають наступні ознаки організованої групи:

- 1) за кількісним складом – це група з трьох і більше осіб (до яких відносяться і виконавці, і співучасники, і організатор). Така група вважається утвореною з моменту досягнення згоди та домовленості між її учасниками про вчинення першого злочину, а також за наявності планів щодо майбутньої злочинної діяльності [175];

- 2) попередня домовленість про вчинення хоча б одного злочину та згуртованість учасників, яка відбувається до початку вчинення злочину. Створення організованої групи передбачає певні дії щодо організації, формування, створення тощо стійкого злочинного об'єднання для здійснення злочинної діяльності. Вказані дії за своїм змістом близькі до дій з організації злочину та включають підшукування співучасників, об'єднання їхніх зусиль, детальний розподіл функцій та обов'язків, складення плану, визначення способів його виконання. При цьому основною метою організатора групи виступає утворення стійкого об'єднання осіб для здійснення злочинної діяльності у подальшому, забезпечення взаємозв'язку між діями його учасників, упорядкування взаємодії структурних частин. Керування організованою групою передбачає вчинення сукупності дій, що спрямовані на

управління їх функціонуванням як стійких об'єднань осіб (забезпечення існування, відповідного рівня організованості, дотримання загальних правил поведінки і дисципліни; вербування нових учасників, розподіл або перерозподіл між ними функціональних обов'язків; планування конкретних злочинів і злочинної діяльності в цілому; організація заходів щодо прикриття останньої; вдосконалення структури об'єднання) та здійснення ними злочинної діяльності (визначення її мети і напрямів, конкретних завдань об'єднання, його структурних частин або окремих учасників, координація їхніх дій; ініціювання здійснення певного виду злочинної діяльності чи вчинення конкретних злочинів тощо) [39, с. 157];

3) стійкість (тобто створення групи для вчинення злочинів неодноразово або навіть одного злочину, якщо він потребує ретельної та довготривалої підготовки);

4) наявність єдиного плану для всіх учасників групи, який має бути розробленим хоча б у загальних рисах і учасники групи погоджуються його виконувати;

5) відповідно до плану злочинної діяльності існує розподіл функцій учасників групи;

6) всі учасники групи повинні бути проінформовані щодо цього плану та ознайомлені з ним [121].

Ще однією особливо кваліфікуючою ознакою виступає заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, поєднаних з розбоєм. Умисне заподіяння при розбої тяжкого тілесного ушкодження, що не призвело до смерті потерпілого, не потребує додаткової кваліфікації за ч. 1 чи ч. 2 ст. 121 КК України. Якщо в процесі розбою було умисно заподіяно тяжке тілесне ушкодження, внаслідок якого настала смерть потерпілого або останнього було умисно вбито, дії винної особи належить кваліфікувати за сукупністю злочинів – за ч. 4 ст. 187 КК України та ч. 2 ст. 121 КК України або п. 6 ч. 2 ст. 115 КК України. Заподіяння смерті потерпілому через необережність при розбої належить кваліфікувати за сукупністю злочинів – за відповідними частинами ст. 187, 119 КК України –

абзаци 3, 4 п. 12 постанови Пленуму Верховного Суду України № 12 від 25.12.1992 р.

Вивчення матеріалів кримінальних проваджень та статистичних даних вказує на випадки вчинення розбоїв ОГ із застосуванням зброї або предметів, які можуть бути використані як зброя. Таке застосування вчиненні розбою створює реальну можливість спричинення серйозної шкоди здоров'ю потерпілого, а в окремих випадках і більш тяжких наслідків – смерті потерпілого. Саме в спричинення таких наслідків необхідно вбачати підвищену суспільну небезпеку розбою із застосуванням зброї. Не варто забувати, що зброя, яка використовується винним при нападі значно полегшує досягненню поставленої злочинцем мети. Адже потерпілий більш реально (а не уявно) усвідомлює настання суспільно небезпечних наслідків у разі невиконання вимог злочинця (злочинців).

Світова практика також визнає вчинення розбою із застосуванням зброї або предметів, які можуть бути використані як зброя більш суспільно небезпечним злочином ніж розбій в його основному складі. Підтвердженням може слугувати рішення Європейського Суду з прав людини (ЄСПЛ) у справі «Drozd and Janousek v. France and Spain», в якому за обставинами справи встановлено, що дві особи вчинили напад на автотранспортний засіб із застосуванням вогнепальної зброї, за що були засуджені до 14 років позбавлення волі [233].

Зважаючи на вищевикладене, наука криміналістика своїми рекомендаціями повинна надати допомогу правоохоронним органам у практичній діяльності щодо виявлення способів та механізмів вчинення злочинів у цій сфері, вивчення особи злочинця та розробці техніки, тактики й методики їх досудового розслідування та судового розгляду.

Однак, набуття чинності КПК України 2012 року [126] поставило перед кримінальною процесуальною доктриною нові завдання, що пов'язано з теоретичним та прикладним переосмисленням ідеології застосування нових концептуальних новел і процесуальних інститутів кримінального

процесуального законодавства. У цьому напрямі діяльності положення КПК України змушують по-новому розглядати окремі питання, які б здавалось на сьогодні є достатньо дослідженими у процесуальній науці. Зазначене стосується й застосування міжнародних правових стандартів та урахування практики Європейського суду з прав людини у кримінальному процесі України, а також правозастосовної діяльності правоохоронних органів і суду [206, с. 6–7].

В останні роки дослідники все більшу увагу стали приділяти теоретичній розробці методик, пов'язаних з розслідуванням окремих видів кримінальних правопорушень. З усього різноманіття сучасних висловлювань з цих питань заслуговують обговорення, на наш погляд, такі точки зору.

У цьому контексті, В. П. Бахін пропонує виділити загальний метод розслідування злочинів, який має загальне значення для розробки методик усіх видів [19]. В. І. Белецький пише про необхідність розробки базової методики розслідування злочинів як універсальної теоретичної основи для формування методик розслідування окремих видів злочинів, що також схоже на ідею загального методу розслідування [21]. Подібну ідею формування базової методики розслідування злочинів запропонували В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель, визначивши її як систему наукових положень і розроблених на їх основі рекомендацій щодо розслідування декількох видів злочинів, об'єднаних в єдиний предмет вивчення з урахуванням кримінально-правових та криміналістичних передумов [179, с. 33].

У наведених дослідженнях автори, на наш погляд, намагаються створити різні варіанти загального методу розслідування кримінальних правопорушень, що спірно. Аналізуючи їх точки зору, приходимо до висновку, що загальний метод розслідування або базова методика, не має практичної перспективи через свою спільність рекомендацій з розслідування кримінальних правопорушень, бо якщо вони мають загальний характер, то щодо розслідування конкретних видів злочинів буде незрозуміло як застосовувати слідчому дану методику, наприклад, щодо розслідування розбійних нападів, вчинених ОГ.

Заслужують на увагу пропозиції розглядати окрему криміналістичну методику у вигляді інформаційно-пізнавальної моделі [49, с. 103]. Цей підхід дає змогу організаційно впорядкувати структуру методики, забезпечити тісний зв'язок між відповідними елементами й таким чином підвищити ефективність пізнавальних дій. На думку М. П. Яблокова, у криміналістичній методиці на протязі багатьох років ведеться розробка комплексних методик розслідування, що містять рекомендації з розслідування двох та більше однорідних видів злочинів (наприклад, методика розслідування підпалів та злочинних порушень правил пожежної безпеки тощо) [110, с. 174]. Важливо виходити з усталеного принципу побудови криміналістичної методики про те, що будь-який вчинений злочин за своєю природою індивідуальний акт злочинної поведінки, як і індивідуальні його методи розслідування, що визначаються слідчої ситуацією у кримінальному провадженні.

Що стосується системи криміналістичної методики, то сьогодні вже загальновизнано, що система криміналістичної методики – це загальні положення методики розслідування злочинів і окремі (видові чи групові) методики розслідування певних видів чи груп злочинів. Найважливішим призначенням окремої криміналістичної методики є розроблення типових систем дій і заходів слідчого, які сприяють обранню ним найоптимальнішої й ефективнішої лінії поведінки під час розслідування певного виду (групи) злочинів.

Криміналісти наводять різну кількість елементів структури методик розслідування окремих видів злочинів, які відрізняються як за назвами, так і за змістом. Так, окремі криміналістичні методики містять рекомендації з питань кримінального права, кримінального процесу. Саме тому цілком слушною є думка О. Васильєва, який вважає цей шлях неправильним, оскільки призводить до того, що методика розслідування в такому розумінні є не частиною науки криміналістики, де були б відображені власне криміналістичні засоби, методи та прийоми, а практичним посібником для слідчих працівників [36, с. 7].

На думку В. Тищенко, єдиної усталеної структури методики розслідування злочинів бути не може, оскільки з інформаційної точки зору методика є певною сукупністю знань, а з позиції використання - певним алгоритмом дій; крім того, на структуру методики впливає її функціональна спрямованість [202, с. 270].

Так, А. М. Васильєв позначив вісім загальних положень (принципів) побудови методики [36, с. 16-19]. До них він відніс: найсуворіше дотримання вимог законності; кримінально-правову та криміналістичну характеристику злочинів; швидкість та повноту розслідування; порушення кримінальної справи; обставини, що підлягають встановленню; проведення первинних слідчих дій; планування та побудова слідчих версій; поєднання слідчих дій та оперативно-розшукових заходів; використання допомоги громадськості. М. А. Селіванов виділив дев'ять відомих загальних положень (принципів) методики [186, с. 61–64]. Однак усі автори визначають положення методики або як загальні положення методики розслідування практичної спрямованості, або як загальні умови провадження досудового розслідування.

З огляду на їх підхід, досить влучно розкрив сутність побудови криміналістичної методики А. М. Колесніченко, виділивши в них принципи науки, тобто принципи, що відносяться до розробки загальних положень методики розслідування як розділу криміналістики, і принципи практичної діяльності, тобто принципи, які стосуються побудови методики розслідування конкретного кримінального правопорушення [99]. У його точці зору, на нашу думку, обґрунтовано виділені два важливих положення: по-перше, принципи, що визначають науковий напрямок розвитку криміналістичної методики; по-друге, принципи, що визначають практичне спрямування сучасних уявлень та знань про методику розслідування кримінальних правопорушень різних видів.

Вважаємо, що в криміналістичній методиці рекомендації повинні розроблятися не в хаотичному порядку, а системно, для надання допомоги безпосередньо практичним працівникам. Так, О. Васильєв вказав, що прийоми, засоби та методи з розділу криміналістичної методики повинні розроблятися не

для заповнення «вакууму» в схемі практичної діяльності з розслідування, а для задоволення справжньої потреби у наданні допомоги цій діяльності чітко визначеними конкретними засобами, прийомами та методами [36, с. 10].

На нашу думку, проблема структури методики розслідування окремих видів злочинів має комплексний характер. По-перше, це пов'язано з визначенням вже згадуваного поняття криміналістичної методики. Так, В. Корноухов визначає методику з розслідування злочинів як зумовлену суперечливим співвідношенням вихідних ситуацій розслідування з предметом доказування систему тактичних завдань та операцій, яка відповідає критеріям ефективності й економічності [105, с. 24]. Р. Белкін криміналістичну методику визначає як систему наукових положень і рекомендацій з організації розслідування та запобігання злочинам окремих видів [22, с. 103].

Так чи інакше можна констатувати, що, незважаючи на певні відмінності у визначенні поняття криміналістичної методики, більшість криміналістів вважає: з інформаційної точки зору криміналістична методика є певною сукупністю знань, а з позицій використання – певним алгоритмом дій.

По-друге, структура криміналістичної методики пов'язана з криміналістичною класифікацією злочинів, на підставі якої розробляються методики розслідування окремих видів злочинів. У криміналістиці питання криміналістичної класифікації, в свою чергу, є одними з дискусійних. Більшість криміналістів визнають необхідність такої класифікації. Ми підтримуємо точку зору вчених, які зазначають, що криміналістична класифікація повинна виходити не лише з кримінально-правових, а й з криміналістичних критеріїв, які мають значення для розкриття та розслідування злочинів [23, с. 10; 99, с. 28].

Очевидно, що криміналістичні методики, побудовані тільки на основі кримінально-правової класифікації злочинів, мають здебільшого загальний характер і потребують для свого практичного застосування більш конкретизованих (деталізованих) рубрик (підстав) диференціювання. Саме тому в літературі є надмірно радикальні думки, що криміналістична класифікація

злочинів має будуватися винятково за криміналістичними підставами, зокрема, залежно від способів, часу, місця тощо вчинення злочинів. Однак більш доречним, на нашу думку, є положення, згідно з яким криміналістична класифікація злочинів має будуватися на основі поєднання кримінально-правових і криміналістичних критеріїв. Так, у контексті кримінально-правових ознак виправдано розглядати: родову кримінально-правову класифікаційну рубрику злочинів (тобто поділ злочинів за їх групами згідно з назвою відповідної глави КК); видову кримінально-правову класифікацію злочинів (тобто поділ злочинів за їх титульною назвою, відображеною у назві відповідної статті КК).

Що стосується криміналістичних критеріїв, то можливі такі класифікаційні рубрики: за способом вчинення злочину; за ступенем приховування, маскуванню злочину; за злочинним досвідом особи, яка вчинила злочин; за місцем їх вчинення: злочини, місце вчинення яких локалізується в просторі; злочини, місце вчинення яких не має певного територіального характеру, а пов'язане з певною організаційною структурою, системою тощо.

Злочини можна класифікувати на класи, групи, підгрупи, види та різновиди. Класи злочинів (кримінально-правові критерії):

- залежно від ступеня суспільної небезпечності: клас особливо тяжких злочинів, клас тяжких злочинів, клас середньої тяжкості та легких злочинів;
- залежно від форми вини: клас умисних та неумисних злочинів;
- залежно від ступеня завершеності злочинної діяльності: класи завершених і незавершених злочинів тощо.

Окремі науковці під класом злочинів розглядають їх родовий об'єкт, визначений у назві відповідного розділу Особливої частини КК. Однак це помилкова думка, оскільки тоді клас злочинів ототожнюється з так званою видовою групою злочинів.

Групи злочинів:

- залежно від родового об'єкта (кримінально-правовий критерій) - так звані видові групи: злочини проти основ національної безпеки, злочини проти

життя та здоров'я особи, злочини проти власності, злочини у сфері господарської діяльності тощо;

- залежно від криміналістичних критеріїв (видові та позавидові групи): за способом вчинення злочину (вбивства, вчинені з використанням вогнепальної зброї, холодної зброї тощо); за ступенем приховування, маскувannya злочину (злочини, пов'язані з інсценуваннями чи іншими видами протидії); за злочинним досвідом особи, яка вчинила злочин (злочини, вчинені особою вперше, злочини, вчинені раніше судимими особами тощо); за місцем їх вчинення (злочини, вчинені в місцях відбування покарань; злочини, вчинені у великих містах тощо).

Вид злочину (кримінально-правовий критерій) - титульна назва злочину, відображена у назві статті (вбивства, крадіжки, контрабанда тощо). Так, В. Є. Корноухов зазначає, що видова методика – це, обумовлена суперечливим ставленням вихідних ситуацій розслідування з комплексним характером предмета доказування, система тактичних завдань і операцій, спрямована на формування системи доказів з метою обґрунтування наявності (відсутності) одного зі складів злочину, передбаченого комплексним характером предмета доказування [105, с. 54]. У даному визначенні, на наш погляд, автор, мабуть, відображає системний характер видової методики, виділяє загальні та приватні ознаки, важливі, по-перше, для формування системи доказів, по-друге, для обґрунтування наявності (відсутності) одного з складів кримінального правопорушення.

Підвид злочину – відповідний вид злочину, який деталізовано за певною кримінально-правовою чи криміналістичною підставою (вбивство: сексуально-садистське, замовне (вбивство матір'ю новонародженої дитини тощо).

За кримінально-правовою кваліфікацією злочинів виділяють такі види окремих криміналістичних методик:

- групові методики – класифіковані відповідно до розділів особливої частини КК України (наприклад методика розслідування злочинів проти основ національної безпеки України – розділ I КК України: статті 109–114; проти

власності – розділ VI КК України: статті 185–198; методика розслідування злочинів, які вчиняються у сфері використання електронно-обчислювальних машин - розділ XVI КК України: статті 361–363-1 тощо);

- видові криміналістичні методики розслідування злочинів або основні (типові, за статтями КК) методики (наприклад методика розслідування шахрайства, вбивства, крадіжки тощо);

- особливі криміналістичні методики розслідування злочинів (на думку І. Возгіна [38]) – це видові методики, класифіковані за певними підставами в законах (наприклад методика розслідування крадіжки з проникненням до житлового приміщення; методика розслідування крадіжки групою осіб тощо).

Відповідно до криміналістично-значущих критеріїв злочину виокремлюють групи окремих криміналістичних методик:

- за особою злочинця – наприклад, методика розслідування злочинів, учинених неповнолітньою особою (жінками; рецидивістами; особами, які перебувають у місцях позбавлення волі; іноземцями; організованою групою; організованим угрупованням тощо);

- за часом учинення злочину (методика розслідування злочинів «по гарячих слідах»; методика розслідування злочинів минулих років);

- за місцем учинення злочину – наприклад, методика вчинення злочину на залізничному транспорті (в курортних або великих містах, сільській місцевості тощо);

- за особою потерпілого – наприклад, методика розслідування злочинів проти іноземців (неповнолітніх; осіб, які страждають на психічні хвороби; жінок тощо).

Досить поширеною та практично використовуваною стала наразі класифікація окремих криміналістичних методик на одиничні (за певною групою або видом злочинів) та комплексні методики. До комплексних відносять методики розслідування злочинної діяльності, яка поєднує в собі комплекси взаємопов'язаних, але різних за видом, злочинів (наприклад

злочинів проти власності, господарських, посадових, «комп'ютерних» злочинів), що набувають ознак системної діяльності. Одним із визначальних факторів існування комплексу злочинів як системи є наявність між злочинами такого зв'язку, що поєднує їх у єдиний ланцюг злочинної поведінки. Цей ланцюг характеризується наявністю основних і підпорядкованих злочинів. Підпорядковані злочини постають формою, способом чи необхідною умовою вчинення злочину основного (наприклад методика розслідування економічних злочинів, учинених через використання корумпованих зв'язків із посадовими особами; методика розслідування злочинів проти авторських прав, учинених із використанням мережі Інтернет; методика розслідування торгівлі людьми шляхом використання організованої злочинності тощо).

У літературі пропонуються й інші критерії класифікації окремих методик розслідування. Так, залежно від обсягу дослідження процесу організації та розслідування злочинів окремі методики можна поділяти на: повні (тобто для проведення всього процесу розслідування тієї чи іншої групи або виду злочинів) і неповні методики (скорочені, усічені), тобто методичні рекомендації щодо організації та здійснення певного етапу розслідування.

За рівнем конкретизації методичних рекомендацій пропонується класифікація злочинів на: одноступеневі (наприклад, методика розслідування крадіжок); двоступеневі (наприклад, методика розслідування крадіжок особистого майна громадян); багатоступеневі (тобто методики поглибленої деталізації рекомендацій, наприклад, методика розслідування крадіжок особистого майна громадян із помешкань громадян).

Залежно від кількості видів злочинів, що охоплюються окремими криміналістичними методиками: поєднані криміналістичні методики (багатовидові), тобто методики розслідування двох або більше взаємозв'язаних злочинів (наприклад, методика розслідування пограбувань і розбійницьких нападів або вбивств, поєднаних із зґвалтуванням тощо); одновидові (одинарні), тобто методика розслідування одного виду злочину (вбивства, крадіжки тощо).

Залежно від використаних у розробленні окремої методики видів наукових знань: власне криміналістичні методики, тобто розроблені на основі криміналістичних знань (без кримінально-правової, кримінологічної, оперативно-розшукової характеристики злочину; без наведення й аналізу матеріального закону інших галузей права тощо) та вже згадувані, комплексні, тобто такі, що включають не лише криміналістичні методичні рекомендації, а й інформацію із наук кримінального права, кримінального процесу, судової медицини та психіатрії, теорії ОРД тощо.

Залежно від авторства (авторської належності): офіційні, тобто розроблені посадовими особами підрозділів правоохоронних відомств і доктринальні, розроблення яких здійснювалось ініціативно спеціалістами у сфері криміналістики.

Залежно від форми (тобто за джерелом виразу): методики у вигляді монографічних рекомендацій; методики у вигляді дисертаційних досліджень; у підручниках; видові чи групові методики, які відображені у методичних, інформаційних листах (рекомендаціях) тощо [7, с. 541].

Таке детальне наведення класифікації окремих методик розслідування злочинів зумовлено, передусім, тим, що на визначення її структурних елементів безпосередньо впливає вид вказаних методик. А вони, у свою чергу, повинні сприяти ефективності розслідування відповідних видів (груп) злочинів. Адже більшість науковців-криміналістів вказує, що завдання методики розслідування злочинів полягає у визначенні основних напрямів розслідування певного виду, групи злочинів [203, с. 3; 79, с. 5].

Важливе питання, пов'язане з методикою розслідування окремих видів злочинів, – криміналістична характеристика злочинів. Це поняття, як і багато інших, також є дискусійним у криміналістиці. У криміналістичній літературі немає єдиної думки щодо визначення складу її елементів, видів криміналістичних характеристик злочинів. Р. Белкін навіть висловив думку про заперечення існування такого поняття та цінності криміналістичної

характеристики для розкриття, розслідування злочинів і запобігання їм [23, с. 223].

Заслуговує на увагу співвідношення криміналістичної характеристики злочинів з предметом доказування, оскільки окремі криміналісти включають предмет доказування до структурних елементів методики розслідування окремих видів злочинів. На думку А. С. Шаталова, включення обставин, що підлягають доказуванню, до елементів криміналістичної методики дублюватиме положення кримінального та кримінально-процесуального законодавства [217, с. 57].

Наступний чинник, що впливає на зміст криміналістичних методик – це типові слідчі ситуації. Саме слідча ситуація детермінує (диктує) особливості тактики проведення відповідних слідчих (розшукових) дій, зокрема і методики розслідування в цілому, тобто вона зумовлює конструювання слідчих версій, конкретизує етапно диференційовані завдання розслідування й алгоритм дій слідчого на їх вирішення. Отже, диференціювання відповідної слідчої ситуації, так чи інакше, має відбуватись у прив'язці до етапу відповідного розслідування.

У переважній більшості випадків розслідування умовно поділяють на три етапи: початковий, наступний (подальший) і завершальний.

Початковий етап збігається з початком досудового розслідування, визначеним ч. 1 ст. 214 КПК, а завершується виконанням наведених завдань (а саме, що мав місце злочин і легалізовані відомості про особу, яка його вчинила). На цей момент, як правило, зникає потреба у факторі невідкладності в проведенні слідчих (розшукових) дій.

Під час наступного етапу розслідування характер типових слідчих дій в основному визначається результатами, отриманими на попередньому етапі. Це може бути комплекс слідчих дій, спрямованих на: викриття винного у вчиненому злочині; повідомлення йому про підозру; з'ясування обставин, які з тих чи інших причин не встановлені на початковому етапі розслідування тощо.

Завершальний етап – це заключний період розслідування, що розпочинається моментом прийняття слідчим рішення про закінчення

розслідування та завершується складенням обвинувального акта або клопотання про застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру, або ж постановою про закриття кримінального провадження з відповідних підстав.

Отже, розслідування носить ситуаційний характер [45, с. 48], тобто кожен етап розслідування має свої особливості залежно від слідчих ситуацій, а окремі методики розслідування злочинів повинні враховувати особливості ситуацій, що складаються на певному етапі їх розслідування. Саме тому структурні елементи методики розслідування окремих видів злочинів мають враховувати типові слідчі ситуації розслідування.

Більшість криміналістів також вважає, що методика розслідування окремих видів злочинів визначена особливостями тактики окремих процесуальних дій. Ми підтримуємо точку зору вчених, які визначають у методиках розслідування окремих видів злочинів обов'язковим структурним елементом тактику окремих СРД, НСРД.

Аналіз вищенаведених позицій щодо методики розслідування окремих видів кримінальних правопорушень, дозволяє прийти до висновку, що, по-перше, в даний час проглядається тенденція подальшого розвитку теоретичної основи методики розслідування кримінальних правопорушень; по-друге, подальше поглиблене дослідження проблем, і шляхів розвитку криміналістичної методики необхідно продовжити для розроблення найбільш ефективних засобів і методів розслідування кримінальних правопорушень, і впровадження у практику таких розробок у формі нових приватних методик розслідування конкретних видів злочинів. Наприклад, розробку методики розслідування розбоїв, вчинених ОГ.

Стосовно до побудови окремої криміналістичної методики розслідування розбоїв, вчинених ОГ доцільно виділити наступні її положення (принципи):

а) на основі системно-діяльнісного підходу потребують вивчення закономірності, з одного боку, кримінальної протиправності ОГ з підготовки, вчинення та приховування злочинів, а з іншого – діяльність правоохоронних

органів по розслідуванню даного виду злочинів та судового розгляду по здійсненню правосуддя. Така діяльність повинна відповідати: по-перше, вимогам законності, по-друге, повноті розслідування, по-третє, викриттям усіх осіб, які брали участь у вчиненні та приховуванні розбійних нападів, по-четверте, відшкодування завданих матеріальних збитків;

б) розробка системи знань про особливості: способу та механізму вчинення розбоїв, враховуючи способи підготовки, вчинення, приховування злочину й протидії досудовому розслідуванню; предмета вчинення; мотиву; особистісних та професійних якостей злочинців; механізму слідоутворення та встановлення стійких зв'язків у ньому;

в) розробка системи знань про типові слідчі ситуації, що складаються на різних етапах досудового розслідування, а також про способи збирання, дослідження, оцінки та використання доказів у залежності від висунутих версій розслідування, тобто відбувається реалізація принципу ситуаційного підходу до розслідування таких розбійних нападів [231, с. 167].

Підсумовуючи зазначене і з огляду на те, що видова методика розслідування вивчає закономірності злочинної діяльності осіб з підготовки, вчинення та приховування злочину з одного боку, і передбачену кримінальним процесуальним законом діяльність щодо розслідування та судового розгляду кримінальних проваджень з іншого боку, нами запропоновано у структурі криміналістичної методики розслідування розбоїв, вчинених ОГ виділяти такі компоненти:

– криміналістична характеристика, яка включає в себе певну типову систему знань про злочинну діяльність осіб і ОГ, які вчиняють розбійні напади. Вона повинна містити відповіді на питання, пов'язані з особливостями підготовки, вчинення, приховування злочинів та протидії досудовому розслідуванню. Елементами криміналістичної характеристики є дії злочинця, пов'язані зі злочином (вибір часу, місця та іншої обстановки, способу підготовки, вчинення та приховування злочину, предмета вчинення тощо);

– криміналістична характеристика досудового розслідування включає в себе типову систему знань про діяльність органів досудового розслідування у ході проведення розслідування у кримінальних провадженнях даної категорії злочинів. Вона містить важливі відомості про типові слідчі ситуації, що складаються на різних етапах досудового розслідування, про способи збирання, перевірки та оцінки доказів для вирішення таких ситуацій. У зв'язку з цим важливе значення мають слідчі версії, що визначають напрямок розслідування, а також система слідчих, оперативно-розшукових та інших дій та заходів, тактичних прийомів і рекомендацій, які у комплексі покликані швидко й ефективно вирішувати завдання кримінального судочинства за даними категоріями кримінальних проваджень;

– криміналістична характеристика судового розгляду таких кримінальних проваджень, яка включає в себе типову систему криміналістичних знань про ситуації судового розгляду та їх вирішення. Її компонентами є важливі судові ситуації з їх інформаційно-доказовою базою, версії та судово-слідчі дії. Тільки суд у ході судового розгляду в комплексі досліджує та оцінює докази, зібрані у кримінальному провадженні і лише після всебічного й повного дослідження усіх обставин приймає засноване на кримінальному процесуальному законі рішення.

Таким чином, у комплексній криміналістичній методиці розслідування розбоїв, вчинених ОГ необхідно виокремлювати такі структурні елементи:

1) криміналістичну характеристику злочинів (відомості про спосіб учинення злочину, обстановку вчинення злочину, предмет злочинного посягання, особу злочинця й потерпілого та типові сліди злочину, мотиви і мета вчинення злочину, які знаходяться в кореляційній взаємозалежності та визначають характер й особливості розслідування);

2) типові слідчі ситуації та версії початкового і наступного етапу розслідування й відповідні їм комплекси процесуальних дій;

3) особливості організації й тактики проведення окремих СРД та НСРД;

4) використання спеціальних знань та призначення окремих видів судових експертиз.

Запропоновані характеристики в цілому складають видову криміналістичну методику, яка в умовах нового КПК України раніше не досліджувалась.

1.2. Елементи криміналістичної характеристики розбоїв, вчинених організованою групою

Першим й основним структурним елементом інформаційно-пізнавальної моделі будь-якої криміналістичної методики, серцевиною її ретроспективного рівня є криміналістична характеристика. Визначення поняття криміналістичної характеристики відіграє важливу роль у науці. Розробка понятійного апарату є принциповим і важливим питанням для науки. Це пояснюється різними факторами. Зокрема, перспективою побудови сталих кореляційних зв'язків між її елементами, можливістю, висувати певні версії за їх допомогою, під час досудового розслідування, планувати проведення різних СРД тощо.

Криміналістичну характеристику, яка увійшла в науковий апарат криміналістики у 60-роках ХХ ст., на сьогодні розглядають у двох значеннях: як теоретичну основу формування методик розслідування окремих видів (груп) кримінальних правопорушень і як робочий інструментарій слідчого, який він використовує під час розслідування конкретного злочинного вияву. У зв'язку з цим криміналістична характеристика стала невід'ємним і традиційно початковим елементом у структурі криміналістичних методик розслідування злочинів. Водночас, будучи складною та змістовною категорією, криміналістична характеристика й дотепер залишається предметом глибоких різноаспектних досліджень [75].

Варто відзначити, що одні автори розглядають її як наукову категорію (Л. Я. Драпкін, Л. А. Сергєєв) [69, с. 17; 187, с. 4-5], інші – як сукупність відомостей про кримінальне правопорушення (І. Ф. Герасимов, В. Є. Коновалова, О. Н. Колесніченко) [53, с. 96; 101, с. 16], треті вважають науковою абстракцією (В. І. Шиканов) [225, с. 42]. Четверта група авторів, розглядає криміналістичну характеристику кримінального правопорушення як наукову розроблену систему істотних, типових криміналістичних ознак і

властивостей, що притаманні певному виду кримінальних правопорушень (І. М. Артамонов, О. О. Ейсман) [10, с. 7; 229, с. 98].

Вчені-криміналісти, що досліджують проблеми криміналістичної характеристики, не завжди однотипно підходять і до визначення її поняття та системи. Наприклад М. В. Салтевський зазначив, що криміналістична характеристика – це видова модель, яка дозволяє прогнозувати, будувати найбільш обґрунтовані версії щодо обставин конкретної події (особи, способу вчинення злочину, засобів злочину та іншого) [184, с. 148-151], В. Д. Берназ визначає дану категорію як основу на державних статистичних даних науково-обґрунтовану систему узагальненої інформації та їх джерел про обставини, які були доказані, та інші, які мали значення для попередження, виявлення, розкриття, розслідування та судового розгляду досліджуваних кримінальних правопорушень зазначеної категорії [26, с. 17], а от В. С. Кузьмічов стверджує, що криміналістична характеристика – це своєрідна інформаційна модель, що являє собою якісно-кількісний опис типових ознак конкретного виду (групи) кримінальних правопорушень. При цьому, автор підкреслює що особливе значення криміналістична характеристика кримінальних правопорушень набуває на початковому етапі досудового розслідування для визнання основних його напрямків висунення обґрунтованих версій. На окремих етапах розслідування виявляються лише окремі елементи криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, а повна їх сукупність встановлюється під кінець розслідування [129, с. 252].

Однак незважаючи на різні думки науковців з приводу криміналістичної характеристики кримінального правопорушення у кожному погляді вчених-криміналістів простежується одна мета – сформулювати об'єктивне уявлення про подію кримінального правопорушення, вказати ті його риси, що є відправними для методики розслідування.

Аналіз вище викладених визначень поняття криміналістичної характеристики кримінального правопорушення дає можливість виділити ряд ознак, властивих якщо не всім, то більшості з цих визначень. Думки більшості

авторів схожі в тому, що криміналістична характеристика кримінальних правопорушень це: 1) сукупність даних (відомостей), інформація про кримінальні правопорушення, які характеризуються, і певні, пов'язані із ними явища; 2) сукупність (система) ознак властивостей, слідів, відношень кримінального правопорушення; 3) інформація, що має криміналістичне значення; 4) характеристика конкретного, реального кримінального правопорушення і наукова абстракція двох рівнів, яка виділяє типові ознаки певних категорій кримінальних правопорушень (видів і груп) і кримінальних правопорушень взагалі; 5) важливий елемент окремої методики.

Криміналістична характеристика служить «стержнем» методики розслідування розбоїв, вчинених ОГ, для якої головними завданнями є:

1) розкрити фактичний зміст будь-якої конкретної події і сукупності супровідних обставин як системи послідовних у просторі та часі дій суб'єкта;

2) прояснювати механізм утворення слідів при вчиненні конкретного кримінального правопорушення, вказуючи на його закономірності, можливі варіанти слідів і їхній зв'язок між собою;

3) визначати шляхи доведення того або іншого складу кримінального правопорушення у всій сукупності обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні;

4) розмежовувати етапи досудового розслідування кримінального провадження (етапи доказування) залежно від вирішуваних на кожному етапі специфічних задач [17, с. 99].

Криміналістична характеристика ґрунтується на аналізі слідчої, експертної, оперативно-розшукової, судової практики і її використовують у цій практиці через методику розслідування відповідного виду кримінального правопорушення. І хоча вона є штучним, навіть суто науковим поняттям, однак ґрунтується на дослідженні конкретних злочинів і слугує та застосовується для успішного їх розслідування. До змісту криміналістичної характеристики доцільно включати відомості щодо: способів вчинення злочину; обстановки (умов місця, часу та ін.) вчинення злочину; використаних знарядь і засобів;

обставин та умов, що сприяють учиненню злочину; особи злочинця; особи потерпілого; об'єкта й предмета злочинного посягання; мотивів і цілей злочину

Подібну думку стосовно основних елементів криміналістичної характеристики поділяють В. П. Бахін та О. В. Одерій [19; 157], вважаючи, що саме вони вирізняються чіткою пошуково-розшуковою спрямованістю та роблять криміналістичну характеристику практичним інструментом розслідування. В. П. Бахін і Б. Є. Лук'янчиков зазначають, що це найбільш типовий набір криміналістично значущих ознак, які покликані забезпечити службову функцію криміналістичної характеристики. Однак щодо окремих видів кримінальних правопорушень цей набір може видозмінюватися, тобто скорочуватися або розширюватися [86, с. 98].

Перед слідчим постійно виникає необхідність звернення до того чи іншого елемента криміналістичної характеристики з метою уточнення своїх дій або ж прогнозування дій правопорушника для постановки правильних питань під час проведення експертизи або ж у процесі спілкування з фахівцем у певній галузі – у кожному випадку він неодноразово звертається до кількісних і якісних компонентів криміналістичної характеристики [15, с. 100–101].

Таким чином, практичне значення криміналістичної характеристики кримінального правопорушення полягає в тому, щоб служити слідчому (дознавачу) своєрідним трафаретом, який би «накладався» на наявні в його розпорядженні на даному етапі досудового розслідування.

У свою чергу такий «трафарет» дозволяє:

- визначати, чи містяться в даній події ознаки кримінального правопорушення;
- прогнозувати суть цієї події і супутніх їй обставин;
- обґрунтовано припускати зміст і форми прояву тих слідів, які могли і повинні були залишитися в результаті кримінального правопорушення, і причинно пов'язаних з ним передуючих і подальших обставин;
- конкретизувати повноту зібраної у справі доказової інформації і проводити їх аналіз та оцінку;

- планувати і здійснювати цілеспрямовані заходи з дослідження даної події, що припускають пошук, фіксацію і процесуальне закріплення цих слідів [17, с. 100].

З цього приводу слід наголосити, що адекватна характеристика кримінального правопорушення – це першорядна умова для успішної розробки методики досудового розслідування кримінального провадження, а також ключ до розкриття кримінальних правопорушення. Відповідно, знаючи способи учинення кримінального правопорушення, що зазвичай зустрічаються у слідчій та судовій практиці, місця вчинення тих або інших протиправних дій, способи приховування слідів, ознаки, що характеризують певне коло осіб, схильних до тих або інших злочинних посягань, керівник органу досудового розслідування, слідчий (дізнавач) в змозі дати обґрунтовану оцінку результатам дослідження конкретного кримінального провадження, визначити послідовність подальших СРД і НСРД, необхідних для встановлення об'єктивної істини.

Таким чином, у загальному вигляді в криміналістичній характеристиці мають бути відображені такі групи обставин: а) елементи власне кримінальної протиправної діяльності, їх зовнішні та внутрішні взаємозв'язки; б) обстановка, за якої було вчинене кримінальне правопорушення; в) криміналістично інформаційні види людської діяльності, що мали місце до злочинної діяльності, паралельно кримінальному правопорушенню та після його вчинення, закономірно пов'язані з ним. Між даними елементами існують взаємозв'язки, знання яких дає можливість слідчому (дізнавачу) визначити оптимальні шляхи для пошуку та затримання правопорушників. Проте варто пам'ятати і про вихідні ідеї, що закладені у криміналістичній методиці розслідування розбоїв, вчинених ОГ, адже як система взаємообумовлених і взаємопов'язаних СРД, НСРД та інших заходів, що покликана забезпечувати розслідування та запобігання кримінальних правопорушень, вона будується відповідно до певних принципів: суворості відповідності нормам закону; наукової обґрунтованості; зумовленості її характеру і змісту обставинами, що необхідно встановити; поетапності розслідування, що відображає особливості виявлення і

збирання доказової інформації; оптимальної організації і тактики проведення необхідних СРД та НСРД, що забезпечують вирішення завдань кримінального провадження; комплексного використання засобів та можливостей для швидкого і повного вирішення завдань кримінального провадження [116].

Стан й умови протидії найнебезпечнішим виявам організованої та насильницької злочинності, пов'язані з ними якісні зміни криміногенної ситуації у країні визначили для криміналістики низку нових завдань. Найбільш суттєво вони торкаються криміналістичної методики [20, с. 9–17].

І це не випадково, оскільки, як зауважив С. С. Чернявський саме цей розділ криміналістики найбільш обумовлений потребами судово-слідчої практики щодо пошуку та вдосконалення наукових засобів і методів розкриття та розслідування злочинів. Задоволення цих потреб і є головною метою криміналістики загалом, зумовлює тенденції внутрішнього розвитку цієї науки, визначає місце й роль у ній окремих теорій, зокрема криміналістичної класифікації, криміналістичного прогнозування, криміналістичної характеристики злочинів та ін. [215].

Водночас певне «відставання» науково-методичних рекомендацій від нагальних потреб практики пояснюють відсутністю належних теоретичних досліджень саме в галузі криміналістичної методики. Криміналістичний аналіз злочинів, який раніше здійснювали з метою розроблення прикладних рекомендацій щодо розслідування, фактично перетворився на безсистемне зведення кримінально-правових, кримінологічних і кримінально-процесуальних аспектів характеристики окремих діянь [19, с. 8].

Основними проблемами розкриття розбійних нападів, на сьогодні, у більшості випадків, є: їх ретельна підготовка; проведення дій з приховання слідів вчинення розбою; вчинення групою осіб з розподілом ролей на виконавців та керівників-організаторів, навідників, пособників; зростаючий кримінальний професіоналізм осіб, які вчинюють майнові злочини; використання автомобілів ввезених з-за кордону, так звані «євробляхи». Виникає складність в діяльності оперативних працівників, зокрема в зібранні

матеріалів, у яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння, так як, переважна більшість ОРЗ визначених в ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» прирівнюється до НСРД, дозвіл на проведення яких надається судом на підставі клопотання слідчого або прокурора [174; 178].

На думку Р. С. Белкіна, перешкодою на шляху впровадження криміналістичних рекомендацій у слідчу практику є консервативні стереотипи, що склалися в царині правоохоронної діяльності. «Практика стихійно протидіє нововведенням, – констатував він, – намагаючись зберегти звичний статус-кво, звичний спосіб дій. Цьому сприяють і сформовані стереотипи мислення слідчих та оперативних працівників. Небажання і деякою мірою побоювання нового, незвичного прикриваються іронічним ставленням до рекомендованих новинок. Корені цього негативного ставлення різноманітні. Це може бути результатом професійної деформації, втрати інтересу до своєї професії. Дається у знаки й конформізм молодих слідчих, які потрапили під вплив «заражених» цією байдужістю старших колег» [23, с. 124].

Існуючі суперечності необхідно усувати й перший крок у цьому напрямі повинні зробити науковці. Саме їм доведеться переглянути запропоновані наукою положення, у тому числі й ті, що стосуються криміналістичної методики, оскільки так звані «книжкові рекомендації», що здатні частково задовольнити потреби навчального процесу з криміналістики, навряд чи стають інструментом практичної діяльності [215].

Сьогодні криміналістична методика має здебільшого описовий вигляд, а в її структурі представлені такі «традиційні» елементи, як криміналістична характеристика злочину; обставини, що підлягають встановленню; особливості внесення відомостей до ЄРДР; початкові СРД, НСРД та ОРЗ; типові слідчі ситуації, висунення версій і планування розслідування; організація і тактика проведення окремих СРД, НСРД; запобіжні дії слідчого [100, с. 15–18]. Останніми роками цей перелік збільшився за рахунок застосування таких категорій, як криміналістична класифікація кримінальних правопорушень, взаємодія учасників розслідування тощо.

Заслужують на увагу пропозиції розглядати окрему криміналістичну методику у вигляді інформаційно-пізнавальної моделі [49; 80]. Цей підхід дає змогу організаційно впорядкувати структуру методики, забезпечити тісний зв'язок між відповідними елементами й таким чином підвищити ефективність пізнавальних дій.

Таким чином, криміналістична характеристика розбоїв, вчинених ОГ може бути визначена як загальна модель даної категорії злочинів, що відбиває особливості змісту і взаємозв'язку її елементів, сприяє оптимальному вирішенню завдань, які властиві розслідуванню і розкриттю вказаних злочинів, відіграє важливу роль у виборі напрямку і організації розслідування, формування якої сприяє підвищенню ефективності діяльності органів досудового розслідування, а також оптимізації методики розслідування корисливо-насиленісних злочинів, загальної теорії криміналістики.

Під нею слід розуміти систему кримінально-правових, кримінологічних та інших ознак розбою, що має значення для виявлення та розслідування протиправної діяльності організованих груп, які причетні до його вчинення, а також обрання тактичних прийомів проведення СРД та НСРД й включає такі елементи:

- предмет злочинного посягання;
- спосіб підготовки, учинення та приховування розбоїв (включаючи знаряддя і засоби);
- обстановка вчинення;
- слідова картина нападу;
- відомості про злочинні групи (включаючи мотиви і мету вчинення);
- особа потерпілого.

Такі елементи знаходяться в кореляційній взаємозалежності, визначають характер й особливості розслідування. Її структуру доцільно визначати, виходячи зі структури предметної діяльності і умов, що забезпечують останню, а також зі специфіки цих злочинів.

Предмет. Під предметом кримінального правопорушення переважно

розуміють речі матеріального світу [118, с. 93; 133, с. 8]. В. Я. Тацій визначає, що предметом кримінального правопорушення необхідно вважати будь-які речі матеріального світу, з визначеними якостями яких закон пов'язує наявність у діях особи ознак конкретного кримінального правопорушення. Отже, предмет кримінального правопорушення є факультативною ознакою складу кримінального правопорушення, тобто є обов'язковим лише в тих конкретних складах кримінальних правопорушень, у яких його вказано безпосередньо в нормі закону [197, с. 46–47].

Натомість інші вчені більш широко визначають предмет злочину відносячи до нього не лише речі матеріального світу, а й інші явища об'єктивної дійсності. П. П. Андрушко вважає, що предметом злочину можуть бути не лише матеріальні речі, а й інші явища об'єктивного світу (нематеріальні об'єкти, наприклад інформація чи енергія), які мають зовнішній вияв чи можуть набути його і сприйматись органами чуття людини. Учений констатує, що предметами злочинів, передбачених окремими статтями Кримінального кодексу України, є відповідні об'єкти права інтелектуальної власності, зазначені в диспозиціях статей [5, с. 34–35]. Дещо іншої точки зору М. М. Панов, який до цієї категорії пропонує включати не лише фізичні предмети (наприклад: речі, майно), але й реально існуючі явища об'єктивного світу, а також інформацію, у зв'язку з існуванням чи створенням яких або з їх обігом вчиняється злочин [163, с. 17].

Таким чином, переважна більшість дослідників розглядає предмет кримінального правопорушення як такий складовий елемент суспільних відносин, з приводу якого вчиняється суспільно небезпечне діяння. Останнім може бути як матеріальний об'єкт, так й інше благо нематеріального характеру.

У нашому випадку предмет злочинного посягання у структурі криміналістичної характеристики відіграє важливу роль як джерело фактичної інформації, що має організаційне і тактичне значення для розслідування та розкриття розбоїв. Практика розслідування цих кримінальних правопорушень показує, що безпосередніми предметами злочинного посягання при розбійних

нападах є: гроші та цінні папери, мобільні телефони, годинники, коштовності, прикраси, транспортні засоби (автомобілі, мопеди, велосипеди), теле-, фото-, відеоапаратура, музичні інструменти, одяг та інші предмети.

В останній час безпосереднім предметом злочинного посягання все частіше стають транспортні засоби. Також зустрічаються випадки вчинення нападів на автомобільному транспорті, найчастіше вони здійснюються на водіїв таксі та вантажних автомобілів.

Дослідження предмету посягання зосереджує увагу слідчого на необхідності з'ясування на заволодіння яким саме майном був спрямований умисел злочинців і хто з оточення знав про зберігання цього майна у потерпілого. Інформація, отримана від потерпілого про кожен викрадений предмет та його індивідуальні ознаки, може бути відправною основою для побудови конкретних версій, спрямованих на окреслення кола осіб, які могли бути співучасниками нападу або неусвідомленими контактами з ними, що сприяло розбою [117].

Спосіб. Вивчення способу вчинення конкретного кримінального протиправного посягання є надзвичайно важливим ще й тому, що при постановленні вироку суд індивідуалізує покарання, враховуючи спосіб учинення злочину, який характеризує подію злочину [95].

Спосіб вчинення злочинів у криміналістиці завжди був об'єктом детальної уваги вчених, оскільки він виступає своєрідним «ключем» до розкриття кримінальних правопорушень, відображає характерні риси діяльності особи, є визначальною ланкою в розробці окремих методик і в деяких випадках уможливорює розмежування окремих видів злочинів, нерідко ставить перед криміналістикою нові завдання тощо.

Установлення способу вчинення незаконного позбавлення волі або викрадення людини, створює передумови для з'ясування форми вини під час вирішення питання про притягнення особи до кримінальної відповідальності за відповідною статтею КК України.

Традиційно спосіб учинення кримінальних правопорушень в криміналістичній літературі тлумачать як «образ дій злочинця, що виражається в певній, взаємозалежній системі операцій і прийомів підготовки, здійснення та приховування злочину» [101, с. 22]. Р. С. Белкін спосіб учинення злочину вважає системою дій з підготовки, учинення та приховування злочину, що детерміновані умовами зовнішнього середовища і психофізіологічними властивостями особистості, які можуть бути пов'язані з вибіркоким використанням відповідних знарядь або засобів чи умов місця і часу та об'єднаних спільним злочинним умислом [22, с. 359]. У цьому контексті В. В. Лисенко стверджує, що спосіб учинення злочину є сукупністю мотивованих, цілеспрямованих і необхідних дій, обумовлених обстановкою та засобами вчинення злочину та виконуваних винуватим для досягнення поставлених завдань [140, с. 8].

Вивченню способу вчинення злочину у криміналістичній літературі приділяється велика увага. Так, М. В. Салтевський під способом вчинення злочину розуміє комплекс причинно і функціонально пов'язаних довільних (і частково мимовільних) цілеспрямованих дій злочинця [184, с. 421].

Дії з підготовки, вчинення та приховування злочину утворюють єдиний спосіб вчинення злочину, оскільки спрямовані на досягнення кінцевого результату та охоплюється загальною метою. У зв'язку з цим більш обґрунтованою є точка зору Г. Г. Зуйкова, який визначає спосіб вчинення злочину як систему об'єднаних загальним задумом дій злочинця з підготовки, вчинення і приховування злочину, детермінованих об'єктивними і суб'єктивними факторами, поєднаних з використанням відповідних знарядь і засобів та умов місця та часу [90, с. 32]. Вчений зазначає, що «на відміну від кримінально-правового і кримінально-процесуального понять «спосіб вчинення злочину», його криміналістичне поняття і значення є найширшими і ємнісними» [90, с. 41].

Спосіб вчинення кримінального правопорушення – це образ дій злочинця, який виражається в певній взаємопов'язаній системі дій та прийомів

підготовки, вчинення та приховування кримінальних правопорушень. Всебічне вивчення способів вчинення розбійних нападів дозволяють розробити найбільш ефективні заходи по їх запобіганню та припиненню.

Найбільш характерними способами вчинення розбійних нападів є:

- напад на відкритій місцевості, що вчиняється з використанням фактора раптовості та без застосування насильства;
- напад на відкритій місцевості, що вчиняється з використанням або погрозою використання насильства;
- напад на громадян в житлових приміщеннях з проникненням у житло;
- напад на банківські установи;
- напад на приватні або державні установи;
- напад на громадян у міському або залізничному транспорті;
- напад на водіїв таксі, транспортні засоби, що здійснюють міжміські та міждержавні перевезення.

Характерною особливістю розбійних нападів в останні роки є те, що вони, як правило, вчиняються групою, що робить їх дії більше витонченими, досконалими і результативними. При цьому нерідко використовують різноманітні види сучасної вогнестрільної зброї, найновіші технічні засоби, інструменти та інші засоби ураження. Так, приймаючи рішення про напад на інкасатора чи касира, злочинці вивчають шлях їх пересування з грошовими коштами, старанно аналізують наявність охорони, визначають найбільш зручні ділянки і місця, де можна вчинити напад, передбачають шляхи відходу, планують способи приховування й реалізації викрадених матеріальних цінностей. Якщо планують напади на власників житлових приміщень, у яких є матеріальні цінності, то способи їх вчинення частіше за все пов'язані зі сферою діяльності власників майна (бізнесменів, працівників торгівлі та ін.), видом і особливостями предмета посягання, його споживчою вартістю, характерними рисами і кримінальними навичками злочинців.

Спосіб вчинення розбою складається з наступних елементів: підготовка до вчинення кримінального правопорушення, вчинення і приховування кримінального правопорушення.

Підготовка до вчинення кримінального правопорушення залежить від багатьох факторів (предмет і об'єкт посягання, особа злочинця, особа потерпілого тощо). Проте, у загальному вигляді підготовка складається з наступних дій злочинця: вибір предмета і об'єкта посягання; підбір і організація учасників нападу, при необхідності розподіл ролей між ними; виготовлення або придбання знарядь, які необхідні для вчинення нападу; вибір місця і часу вчинення нападу; придбання або виготовлення засобів маскування зовнішності; обрання шляхів відходу з місця нападу; організація транспортних засобів.

Під час нападу на відкритій місцевості, що вчиняється з використанням «фактора раптовості» та без застосування насильства, дії злочинців спрямовані на заволодіння предметами, які потерпілі носять в руках або безпосередньо на собі (сумочки, барсетки, мобільні телефони, годинники, золоті прикраси тощо). Для вчинення нападу «на ривок» можуть використовуватися велосипеди, скутера.

Напад на відкритій місцевості, що вчиняється з використанням або погрозою використання насильства має свої певні особливості. Досить поширеним є такий спосіб, як організація засідок у безлюдних, темних місцях, через які громадяни вимушено або скорочуючи шлях ідуть додому. Деякі нападники спеціалізуються на вистежуванні та супроводженні потенційних жертв до місця сприятливого для розбійного нападу. Для чого використовують нетверезий стан потерпілого, пропонуючи відвести його додому, заводять у безлюдне місце і грабують; помітивши коштовну річ (велику суму грошей, яку особа отримала в банку, банкомату, на пошті), знайомляться з її власником, споюють його і віднімають, а якщо контакт не вийшов, вистежують жертву, нападають у придатному місці, відбираючи гроші і цінності. Інколи злочинці змушують молодих жінок бути навідницями – знайомитися з чоловіками (у

барах, кафе, ресторанах) і затягати в умовні, зручні для пограбування місця. Такі напади характеризуються нанесенням ударів, що спричиняють тілесні ушкодження різного ступеня тяжкості раптово і швидко. Потерпілі не завжди встигають розглянути і запам'ятати прикмети злочинців. Утім нерідко злочинці маскують свою зовнішність (переодягаються в інший одяг, закривають обличчя маскою тощо). Оскільки розбої найчастіше відбуваються в безлюдних місцях, свідків-очевидців при їхньому розслідуванні, як правило, немає [117].

Як правило в більшості випадків розбійні напади вчиняють у приватних будинках, до квартир багатоповерхових будинків зловмисники потрапляють «на плечах» власників, ідуть слідом за проживаючим до дверей помешкання і впихаючи його в квартиру починають вимагати готівку та цінні речі. Непоодинокі випадки такого проникнення до квартир траплялися при відкритті дверей дітьми.

З метою безперешкодного проникнення у приміщення і квартири злочинці представляються посадовими особами, чи особами, які виконують громадські або службові функції (співробітники поліції, пошти, управління соціального захисту населення (соцзабез), держстраху, газової служби тощо), або під вигаданим приводом (від імені сусідів, чи з удаваним проханням зателефонувати, зняти житло або за оголошенням про обмін, купівлю речей, підписати документ і т.д.). Насильницькі вторгнення із застосуванням зброї та боєприпасів характерні для приватних будинків. Діють жорстко: зв'язують потерпілих, залишаючи лежати з кляпом у роті, чи зганяють всіх у одне приміщення (ванну, кухню, кімнату), загрожують розправою у разі заяви до поліції. При опорі чи спробах кликати на допомогу не зупиняються перед насильством, до заподіяння тяжкої шкоди здоров'ю та навіть смерті потерпілому [70].

Так, наприклад, у Кагарлику Київської області вчинено напад на родину підприємця, директора будівельної фірми, громадянина Г. У ніч на суботу в будинок через вікно увірвалися четверо нападників, однаково одягнені у чорну форму, балаклави і берци, при собі вони мали будівельні затяжні ремені, скотч,

пістолети. У господарів вимагали гроші, вчиняючи насильницькі дії, що причинили короточасний розлад здоров'я, а саме: надягали пакет на голову, зв'язували господаря та його дружину і катували їх розжареною праскою, душили, палили, вкривали їх ковдрами, обливали спиртним і погрожували підпалити. Унаслідок нападу зловмисникам вдалося викрасти кілька тисяч гривень і суму до 1000 доларів із гаманців господарів. Також вони викрали два золоті ланцюжки. Постраждале подружжя попало до лікарні у тяжкому стані. Дії нападників класифіковано за ч. 3 ст. 187 КК – розбій, поєднаний із проникненням у житло, інше приміщення чи сховище.

З особливою ретельністю готують напади на працівників банків, інкасаторів, працівників комерційних і торгових підприємств. Зазвичай такі напади вчиняють групою осіб. Для цього злочинці вивчають режим роботи установи, маршрут руху працівників, умови охорони тощо. Нерідко злочинний поведінці, на етапі підготовки, передує збір конфіденційної або іншої інформації про об'єкт, при цьому використовують сучасні засоби зв'язку і негласне спостереження. У цих випадках зловмисники часто викрадають автотранспорт, купують або виготовляють зброю. Під час розбійного нападу діють зухвало, без зайвих вагань використовують вогнепальну зброю. Так, приймаючи рішення про напад на інкасатора чи касира, злочинці визначають спосіб його вчинення, вивчають шлях пересування інкасаторів чи касирів з грошовими коштами, старанно аналізують наявність охорони, визначають найбільш зручні ділянки, де можна вчинити напад, передбачають шляхи відступу чи від'їзду.

Наприклад, у Київській області поблизу с. Гостра Могила Ставищенського району група невідомих озброєних осіб напали на працівників «Укрпошти», начальника пересувного відділення та водія, які перевозили гроші для виплати пенсій громадянам. Зловмисники, підрізали автомобіль службовців і, використавши слезогінний газ, викрали у них близько 200 тисяч гривень. Після чого підпаливши один із своїх автомобілів втекли. Від полум'я згорів

транспортний засіб потерпілих. Для розшуку злочинців на території області введений оперативний план «Сирена» [149].

Напад на приватні або державні установи. Об'єктами таких посягань частіше всього є банки, ощадні каси, ломбарди, крамниці, обмінні пункти валюти, АЗС тощо. Розбійні напади здійснюють групи осіб, частіше всього організовані, озброєні, з розподілом ролей, використанням транспортних засобів, маскуванням зовнішності. Плануючи напад злочинці враховують такі фактори, як: можлива сума отриманих грошей, наявність і ефективність охорони, наявність відео спостереження, можливий час прибуття підрозділів поліції. Нападники діють зухвало, швидко, погрожують вогнепальною зброєю і при необхідності застосовують її.

Напад на водіїв таксі, транспортні засоби, що здійснюють міжміські та міждержавні перевезення. На автомобільному транспорті зустрічаються напади на водіїв таксі: злочинці (як правило, ввечері або вночі) сідають у машину і вказують адресу (звичайно ту, де вони намітили вчинити пограбування), а після прибуття, погрожуючи чи вчиняючи насильство, відбирають у водія гроші, а інколи і транспортний засіб. Такі напади здійснює група осіб за попередньою змовою, озброєна холодною зброєю, предметами побутового призначення, які можна використовувати для нанесення тілесних ушкоджень. Значно рідше відбуваються напади на пасажирів таксі. Розбійні напади на вантажні автомобілі з метою викрадення вантажу здійснюють організовані злочинні групи. Нерідко вони мають інформацію про характер вантажу. Нападники озброєні, мають власні автомобілі, добре знають місцевість, місця, де зупиняються транспортні засоби, обладнанні місця для зберігання викраденого вантажу, а також володіють інформацією про торгівельні точки для його реалізації. Напади здійснюються за допомогою власного транспорту, блокуючи потрібний автомобіль. Зупинений автомобіль відганяють з траси, перевантажують вантаж на свої автомобілі або на склад. Викрадений автомобіль відганяють з місця події і спалюють або кидають. Водіїв лишають біля машини.

Розбійні напади характеризуються великим переліком дій з приховування:

- слідів вчинення кримінального правопорушення, як знищення таких слідів так і інсценування слідів вчинення кримінального правопорушення;
- маскуванню зовнішності зловмисників є найбільш розповсюдженим при вчиненні розбійних нападів. Ця обставина обумовлена наявністю безпосереднього контакту злочинця і потерпілого, а також побоювання бути впізнаним;
- використання чужих транспортних засобів з підробленими номерами, «автівок на євро бляхах»;
- швидке приховання та збут викраденого у попередньо підготовлених місцях і т. д.

Найбільш розповсюдженими заходами з приховування злочину є забезпечення алібі, маскуванню злочинцем (злочинцями) своєї зовнішності. Ця обставина обумовлена наявністю безпосереднього контакту злочинця з потерпілим, а також побоювання бути впізнаним. З метою маскуванню зовнішності використовують темні окуляри, закривають обличчя шарфом, використовують маски або капронові панчохи, інколи рукавички, речовини, що нейтралізують запах і т.п. Використовують викрадений автотранспорт. Викрадене майно злочинці збувають, звичайно, в інших населених пунктах, здають у ломбарди чи комісійні магазини. За рахунок реалізації викраденого вони відвідують ресторани, бари, здобувають коштовні речі, дачі, житлові будинки, або кладуть виручені суми в ощадні каси на своє ім'я, підставних осіб чи на пред'явника.

В залежності від місця вчинення кримінального правопорушення їх можна кваліфікувати на:

- *кримінальні правопорушення вчинені з підготовкою* (приміщення службові, житлові тощо);
- *спонтанні - без підготовки* (відкрита місцевість вулиця, паркова зона, лісовий масив тощо).

Спосіб вчинення злочину в широкому значенні охоплює також діяльність з протидії розслідуванню як сукупність дій, спрямованих на перешкоджання законній діяльності правоохоронних органів. Вона може полягати в діях різних осіб, спрямованих на зміну стану об'єкта або інформації про нього. У зв'язку з вчиненням злочину протидію розслідуванню поєднують зі спотворенням дійсності на момент підготовки, безпосередньо злочинних дій і приховання злочину, навмисним удаванням обстановки іншої події тощо. Протидію розслідуванню як систему дій реалізують для того, щоб залишити в таємниці обставини одного або декількох злочинів і приховати джерела криміналістично значущої інформації про злочинну подію та її учасників. Якщо це не вдалося, застосовують фізичний або інший вплив на осіб, які здійснюють досудове розслідування або судовий розгляд, щоб дезорганізувати їхню роботу, перешкодити розслідуванню злочину та здійсненню правосуддя.

Діяльність з протидії розслідуванню може бути визначено як систему протиправних дій, детермінованих об'єктивними й суб'єктивними факторами, спрямованими на дезорганізацію роботи з розслідування злочину, перешкоджання встановленню достовірних даних у кримінальному провадженні та здійсненню правосуддя .

Протидія розслідуванню завжди передбачає декілька взаємозалежних дій, причому в кримінальних провадженнях про тяжкі злочини кількість прийомів, реалізованих у межах протидії, значно більша, ніж під час розслідування менш тяжких злочинів. У такому ж співвідношенні знаходиться й кількість осіб, які активно протидіють розслідуванню. В осіб, причетних до злочину, намір на здійснення такої протидії може виникати в момент одержання правоохоронними органами інформації про вчинення злочину або виникнути на етапі безпосередніх злочинних дій чи заключному етапі формування механізму злочину, коли злочинець або інші учасники події здійснюють приховання наслідків, і навіть значно пізніше, коли правоохоронні органи виявляють та розслідують злочин.

Вивчення матеріалів кримінальних проваджень надало можливість встановити, що типовими способами протидії розслідуванню аналізованого виду злочину є:

- надання неправдивих показань підозрюваними або зміна їх змісту чи відмова від дачі показань. Зокрема, визнавали себе винними на досудовому розслідуванні, але не визнали винними в суді – 36 (30 %) осіб, не визнали себе винними ні на досудовому розслідуванні, ні в суді – 34 (28 %). Пояснюючи причини зміни показань, 10 (8 %) осіб посилалися на те, що підписували протоколи допитів, не читаючи їх, а 26 (22 %) – що до них застосовувалися методи фізичного впливу, погрози й інші заборонені прийоми провадження досудового розслідування. Натомість позицію співробітництва зі слідством займали 50 (42 %) осіб (повністю визнали себе винними, сприяли встановленню достовірних даних під час розслідування – 29 (24 %), частково визнали себе винними – 21 (18 %));

- неявка підозрюваного за викликом в органи досудового розслідування – 17 (14 %).

- висунення підозрюваним неправдивого алібі – 12 (10 %);

- знищення або укриття речових доказів (переважно засобів вчинення злочину, особистих речей, одягу – 10 (8 %);

- зміна місця проживання підозрюваним – 13 (11 %), свідком або потерпілим – 1 (0,8 %) (додаток Б).

Обстановка вчинення злочину. Науковці-криміналісти, як відмічає О. О. Андрєєв, «...під обстановкою вчинення злочину розуміють систему взаємозалежних і взаємодіючих об'єктів, процесів і явищ, які характеризують умови місця і часу, речові, метеорологічні, фізико-хімічні та інші фактори, особливості поведінки учасників події та інші обставини об'єктивної дійсності, що впливають на спосіб і механізм вчинення злочинного діяння» [3, с. 43].

В. В. Тищенко зазначає, що знання обстановки злочину дозволяє слідчому будувати версії щодо злочинця, механізму злочину, цілей і мотивів злочину. Також обстановку злочину тісно пов'язує з усіма компонентами

злочинної діяльності і пропонує у структуру обстановки злочину включити наступні елементи: 1) часову характеристику розвитку події злочину; 2) просторову характеристику на всіх її етапах; 3) матеріальну обстановку місця підготовки, вчинення і приховування злочину (якщо вони не збігалися, не відбувалися в одному і тому ж місці); 4) погодні й інші природно-кліматичні умови; 5) поведінку учасників події; 6) соціально-побутові і психологічні відносини між учасниками події; 7) умови загального характеру, на фоні яких протікала злочинна подія (суспільні заходи, святкова подія і т. п.); 8) обставини, що сприяють чи перешкоджають підготовці, здійсненню і приховуванню злочину [203, с. 69-70].

В. І. Куликов розглядає цю категорію як «...обмежену просторово-часовими рамками конкретної події злочину систему, що включає в себе матеріальні (природні та техногенні) та соціально-психологічні елементи, що оточують злочинця, та навмисно обраної, пристосованої їм середі, в якій вчиняється злочинне діяння, і спливаючих на формування усіх його структурних елементів, що детермінує характер поведінки співучасників злочину, а також обумовлюючи методику розслідування» [130, с. 45].

А вже Р. С. Белкін стосовно цього поняття зазначав, що «обстановка на місці злочину є частиною обстановки злочину, яка, окрім матеріальної обстановки, включає поведінку учасників злочинної події, психологічні стосунки між ними та інше» [24, с. 139-140].

У свою чергу, О. М. Васильєв і М. П. Яблоков розуміють обстановку вчинення злочину «...як систему різного роду об'єктів, що взаємодіють між собою, об'єктів, явищ та процесів, що характеризують умови місця і часу, речові, природно-кліматичні, виробничо-побутові та інші умови навколишнього середовища, особливості поведінки непрямих учасників протиправної поведінки, психологічні зв'язки між ними та інші обставини об'єктивної реальності, що склалися (незалежно або по волі учасників) в момент злочину, які впливають на спосіб і механізм його вчинення, що проявляються в різного роду слідах, що дають змогу будувати висновки про

особливості цієї системи та змісту злочину» [37, с. 125].

Серед її елементів М. Х. Валєєв виділяв такі: «...місце, час, об'єкт, предмет вчинення злочинного посягання, склад співучасників та характер їх взаємовідносин з потерпілим і іншими особами, а також матеріальні елементи оточуючого середовища» [33, с. 21].

Однак, не всі елементи обстановки вчинення злочину будуть мати однакове значення при розслідуванні злочинів, деякі з них взагалі не будуть містити ніякої інформації. Крім того, поняття обстановки вчинення злочину не слід звужувати лише до місця безпосереднього вчинення злочину, а можна розширити, починаючи з часу готування і до моменту приховування злочину, місце, де готується злочин, безпосередньо вчиняється і де приховуються сліди та наслідки злочинного діяння і т.д., тобто включити всі можливі фактори та умови, серед яких знаходиться особа, яка має намір вчинити злочин, та які мають вплив на механізм слідоутворення.

Тому криміналістична характеристика розбоїв, вчинених ОГ включає такі елементи обстановки вчинення злочину:

а) час вчинення злочину, крім того, що він є елементом криміналістичної характеристики злочину, він також дозволяє встановити послідовність, розвиток різноманітних процесів і явищ. Це необхідно для точної реконструкції злочинної події, чіткого розмежування дій потерпілого, підозрюваного, встановлення можливості знаходження свідків у певний період часу на місці події та ін., і в результаті – правильної кваліфікації злочину та встановлення винної особи. Дану інформацію слідчий отримує як за допомогою допитів, так і під час проведення огляду місця події, матеріальна обстановка якої свідчить про давність учиненого діяння. Своєчасне проведення огляду місця події та правильний вибір спеціалістів дозволить досить точно змодельовати ситуації, які розгорталися на місці події, визначити початок і закінчення дії, послідовність вчинення насильницьких дій, де основними носіями інформації будуть матеріальні та ідеальні сліди, залишені учасниками події та предмети.

Інформаційними в даному сенсі будуть і висновки експертів за призначеними криміналістичними та судово-медичними експертизами.

Фактор часу вчинення розбою відіграє двояку роль, він може бути компонентом криміналістичної характеристики розслідуваного правопорушення, в інших випадках використовується визначений часовий зв'язок між кримінальним правопорушенням та наступними діями підозрюваного. Коли маються дані про час вчинення кримінального правопорушення, то ця обставина дозволяє конкретизувати розбійний напад та, врешті-решт, сприяє його індивідуалізації. Знання часу вчинення кримінального правопорушення дозволяє також більш чітко запланувати шляхи отримання доказової інформації та визначити «круг» підозрюваних. Аналіз слідчої практики свідчить, що розбійні напади головним чином вчинюються у другій половині дня переважно у вечірній час, тобто (з 16 до 24 год.), і інколи вночі, та зранку (з 0 до 12 год.);

б) місце злочину має важливе значення в криміналістичній характеристиці розбійних нападів, оскільки – це місце підготовки, вчинення та приховання злочинних діянь особи й залишених ним у результаті злочину матеріальних слідів. Таким місцем може бути будь-який територіально виділений об'єкт матеріального світу – ділянка місцевості, публічне місце та ін. Визначення місця злочину необхідне для припинення злочину, відшукування реальних матеріальних слідів та знарядь злочину, висунення та перевірки слідчих версій, правильної кваліфікації злочину, кількість осіб, які брали участь у події та ін. Також місце злочину дає інформацію про особистість особи, яка вчинила злочин, її психічний стан, наявність наркотичного чи алкогольного сп'яніння, можливість вчиняти певні дії [151, с. 234–235].

Вибір місця та моменту вчинення розбійного нападу залежать від чисельності та озброєності злочинної групи, обстановки на місці вчинення нападу, на маршруті руху автомобіля тощо. Виходячи з перерахованих обставин, напади відбуваються при підході потерпілих до автомобіля, при посадці чи виході з нього, при виході з придорожніх кафе, готелів, із

улаштуванням засад, із використанням форменого одягу співробітників поліції тощо. Часто напади вчиняються за «наведенням» осіб, яким відома певна інформація щодо наявності матеріальних цінностей. Також трапляються випадки, коли, згідно з однією із версій, злочинець (або злочинці) їхали разом зі своїми жертвами.

Тобто, обстановка вчинення злочину як сукупність матеріальних об'єктів на місці події містить інформацію про учасників події та час, місце і інші обставини вчиненого злочину, що має важливе значення для виявлення та розслідування кримінальних правопорушень, а також включає ряд елементів, які характеризують середовище, в якому вчинюється суспільно-небезпечне діяння. На нашу думку, їх послідовний розгляд в розрізі вивчення розбійних нападів, допоможе в комплексній побудові його криміналістичної характеристики.

Також, з'ясовуючи конкретну обстановку вчинення розбійного нападу, слід враховувати фактор взаємодії між складовими частинами навколишнього середовища, оскільки обстановку вчинення злочину утворює не механічне поєднання елементів, а їх діалектична єдність. Для теорії, що вивчає обстановку вчинення злочину, суттєвим є той факт, що зовнішні, взаємодіючі між собою умови впливають на особу злочинця. Обстановка вчинення розбійних нападів вказує на риси та якості злочинців, може зумовлювати деякі з них, а, отже, вказує на коло осіб, серед яких слід шукати винного. Швидке виявлення таких умов сприяє успіху розкриття та розслідування розбійних нападів.

Обстановку вчинення розбійного нападу варто розглядати на трьох рівнях її прояву, кожному з яких відповідає своя форма із певною функцією в процесі розслідування даного злочину: 1) обстановка місця події, функцією якої є статична фіксація слідів взаємодії елементів механізму нападу, визначення опорних пунктів його моделювання в процесі огляду місця події; 2) кримінальна обстановка вчинення розбійного нападу, функцією якої в процесі розслідування є моделювання стану, місця розташування елементів механізму розбою, їх взаємодії в конкретних просторово-часових межах;

3) криміногенна обстановка вчинення розглядуваного злочину, функцією якої в процесі розслідування є з'ясування змісту підготовки та приховування злочинної діяльності, встановлення місця перебування передбачуваного суб'єкта даного злочину, шляхів збуту викраденого майна, встановлення мотивів, причин і умов вчинення розбійного нападу тощо [29, с. 22].

Нині зростає актуальність підвищення наукового рівня розкриття розбійних нападів. Враховуючи вплив інформації про обстановку вчинення на ефективність розслідування даної категорії злочинів, необхідно забезпечити отримання максимально можливих відомостей про неї, що досягається цілеспрямованим збиранням доказової та криміналістично значущої інформації.

Слідчі в процесі розслідування володіють різними джерелами та засобами одержання відомостей про обстановку вчинення розбійних нападів. Дані про неї можуть бути отримані шляхом проведення: огляду місця події; допиту свідків, потерпілих, підозрюваних (обвинувачених); відтворення обстановки та обставин події; ОРЗ, а також отримання висновку спеціаліста (експерта)

Таким чином, встановлення точного часу і місця вчинення розбійного нападу з попереднім аналізом усієї отриманої інформації про подію, дозволяє слідчому правильно кваліфікувати злочин, а також визначити вірний напрям його розслідування. Також, розслідування розбійних нападів істотно полегшується із встановленням місця і часу їх вчинення та навпаки – ускладнюється через відсутність таких відомостей. Не знаючи точного місця та часу вчинення нападу, слідчий змушений розширювати межі території розслідування для встановлення цих обставин. Все це негативно впливає на хід розслідування, тому визначення місця та часу вчинення злочину має визначальну роль для подальшого успішного розслідування розбоїв, вчинених ОГ.

У результаті встановлення відомостей про час і місце вчинення злочину слідчий має змогу: встановити потенційних свідків та очевидців нападу, показання яких дозволять з'ясувати шляхи підходу і відходу злочинців; визначити ступінь підготовки злочинців (транспортний засіб, на кому вони

пересувалися, ознаки зовнішності осіб, які здійснили напад, який одяг був на їх обличчях, які предмети або речі вони мали при собі під напад, скласти словесні портрети нападників, композиційні портрети з метою орієнтування особового складу органів поліції на пошук нападників; висунути версії про ступень підготовки, про причини вибору дати, місця та часу для нападу; встановлення місця нападу дасть можливість визначитись з межами огляду місця події, у межах яких можуть знаходитись речові докази, наприклад, випадково загублені знаряддя злочину, особисті речі нападників. Володіння цією інформацією допоможе слідчому з мінімальними витратами часу і сил ідентифікувати нападників за ознаками зовнішності або за загубленими речами; встановити спосіб підготовки та вчинення нападу на транспортні засоби; встановити технічні засоби, які використовувались для нападу; встановити інформацію про тривалість нападу та конкретні дії злочинців на місці вчинення збройного нападу; визначити дії злочинців з метою приховування слідів злочину, маскуванню своєї зовнішності – ця інформація може слугувати орієнтиром для слідчого для подальшого висунення версій та планування розслідування; визначити яка конкретно зброя була використана під час здійснення збройного нападу: вогнепальна, холодна, кому з членів групи вона належала і хто, коли і де її застосовував, якими були наслідки її застосування; визначити характер та тяжкість тілесних ушкоджень (чи здійснювався фізичне або психологічний тиск під час збройного нападу, якщо так, то за допомогою яких знарядь або погроз здійснювався вплив на постраждалих; визначити значення обставин, що сприяли вчиненню розбійного нападу, а також яким особам було відомо про ці обставини. До цих обставин, зокрема, можна віднести: наявність великої суми готівки під час перевезення, відсутність у районі на момент нападу нарядів поліції; звернути увагу на обставини, що спростовують подію злочину (відсутність матеріальних цінностей у таких розмірах, у яких заявляє потерпіла сторона, інсценування розбійного нападу тощо). Ці обставини є важливими для слідчого, а саме тому у разі найменшої підозри про інсценування злочину слідчому потрібно провести цієї інформації з

метою спростування або підтвердження цього факту. Для цього слідчий із залученням спеціалістів проводить детальний огляд місця події [181, с. 13–14].

Наприклад, відповідно до показань осіб, які були очевидцями злочину, близько 20 години на територію підприємства заїхав автомобіль та зупинився біля паркету офісно-складського приміщення. Після цього, через ті самі ворота на територію цього ж підприємства вбігли двоє чоловіків, одягнені у темний одяг та маски і практично від воріт відкрили вогонь з автоматичної зброї по автомобілеві, при цьому, на автоматичній зброї злочинців були встановлені цілевказувачі. Постріли продовжувалися близько 10 хвилин, після чого невстановлені особи щось погрузили до рюкзаків та зникли з місця події [119].

Встановлено, що розбійні напади поза населеними пунктами вчинялися організованими злочинними групами на автодорогах державного (24 %), регіонального (48 %), місцевого значення (28 %). На ділянках автодороги, що не мають об'єктів дорожнього сервісу вчинялося більшість розбійних нападів (71 %). Розбійні напади на об'єкти дорожнього сервісу були вчинені в 17 % випадках. Найчастіше вчиняються напади на автозаправні станції (13 %), а також придорожні магазин, пункти громадського харчування (ресторани, кафе), готелі (4 %).

Обрання місця та моменту вчинення розбійного нападу залежить від особливостей транспортного засобу, чисельності та озброєння злочинної групи. Такі напади вчиняються на відкритій місцевості, раптово і швидко, із застосуванням зброї, після чого нападники зникають з місця події на автомобілях, в окремих випадках – на автомобілі потерпілого. Виконавці в період вчинення запланованого злочину, з огляду на обстановку, що змінюється, чи інші обставини, можуть змінювати спосіб вчинення злочину, вчиняти не заплановані раніше злочинні дії, використовувати інші знаряддя. Більшість розбійних нападів вчинялися з 23 до 6 годин (53 %), з 18 до 23 годин – 23 %, з 12 до 18 годин – 15 %. Злочинці прагнуть у більшості випадків використовувати темний час доби як чинник, з одного боку, який полегшує

реалізацію злочинного наміру, а з іншого боку, який ускладнює сприйняття факту нападу з боку третіх осіб, поява свідків, або осіб, здатних чинити опір.

В ході моделювання обстановки вчинення розбійного нападу вивчаються обставини його вчинення, дії всіх учасників події, сліди, виявлені під час огляду місця події, знаряддя, засоби вчинення даного злочину й інші обставини, пов'язані з ним. Системний підхід до розгляду обстановки вчинення розбійного нападу передбачає вивчення взаємопов'язаних між собою її елементів, що дозволяє виділити обстановку вчинення даної категорії злочинів із сукупності окремих елементів злочину, визначити її межі, простежити взаємозв'язок з іншими матеріальними об'єктами.

Зміст обстановки вчинення розбійного нападу та спосіб його вчинення тісно взаємопов'язані, тому що останній виступає зовнішньою формою обстановки. Моделювання обстановки нападу дозволяє провести дослідження та пояснити зв'язки між окремими обставинами й способами його вчинення, і наслідками, що утворилися, виявити взаємозв'язок між діями учасників злочину та слідами, що були ними залишені. Уявне моделювання обстановки вчинення розбійного нападу може реалізовуватися: а) в ході криміналістичного аналізу відомостей про обстановку; б) в процесі підготовки до проведення деяких слідчих дій (наприклад, відтворення обстановки та обставин події). Уявні моделі обстановки вчинення розбійного нападу можуть бути матеріалізовані у вигляді схем, макетів, креслень. Комп'ютерне моделювання обстановки вчинення злочину – є новим напрямом підвищення ефективності її вивчення [85, с. 14].

Останнім часом зросла кількість розбійних нападів у квартирах, офісах, причому зухвалі розбої відбуваються вдень, в обідню перерву або санітарний день. На сьогодні таким злочинам притаманна надмірна жорстокість, агресивність, раптовість.

Основними проблемами розкриття розбійних нападів, на сьогодні, у більшості випадків, є: їх ретельна підготовка; проведення дій з приховання слідів вчинення розбою; вчинення групою осіб з розподілом ролей на

виконавців та керівників-організаторів, навідників, пособників; зростаючий кримінальний професіоналізм осіб, які вчинюють майнові злочини; використання автомобілів ввезених з-за кордону, так звані «євробляхи». Як правило їх використовують при вчиненні розбоїв, поєднаних із нападом на інкасаторів, на працівників «Укрпошти», які перевозять гроші для виплати пенсій громадянам, на осіб, які займаються оптовим обміном валют тощо; недосконалість законодавства, зокрема, виникає складність в діяльності оперативних працівників, зокрема в зібранні матеріалів, у яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння, так як, переважна більшість ОРЗ визначених в ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» прирівнюється до НСРД, дозвіл на проведення яких надається судом на підставі клопотання слідчого або прокурора.

Слідова картина. Розглядаючи сліди злочину, потрібно зазначити, вона є джерелом інформації про подію злочину та, відповідно, особу злочинця [61]. Подія злочину та підготовка до нього (в усіх його фазах) відбуваються у певній обстановці, елементи якої залишають власні сліди зовні, що можуть бути виявленими та вивченими під час розслідування [37]. Наведені позиції науковців щодо зв'язку слідів злочину з обстановкою його вчинення дійсно мають місце у справах про вчинення досліджуваних кримінальних правопорушень. Оскільки більшість слідів залишаються на місці їх учинення, тому зрозумілим є їх взаємозв'язок з обстановкою вчинення злочину. Подія злочину – один із матеріальних процесів дійсності, що пов'язана і взаємообумовлена з іншими процесами, подіями і явищами, відбивається в них і сама є відображенням якихось процесів. Будь-яка подія пов'язана зі змінами в навколишньому середовищі, і для того щоб дізнатися про подію злочину, необхідно виокремити пов'язані з ним зміни. Лише за слідами, які досліджуються в ході розслідуваної події, можна судити про його зміст [81]. Так, дійсно, відомості про сліди злочину можуть ставати після відповідного закріплення джерелами доказів та й взагалі надають можливість встановити

інформацію про способи вчинення злочину, обстановку, особу злочинця тощо [203, с. 19–20].

«Слідова картина» включає ідеальні відображення і матеріальні сліди, як джерела видимих і невидимих, прогнозованих слідів, що утворилися в момент вчинення злочину [184]. Є. І. Зуєв справедливо зазначав, що «по слідах можна визначити спосіб вчинення злочину, а за способом – про сліди і особистісні властивості суб'єкта» [109, с. 123]. Наприклад, встановивши, що розбійник використовував вогнепальну зброю, слід вживати заходів до пошуку куль, гільз, слідів пострілу і перевірити, в якості однієї з версій, припущення про те, що розбійний напад вчинено особою, яка має ліцензію (дозвіл) на зберігання зброї для самооборони.

Значною мірою характер слідів, які залишають злочинці, залежить від місця вчинення нападу. Як зазначалося, при вчиненні розбійних нападів у багатьох випадках використовується вогнепальна зброя та вибухівка, транспортні засоби, що супроводжується вбивством, нанесенням тілесних ушкоджень, руйнуванням (зламом) перешкод або замикаючих пристроїв сховищ. На місці події неминуче залишаються матеріальні сліди злочину: відбитки пальців рук, сліди ніг, транспортних засобів, знарядь злому, вибухових пристроїв, пострілів тощо.

Так, *наприклад, за одним із фактів вчинення розбійного нападу із місця події під час огляду було вилучено: скло з пошкодженням з крильця магазину, фрагменти п'яти пижів з ганку магазину, фрагмент пижа з-під бампера автомобіля, що стояв навпроти входу, три фрагменти полімерного матеріалу (пижів) з-під автомобіля з правого боку від входу в магазин, змиви з поверхні танку магазину, дві кулі, що знаходилися в межах проїжджої частини автодороги з правого боку від входу в магазин, гудзик з під трупа громадянина ІІІ. В автомобілі були виявлені та вилучені наступні об'єкти: гумовий фрагмент жовтого кольору, ремінь захисного кольору з вузлами кріплення у вигляді металевих карабінів, кільце, осипи з килимів біля передніх сидінь, килими, мікрочастинки з передніх сидінь, фрагмент покриття сидіння водія,*

підголівник з сидіння водія, чохол з переднього правого сидіння та підголівник, пачка цигарок «Ватра» із «бардачка», сонцезахисні окуляри, дві газети, чохла із заднього сидіння, пиж з лівого заднього гумового килима, металевий об'єкт, що знаходився між задніми килимами розміром 1,4х2,2х0,2 см, об'єкт, схожий на кулю (куля) із заднього сидіння [11].

Часто при боротьбі злочинця і потерпілого виникають сліди – накладання від дотику одязі злочинця з його жертвою, частинками та речовинами, винесеними з місця події (кров, волосся, кусочки скла та ін.). При швидкому затриманні необхідно вилучити частинки землі або іншої речовини з під нігтів підозрюваних. Необхідно також відмітити, що на шляху з місця вчинення розбійного нападу злочинці можуть позбутися речових доказів, тобто предметів, які викривають їх у вчиненні розбійного нападу (наприклад, після того, як була вирвана у потерпілої сумочка, всі цінні речі та гроші злочинець залишає, а сумку, гаманець тощо викидає).

Типову слідову картину для даної категорії злочинів можна охарактеризувати наступним чином:

- сліди утворюються від принесення на місце кримінального правопорушення нових предметів (слідів рук, ніг, транспортних засобів, куріння, мікрочастин одягу злочинців, запаху, залишених або викинутих знарядь, інших предметів, слини, волосся);

- відносно розбійних нападів, вчинених у квартирах або ін. приміщеннях, то, крім зазначених вище, сюди можна також віднести сліди, які утворилися зі змінами, що відбулися з речами та об'єктами, що знаходились на місці події, як по відношенню до їх властивостей, так і по відношенню до їх локалізації (пересунені меблі, відкриті шафи, сейфи, трупи зі слідами насильницької смерті, сліди вживання злочинцями їжі та напоїв).

Якщо розбійний напад вчинено на відкритій місцевості, то сліди утворюються: внаслідок принесення на місце кримінального правопорушення нових предметів, залишених або викинутих знарядь; зробленого пострілу; в результаті боротьби злочинця і потерпілого, в зв'язку з використанням

транспортних засобів. В цьому випадку залишаються на місці розбою наступні сліди: сліди рук, ніг, транспортних засобів, сліди куріння, мікрочастинки одягу злочинців, сліди запаху, слини, волосся, сліди пострілу: (кулі, гільзи, шроту, картечі), сліди рук; сліди взуття; сліди крові; сліди запаху; мікрочастинки; деталі одягу; знаряддя; головні убори; гудзики; волокна; сліди транспортних засобів; сліди – накладання від дотику одяжі злочинця з його жертвою, частинками та речовинами, винесеними з місця пригоди (кров, волосся, кусочки скла та ін.).

Характерною особливістю слідової картини розбійних нападів, учинених на відкритій місцевості, є те, що вона швидко знищується:

- в результаті погодних умов (дощ, спека, мороз, та інші явища які негативно впливають на збереження слідів злочину);
- якщо розбій було вчинено в центрі міста, то серед умов, які негативно впливають на збереження слідів злочину виступають: - наявність громадського транспорту, скупчення людей. Наявність значної щільності населення міста дозволяє злочинцям «розчинятися» в натовпі людей, довгий час бути невикритими.

При розбійному нападі, який вчинено з проникненням в приміщення, сліди головним чином утворюються у зв'язку зі змінами, що відбулися з речами та об'єктами, які знаходились на місці події, як по відношенню до їх властивостей, так і по відношенню до їх локалізації (сліди злому, пересунені меблі, відкриті шафи, сейфи). Також на місці події виявляються сліди вживання злочинцями їжі та напоїв; сліди куріння, мікрочастинки одягу злочинців, сліди запаху, слини, волосся, сліди рук; сліди взуття; сліди крові; сліди запаху; мікрочастинки; деталі одягу; знаряддя; головні убори; гудзики; волокна; сліди – накладання від дотику одяжі злочинця з його жертвою, частинками та речовинами, рук та ніг та ін.

На місці події при своєчасному його огляді можуть бути виявлені сліди рук, ніг, знаряддя і кошти, якими користалися злочинці, загублені документи, предмети й ін. Якщо потерпілий у момент нападу чинив опір, на місці події

можна знайти сліди крові, частини одягу, гудзики, потоптані рослини, що вказують на поведінку злочинця і жертви. На одязі потерпілого можуть бути виявлені волокна, забруднення, що потрапили з одягу злочинця.

Усі сліди використовуються з метою розшуку й ідентифікації злочинця, а також для встановлення окремих обставин розслідуваного провадження.

Усі елементи криміналістичної характеристики тісно взаємопов'язані між собою. Інформація про будь який елемент (спосіб вчинення злочину, особу злочинця) надає можливість змодельовати ситуація щодо події кримінального правопорушення в цілому та інших елементів криміналістичної характеристики [84, с. 100].

У практиці трапляються випадки, коли злочинці, діючи за спеціально розробленим планом, наперед визначають роль кожного учасника, яку він має виконати під час нападу. Тому злочин вони вчиняють раптово та швидко, у результаті чого потерпілий (свідок) під впливом тих або інших чинників (наприклад, через заходи вжиті злочинцями для маскуванню зовнішності, нервового потрясіння або страху, викликаного раптовістю нападу, втрати свідомості від отримання удару або поранення), сприймає картину злочинної події не об'єктивно, а з певними неточностями. Очевидці можуть свідчити, що нападників було більше, ніж насправді, що вони високого зросту тощо. Це, у свою чергу, веде до дезінформації слідчого або перекручування даних про обставини нападу та осіб, які його вчинили. Такі свідчення у багатьох випадках ускладнюють пошук осіб, причетних до розбійного нападу. При цьому, як зазначається у науковій літературі, хоча нападниками і вчиняється маскуванню зовнішності, однак це не є перешкодою для встановлення хоча б загальних ознак зовнішності злочинців, таких як зріст, статура, мова, хода тощо [55, с. 129].

Особа злочинця. Особа злочинця як складовий елемент криміналістичної характеристики вивчається майже всіма вченими-криміналістами. Однак питання про ознаки та властивості особи злочинця, які потрібно досліджувати в межах криміналістичної характеристики, залишається відкритим. Під

криміналістичним вивченням особи варто розуміти встановлення криміналістично значимої інформації про особу злочинця, жертву злочинного посягання й інших учасників процесу розслідування [202, с. 28; 110, с. 171–174].

На думку Ю. М. Антоняна особа злочинця є не що інше, як модель, абстракція, що поєднує в собі найбільш характерні особливості особи злочинця як соціального та психологічного типу. Далеко не кожна людина, яка вчинила злочин, може бути названа представником цього типу, оскільки останній складається тільки з його характерних представників [6, с. 20]. Як вважає С. К. Волконська, особа злочинця – це досить складний комплекс ознак, властивостей, зв'язків, відносин, які характеризують особистість, її моральний світ, що взяті в розвитку і в взаємодії з соціальними та індивідуальними життєвими умовами, які в тій чи іншій мірі визначили вчинення злочину [42, с. 19]. М. І. Єнікеев зазначає, що особа злочинця – це сукупність типологічних якостей індивіда, які обумовили вчинене ним злочинне діяння [72, с. 47]. У свою чергу С. А. Шалгунова, визначає, що особа злочинця, як і будь-якої іншої людини, характеризується різноманіттям ознак: демографічних (статтю, віком, станом здоров'я), моральних (світоглядом, інтересами, спрямованістю), соціальних (трудових, сімейно-побутових) та психологічних (емоціями, темпераментом, вольовими якостями тощо). Ці ознаки відбиваються у індивідуальних властивостях особи злочинця, його відносинах з потерпілим. У психології існує визначення психологічної структури особи, що складається з чотирьох підструктур: 1 – спрямованість особи (потяги, бажання, інтереси, ідеали, світогляд, переконання), що формується у процесі виховання; 2 – досвід (знання, вміння, навички і звички, набуті особистим досвідом, навчанням, але вже з помітним впливом біологічних якостей особи); 3 – охоплює індивідуальні особливості окремих психічних процесів як форм відображення, це – емоції, відчуття, мислення, сприйняття, увага, почуття, воля, пам'ять; 4 – біологічно обумовлена, що поєднує темперамент особи, її статеві і вікові якості, а також патологічні зміни [216, с. 128–129].

Система даних, яка характеризує особу злочинця, може бути різною. Для вивчення зазначеного елементу криміналістичної характеристики застосовують відомості з різних галузей пізнання: кримінального права, кримінального процесу, криміналістики, психології, психіатрії, судової медицини, кримінології.

У кримінальних провадженнях вивчення особи обвинуваченого є важливим, насамперед, для вирішення таких питань: можливість притягнення особи до кримінальної відповідальності; звільнення особи від кримінальної відповідальності й покарання у зв'язку із втратою особою суспільної небезпечності; звільнення особи від кримінальної відповідальності з переданням на поруки; кваліфікація діяння; обставини, що впливають на покарання; вид і розмір покарання, найбільш доцільного для виправлення та перевиховання особи, яка вчинила злочин; вид установи, де особа повинна відбувати покарання; найефективніші методи роботи щодо виправлення засудженої особи; застосування запобіжного заходу; момент допуску захисника до участі у справі; причини й умови, що сприяли вчиненню злочину; питання, що виникають у суді другої інстанції та інших вищих судах [78, с. 108]. Саме тому в процесі розслідування особу підозрюваного слід вивчати як комплексне явище.

У цьому контексті В. В. Лисенко зазначає, що відомості, які характеризують особу злочинця, мають особливе значення, оскільки сприяють: висуванню версій про особу, яка вчинила злочин; створенню уявної моделі злочинця для визначення шляхів його пошуку; плануванню розслідування; вибору тактики проведення окремих СРД; з'ясуванню ролі підозрюваного в учиненні злочину; досягненню необхідного психологічного контакту з підозрюваним; встановленню мотивів і цілей учинення злочину; вибору відповідного запобіжного заходу; прогнозуванню поведінки злочинця на різних етапах досудового розслідування та під час розгляду кримінального провадження в суді; удосконаленню тактики й методики розслідування; встановленню причин та умов, що сприяють учиненню злочину [135, с. 64].

У межах встановлення обставин, що характеризують особу підозрюваного, інтерес становить інформація, яка безпосередньо не пов'язана з учиненням кримінальним правопорушенням. До таких відомостей належать дані про: вік особи, стан її здоров'я, поведінку, взаємини, колишні судимості тощо. До суб'єктивних чинників, які визначають такий структурний елемент криміналістичної характеристики, як «особа злочинця», слід віднести: наявність у злочинців попереднього злочинного досвіду, зокрема й знання конкретних способів учинення, приховування слідів злочинної діяльності; досвід роботи в силових структурах; індивідуальні властивості особи злочинця тощо [147].

Для системного уявлення криміналістичної характеристики організованих злочинних груп, які вчиняють розбійні напади, варто запропонувати їх криміналістичну класифікацію за ряду підстав. Так, в залежності від загальної спрямованості організованого злочинного діяльності можна виділити наступні види злочинних груп, що мають

- стійку злочинну спрямованість на вчинення розбійних нападів (47,9 %);
- стійку злочинну спрямованість на вчинення розбійних нападів, але не мають «прив'язки» до конкретного об'єкту як постійного місця вчинення злочину (41,3 %);
- загальну спрямованість на вчинення різних видів корисливих і насильницьких злочинів, у тому числі крадіжок, грабежів, вимагань, убивств тощо (7,4 %);
- інший основний напрямок злочинної діяльності (наркоторгівля, шахрайство, незаконне підприємництво та ін.), для яких вчинення розбоїв – нетипова діяльність (3,4 %)

Територію дії організованих злочинних груп, які вчиняють аналізовані діяння, можна розділити на регіональні (57,9 %), міжрегіональні (41,3 %), а також діючі як на території України, так і сусідніх країн (0,8 %).

За ступенем організованості виділяються ОЗГ високоорганізовані, стійкі, створювані для здійснення постійної злочинної діяльності (79,3 %), в яких незмінним залишається організатор та «кістяк» групи, окремі члени групи в

процесі вчинення злочинної діяльності можуть змінюватися (12,4 %), сформовані для вчинення одного або декількох нападів, як правило, в нетривалий період часу (8,3 %)

Особливе місце в структурі всіх організованих злочинних груп займає їх лідер. Проведене емпіричне дослідження показує, що в абсолютній більшості випадків лідер ОЗГ – це одночасно і організатор злочинної групи. Для розбоїв характерна участь лідера (організатора) ОЗУ в їх вчиненні (мало місце в 90 % вивчених кримінальних провадженнях). Ще в 3,3 % вивчених кримінальних провадженнях лідер (організатор) брав участь у вчиненні злочинів на початковому етапі злочинної діяльності групи (в перших нападах) і лише в подальшому почав виконувати в основному злочинно-управлінські функції в ОЗГ.

Вікова характеристика лідерів (організаторів) організованих злочинних груп, які вчиняють аналізовані діяння, виглядає наступним чином від 25 до 35 років (48,7 %) і від 35 до 50 років (41,3 %). Майже дві третини (65,3 %) лідерів ОЗУ, які вчиняють аналізовані діяння, – це особи, раніше засуджені. При цьому 46,3 % таких осіб були раніше засуджені за вчинення корисливо-насильницьких злочинів. У 5 % лідерами ОЗУ були діючі або колишні співробітники правоохоронних та інших силових органів, 41,4 % вивчених випадків лідери ОЗГ займалися підприємницькою діяльністю (в т. ч працювали в комерційних структурах), а 48,7 % лідерів ОЗГ не мали постійних офіційних джерел доходу. Освітній рівень лідерів (організаторів) злочинних груп – це переважно середня або середньо-спеціальна освіта (72,7 %).

У переважній більшості випадків (95,9 %) організаторами ОЗУ були громадяни України, в 4,1 % – громадяни інших держав (Російська Федерація, Грузія, Узбекистан).

Яскраво вираженою особливістю вчинення розбійних нападів виступає розподіл «ролей» між членами злочинної групи (мало місце в 92,6 % вивчених розбійних нападів). Рядові члени ОЗГ, які вчиняють розбої на автодорогах – це особи переважно у віці від 25 до 35 років (48 %) і від 35 до 50 років (35 %),

53 % – раніше засуджені, причому 33,4 % за вчинення корисливо-насильницьких злочинів, 6,6 % раніше спільно відбували покарання в місцях позбавлення волі разом з організатором ОЗГ; є чинними або колишніми співробітниками правоохоронних та інших, силових органів (7,8 %), 62,1 % – не мали постійного офіційного джерела доходу.

А загалом, особа, яка вчиняє розбійні напади є: громадянином України чоловічої статі (96 %), віком від 19 до 35 років (86,3 %), який закінчив середній загальноосвітній навчальний заклад (71 %), на момент вчинення злочину не навчався і не працював взагалі (56 %); негативно ставиться до навчання і тому формально відвідував навчальний заклад (46,7 %), періодично вживає спиртні напої (55,6 %); його ціннісні орієнтації та правосвідомість спрямовані на споживацький спосіб життя, повну свободу дій (44,7 %) та високооплачувану роботу (39,8 %), матеріальну забезпеченість і багатство (37,7 %); це людина з середнім інтелектом, абстрагованим мисленням, порушенням регуляції поведінки та інтелектуального контролю, що викликає безумовність задоволення бажань і потреб (90 %), судимий (25,1 %), з корисливою мотивацією (98 %), який здатен на групове вчинення розбою (65 %).

Особа потерпілого. Встановлення даних про типові ознаки осіб потерпілих від розбійних нападів дозволить судити про особу злочинця, мотиви та вибір способу вчинення кримінального правопорушення. Виявлення цих та інших зв'язків між злочинцем та жертвою, а також іншими елементами криміналістичної характеристики дозволить визначити особливості типових слідчих ситуацій та способи їх вирішення. Вибір конкретної жертви при розбої в деякій мірі випадковий. Злочинець або злочинці можуть спостерігати жертву у місцях вірогідної появи осіб, майно яких може бути предметом злочинного посягання (наприклад, біля пошти в дні видачі пенсій, або зарплат та ін.) та супроводжувати жертву до безлюдного та зручного для нападу міста, після чого вчинюється розбій.

Потерпілі частіше за все раніше не були знайомі зі злочинцем, але не є виключенням випадки, коли вони познайомились напередодні вчинення

кримінального правопорушення або вступали в злочинний зв'язок зі злочинцями з метою заволодіння майном або інсценували розбій з метою приховування іншого кримінального правопорушення. Розбійні напади, як правило, вчиняються цілеспрямовано. Заздалегідь обирається об'єкт нападу, визначається кількість осіб, що можуть перебувати на місці нападу, їх стать, вік, можливість чинення опору. Специфічність відносин між потерпілим і злочинцем на момент вчинення злочину дозволяють поділити потерпілих на 2 види – нейтральний та провокуючий. Нейтральний – жертва, спосіб життя якої не можуть бути визнані такими, що впливають на зародження та розвиток злочинності. До такої категорії відносяться жінки, особи похилого віку, які не можуть чинити опору, неповнолітні. Жертва з провокуючою поведінкою – тип потерпілих від злочинів, які вчинюються на основі їх специфічної поведінки. Це можуть бути особи у стані алкогольного сп'яніння, особи, що хочуть розважитися з незнайомими жінками тощо.

Враховуючи вищевикладене, зазначимо, що викладена в роботі криміналістична характеристика розбоїв, вчинених ОГ сприяє побудові моделей названих злочинів з простим, ускладненим і складним механізмом їх вчинення, що дозволяє диференційовано підійти до розслідування. Така характеристика обумовлює систему типових версій, а також цілеспрямовану інформаційно-пошукову діяльність на основі відповідних даних про предмет посягання, обстановку, злочинців, способи і сліди їхніх дій, а також зв'язки й залежності, що поєднують вказані елементи.

Висновки до розділу 1

1. Корисливо-насильницькі злочини становлять найнебезпечнішу групу, посягаючи на власність і особу. Посягання на особу при їх вчиненні є засобом досягнення корисливої мети для заволодіння майном, правом на нього, примушування до вчинення інших дій майнового характеру. Така кримінальна протиправна діяльність має тенденцію до удосконалювання, зокрема з кожним новим епізодом вона носить усе більш продуманий характер, у діях злочинців виявляються риси професіоналізму. Водночас, за останні роки, в умовах збройної агресії проти України, суттєвого збільшення набули злочини вчинені у складі організованих груп шляхом зрощування з криміналітетом, що породжують нові загрози й виклики на тлі активізації нападів на особу.

2. Наголошено на комплексному характері методики розслідування розбоїв, вчинених організованою групою, оскільки очевидний її тісний взаємозв'язок як з груповими (проти власності, життя і здоров'я), видовими (розбоїв, бандитизму, вбивств), так і з позавидовими методиками (розслідування злочинів, вчинених організованими групами). Специфічний характер даної методики виявляється в тому, що в ній акумулюються як рекомендації загального характеру, представлені у видових методиках, так і конкретні рекомендації, які розробляються на основі сформованої криміналістичної характеристики розбоїв, що враховують особливості розслідування саме таких діянь.

3. Складовими елементами методики розслідування розбоїв, вчинених організованою групою є: криміналістична характеристика; типові слідчі ситуації на стадії виявлення злочину й етапах його розслідування; криміналістичні питання початку кримінального провадження; закономірності організації та планування розслідування; слідчі версії, обставини, що підлягають встановленню; алгоритм процесуальних дій, зумовлений завданнями типових слідчих ситуацій; особливості проведення окремих слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та їх комплексів

(тактичних операцій); забезпечення координації дій правоохоронних органів у розслідуванні й особливості взаємодії слідчого з оперативними підрозділами.

4. Практика розслідування цих злочинів показує, що безпосередніми предметами посягання є: грошові кошти; транспортні засоби, вантаж, що на них перевозиться; ювелірні вироби, картини, годинники; цінні папери, електронні розрахункові банківські картки. В останній час об'єктом посягання все частіше стають водії вантажних транспортних засобів та житло громадян. Відслідкувати етапи розвитку злочинної діяльності з моменту зародження кримінального протиправного умислу та сконструювати модель організованої діяльності дозволяє розгляд способів вчинення лише як повноструктурної системи, що включає в себе підготовку, вчинення й приховування. Обстановка включає: місце та умови всіх етапів злочину; час; матеріальну обстановку місць підготовки, вчинення та приховування злочину; погодні та інші природно-кліматичні умови; поведінку потерпілих і свідків; соціально-побутові і психологічні відношення між учасниками події; обставини, які сприяють або перешкоджають вчиненню таких злочинів. Механізм вчинення розбою є найбільш інформаційно-значущим елементом криміналістичної характеристики. Його зміст пов'язаний з властивостями особистості злочинця і потерпілого, предмета посягання і обстановки злочину. Механізм пов'язує в єдину систему зовнішню і внутрішню сторони злочину, суб'єкт і об'єкт, мету і результат, несе основну інформацію у вигляді різноманітних слідів-відображень про сутність і динаміку злочину, його обставини. Слідова картина визначена способом вчинення даного злочину та характеризується наявністю ідеальних (показання свідків, потерпілих; відеозаписи камер відеоспостережень) та матеріальних (відбитки пальців рук, ніг, транспортного засобу; предмети вчинення нападу; елементи одягу, взуття тощо) джерел інформації.

РОЗДІЛ 2

ОРГАНІЗАЦІЯ ПОЧАТКОВОГО ЕТАПУ РОЗСЛІДУВАННЯ РОЗБОЇВ, ВЧИНЕНИХ ОРГАНІЗОВАНОЮ ГРУПОЮ

2.1. Обставини, що підлягають встановленню у кримінальних провадженнях щодо розбоїв, вчинених організованою групою

Виявлення злочинів – процес, під час якого приховані (латентні) кримінальні правопорушення стають відомими правоохоронним органам, і з цього моменту виникає законний обов'язок розглянути матеріали про наявність ознак кримінального правопорушення, розкрити та розслідувати його. Однією з причин неналежного розслідування є відсутність ефективної методики розслідування, неналежна організованість дій слідчого на початковому етапі розслідування.

У той же час, початок досудового розслідування має не лише юридичне, а й громадське значення, адже від законності та обґрунтованості прийняття відповідних рішень слідчими та прокурорами залежить оцінка населенням стану протидії злочинності та ставлення держави до громадян. Юридичний факт початку кримінального провадження, що за Кримінально-процесуальним кодексом 1960 р. був пов'язаний із порушенням кримінальної справи, замінено внесенням відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР згідно з п. 5 ч. 1 ст. 3 КПК України. Практика «автоматичного» початку провадження збільшує шанси потерпілих на захист їх прав і законних інтересів та притягнення винуватих до відповідальності, але погіршує правовий захист особи, стосовно якої проводиться розслідування, позбавляючи її можливості оскаржувати безпідставне здійснення щодо неї кримінального переслідування [126; 124, с. 214].

Поняття початкового етапу розслідування вживається в криміналістичній та кримінальній процесуальній науці. Але визначення його в зазначених науках не тотожні, у них є багато відмінностей.

З етимологічного погляду поняття «етап» використовується в різних сферах і є багатозначним: 1) пункт на шляху пересування військ; 2) пункт для ночівлі в дорозі груп арештантів; 3) у значенні – відправляти «етапом»; 4) певна частина дистанції в спортивних змаганнях; 5) окремий момент, період, стадія у розвитку чого-небудь [43, с. 4].

Поняття «початковий етап розслідування» та «досудове розслідування» дещо подібні. Щодо початкового етапу розслідування, то у криміналістичній науці це поняття залишається дискусійним і до кінця невизначеним. Розглядаючи процес розслідування кримінальних правопорушень в цілому на підставі спрямованості виконуваних слідчих дій та оперативно-розшукових заходів, традиційно виділяються три етапи (з чим в даний час згідно більшість авторів: початковий; наступний; заключний. Наприклад, Р. С. Белкін тлумачить його як частину процесу розслідування, у процесі якого вирішуються певні завдання [22, с. 271]; А. Ф. Волобуєв – певним проміжним пунктом у процесі розслідування злочину, що характеризує стан розслідування з точки зору повноти вирішення його завдань і визначається прийнятими процесуальними рішеннями у кримінальній провадженні [43, с. 4]. Вчені одностайні в тому, що існує початковий етап, але момент його закінчення має дискусійний характер [24, с. 130].

Момент закінчення початкового етапу не можна зафіксувати у загальному вигляді, пов'язуючи його категорично з яким-небудь процесуальним рішенням у справі. На думку Р. С. Белкіна, він може завершитися з накопиченням достатньої для оголошення про підозру доказової інформації, але може закінчитися і раніше, коли характерний для даного етапу прискорений темп дій буде з певних причин втрачений [24, с. 785].

М. К. Кузьменко, який поділяє етапи розслідування на невідкладний, початковий і наступний, межу першого етапу визначає від порушення кримінальної справи до проведення останньої невідкладної дії або передачі справи за підсудністю. Другий етап охоплює проведення решти слідчих дій до притягнення особи як обвинуваченого [127, с. 115]. На думку Г. В. Щербакової, досліджувані поняття мають як деякі спільні риси, так і відмінності, головними серед яких є такі: досудове розслідування є дещо ширшим за змістом поняттям, ніж етап розслідування, тому, що останній є частиною досудового слідства; завдання досліджуваних понять деякою мірою збіжні, але у зв'язку з тим, що поняття «досудове розслідування» є ширшим за змістом, ніж «початковий етап розслідування», то і завдання досудового слідства є дещо ширшими, ніж початкового етапу; початковий етап розслідування кримінальних правопорушень починається з моменту внесення відомостей до ЄРДР [226, с. 13].

На нашу думку, початковий етап розслідування кримінальних правопорушень, які вчиняються в сфері охорони лісів як поняття – суто криміналістичне, використовується для позначення певного періоду досудового розслідування, під час якого слідчий провадить слідчі дії та організаційні заходи для встановлення усіх обставин кримінального правопорушення та особи підозрюваного.

Досудове розслідування – стадія кримінального провадження, яка починається з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР і закінчується закриттям кримінального провадження або направленням до суду обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності (п. 5 ч. 1 ст. 3 КПК України). Досудове слідство – форма досудового розслідування, в якій здійснюється розслідування кримінальних правопорушень (п. 6 ч. 1 ст. 3 КПК України). Дізнання – форма досудового розслідування, в якій здійснюється

розслідування кримінальних проступків (п. 4 ч. 1 ст. 3 КПК України) [126; 124, с. 214].

Початок досудового розслідування має не лише юридичне, а й громадське значення, адже від законності та обґрунтованості прийняття відповідних рішень слідчими та прокурорами залежить оцінка населенням стану протидії злочинності та ставлення держави до громадян. Юридичний факт початку кримінального провадження, що за Кримінально-процесуальним кодексом 1960 р. був пов'язаний із порушенням кримінальної справи, замінено внесенням відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР згідно з п. 5 ч. 1 ст. 3 КПК України. Практика «автоматичного» початку провадження збільшує шанси потерпілих на захист їх прав і законних інтересів та притягнення винуватих до відповідальності, але погіршує правовий захист особи, стосовно якої проводиться розслідування, позбавляючи її можливості оскаржувати безпідставне здійснення щодо неї кримінального переслідування [126; 124, с. 214].

До того ж новий порядок початку досудового розслідування скасовує так звану «дослідчу перевірку» за заявами та повідомленнями про злочини. Якщо за Кримінально-процесуальним кодексом 1960 р. близько 95 % рішень про відмову в порушенні кримінальної справи приймали органи дізнання (понад 75 % звернень), то за чинним КПК України приймати рішення за всіма зареєстрованими заявами та повідомленнями про кримінальні правопорушення уповноважені слідчий і прокурор [32, с. 9].

Не вдаючись до наукового тлумачення досудового розслідування, зазначимо, що його поняття безпосередньо визначено в п. 5 ч. 1 ст. 3 КПК України і означає стадію кримінального провадження, яка починається з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР і закінчується закриттям кримінального провадження або направленням до суду обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності [126].

На доктринальному рівні вченими зроблено спробу дати власне визначення цій стадії. Зокрема, О.Ю. Татаров вважає, що досудове розслідування – це здійснювана відповідно до вимог кримінально-процесуального закону діяльність органів досудового розслідування, спрямована на встановлення ознак злочину, виявлення особи, яка його вчинила, викриття злочинного характеру діяльності цієї особи, збирання, дослідження, оцінку, перевірку і використання доказів, встановлення об'єктивної істини, забезпечення правильного застосування закону, охорону прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб, а також суспільства та держави [196, с. 70].

Як показав аналіз сучасної слідчої практики, необхідно виділити в окремий етап – застосування після внесення до ЄРДР відомостей про кримінальне правопорушення процесуальних засобів щодо встановлення особи, яка ймовірно вчинила це правопорушення (строки цього етапу кримінальним процесуальним законом не встановлені).

Етап збору та перевірки матеріалів включає збирання, дослідження й оцінку інформації шляхом проведення окремих СРД (огляд місця події, освідування, призначення судової експертизи) та НСРД (аудіо-, відеоконтроль особи; аудіо-, відеоконтроль місця; накладення арешту на кореспонденцію; огляд і виїмка кореспонденції; зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж; зняття інформації з електронних інформаційних систем; обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи; використання конфіденційного співробітництва).

Виявлення розбійних нападів, вчинених ОГ, слід розглядати, по-перше, як ініціативне збирання правоохоронними органами з будь-яких джерел інформації про ознаки кримінального правопорушення; по-друге, як результат цієї діяльності, що є підставою для початку досудового розслідування; по-третє, як встановлення обставин вчинення інших кримінальних правопорушень уже під час досудового розслідування шляхом проведення СРД, НСРД, та інших заходів процесуального характеру [159].

Здійснення конкретних дій щодо виявлення обставин, що пов'язані з підготовкою і вчиненням розбійного нападу супроводжується значними труднощами, оскільки оперативному працівникові необхідно проникнути в ретельно замасковану і важко доступну сферу розумової діяльності осіб, у яких, за різних причин, виникає намір вчинити конкретні протизаконні дії. Ці особи усвідомлюють протиправність власних намірів, свідомо бажають наслідків злочинних дій. Природно, що особа, яка задумує вчинення нападу, здійснює заходи, які, на її думку, допоможуть уникнути відповідальності, використовуючи різні засоби і способи. У таких випадках постає головне завдання – знайти надійні джерела інформації про осіб, які викликають оперативний інтерес, їх задуми і наміри.

Оперативні підрозділи, щоб встигнути вжити заходи щодо припинення розбою, повинні своєчасно отримувати інформацію про напад, щодо якого існує задум, або який готується. Виходячи з цього, заходи, які застосовуються для виявлення обставин, що пов'язані з підготовкою і вчиненням розбійного нападу, можна розділити на два види:

- розбої, які здійснюються в результаті раніше виниклого наміру та після попередньої підготовки;
- розбої, які здійснюються в результаті раптово виниклого наміру, і як правило, без попередньої підготовки.

У більшості випадків розбої першого виду здійснюють стійкі, добре організовані групи осіб, які іноді мають холодну чи вогнепальну зброю. Оскільки вони формуються спеціально для вчинення розбою, організатор залучає до участі в групу тільки тих осіб, яким довіряє. Це є перша обов'язкова вимога, яка пред'являється до всіх членів групи. Інші вимоги залежать від злочинного досвіду та знань організатора або найбільш авторитетних учасників групи, а також конкретних злочинних цілей, для здійснення яких вона створюється. В їх числі може бути наявність минулого злочинного досвіду, психологічна готовність до здійснення насилля, вміння

володіти навичками рукопашного бою та ін. Часто у злочинну групу намагаються втягнути особу, яка працює водієм або має власне авто.

Виявлення осіб, які планують або готують розбої, здійснюється як у процесі поточної профілактичної, оперативно-розшукової, слідчої та іншої діяльності підрозділів поліції, так і в результаті проведення цілеспрямованих заходів щодо становлення таких осіб.

У процесі перевірки й аналізу отриманої інформації оцінюється її надійність, ступінь вірогідності, що вказує на наявність реальних намірів на вчинення кримінального правопорушення у певної особи. У ході цієї діяльності отримана інформація співвідноситься з конкретними умовами, в яких перебуває особа, стосовно якої вона надійшла, а також з її особистістю. Слід враховувати, що формування злочинного задуму обумовлюється не тільки психологічними якостями особи, а й оточуючим її соціальним середовищем. У свою чергу, інформація, яка характеризує певну ситуацію, має оцінюватися з урахуванням особистості суб'єкта, який задумав розбій.

Нерідко злочинна група формується ще у місцях позбавлення волі, а після звільнення починається підготовка до здійснення конкретного кримінального правопорушення. Практика показує, що значна частина осіб у період підготовки до вчинення розбою відбувала покарання, не пов'язане з позбавленням волі, або була засуджена до умовної міри покарання, або умовно-достроково звільнена з місць позбавлення волі.

Серед зазначеного контингенту з виявлення осіб, які планують або готують здійснення розбою, роботу проводять залежно від того, де знаходяться засуджені, – за місцем проживання або в іншому місці. В останньому випадку вона здійснюється у безпосередньому контакті зі співробітниками поліції, на території якого проживала особа до вчинення злочину. При цьому працівник поліції, з території якого злочинець відбув для покарання, повинен не тільки отримувати відповідну інформацію, а й ініціювати перевірку тих осіб, від яких можна очікувати продовження злочинної діяльності після звільнення або в під час здійснення покарання.

При розкритті таких злочинів оперативний інтерес викликають наступні категорії осіб:

- раніше засуджені за грабежі, розбійні напади або інші корисливі кримінальні правопорушення, які не стали на шлях виправлення;
- особи, раніше не судимі, але ті, які раніше були помічений у вчиненні кримінальних правопорушень аналогічним способом;
- які не мають постійної роботи чи джерела доходу та спосіб життя яких не відповідає рівню заробітку;
- молоді люди, об'єднані в антигромадські угруповання, спосіб життя яких не відповідає трудовим прибуткам останніх або їх батьків і свідчить про систематичне витрачання значних грошових коштів на особисті потреби тощо;
- неповнолітні, які перебувають на обліку в органах поліції за майнові та корисливо-насильницькі злочини, а також за незаконне заволодіння автотранспортом;
- збувачі викраденого та особи з його оточення;
- які надають своє помешкання для ночівлі або зборів особам, які не мають постійного місця проживання або певного роду занять, утримувачі притонів тощо [227, с. 133].

Наука і практика управління, у тому числі в правоохоронній сфері, особливо виокремлюють організацію виявлення та розслідування злочинів як засіб досягнення кінцевого результату відповідної діяльності. Термін «організація» вважається однією з фундаментальних криміналістичних категорій, що стосується процесу розслідування злочинів [148]. Водночас, зважаючи на те, що розслідування є складовою людської діяльності, методологічною основою для формулювання поняття «організація початкового етапу розслідування злочинів» є саме діяльнісний підхід. Як правило, поняття «організація» використовується разом з поняттями «структура» і «система» щодо соціальних, економічних, біологічних та деяких технічних систем. Сукупність наук, знань про об'єктивні закономірності

побудови, функціонування і розвитку організації узагальнено іменується як «теорія організації», або «загальна організаційна наука» [218, с. 434].

Оминаючи численні дискусії щодо дефініції «організації» як управлінської категорії, вважається прийнятним традиційне визначення елементів організації виявлення та розслідування злочинів, що включає: аналіз ситуації; визначення та розстановку сил і (у тому числі підготовку і навчання виконавців); планування; забезпечення взаємодії суб'єктів виконання; контроль і надання допомоги; оцінку результатів роботи і, за необхідності, внесення корективів [91, с. 11].

У криміналістиці ж розслідування злочину розглядають як систему взаємопов'язаних і скоординованих процесуальних дій, спрямованих на виявлення, фіксацію, вилучення й використання доказів. Тому на певних відрізках розслідування, залежно від умов, у яких діє слідчий, та вирішуваних ним тактичних завдань, може бути виокремлено відповідні підсистеми дій. Саме тому в криміналістичній методиці запроваджено періодизацію процесу розслідування з виділенням етапів. Етапом розслідування вважають певний проміжний пункт у процесі розслідування злочину, який характеризує стан слідства з позиції повноти вирішення його завдань і визначається прийнятими процесуальними рішеннями у справі [44, с. 125–127].

Процес розслідування зазвичай поділяють на два етапи: початковий та наступний. Деякі автори згадують ще третій етап – заключний (завершальний), але вони самі стверджують, що його змістом є не ті слідчі дії, які повинна досліджувати з позиції тактики криміналістика, а переважно ті, що стосуються кримінального процесу, а саме процесуальні дії для завершення провадження у справі та додаткові, що проводяться на вимогу підозрюваного (обвинуваченого за КПК 1960 р.) [38; 68, с. 87].

На нашу думку, початковий етап розслідування розбоїв, вчинених ОГ – суто криміналістичне, використовується для позначення певного періоду досудового розслідування, під час якого слідчий вносить відомості до ЄРДР й

проводить СРД, НСРД та організаційні заходи для встановлення усіх обставин кримінального правопорушення та особи підозрюваного.

Дискусійним залишається питання відокремлення перших двох названих етапів. Одні вчені покладали в основу такого розподілу спрямованість на кожному з етапів СРД та ОРД та, що, передусім, пов'язано з їх невідкладністю [22, с. 130; 128, с. 22]. Початковий етап – це інтенсивний пошук, виявлення та закріплення доказів. Він може бути завершеним незалежно від того, чи вдалося вирішити всі завдання цього етапу: коли злочин розкрито (встановлено особу) з пред'явленням обвинувачення (повідомленням особі про підозру); коли злочин не розкрито (при цьому виконані всі невідкладні слідчі дії). Наступний етап буде розгорнутим, поступовим доказуванням вини злочинця або звичайним продовженням його пошуку, тобто відповідно до шляхів подальшого розслідування. В основу другого етапу покладається момент встановлення наявності достатніх доказів для обґрунтованої підозри певної особи у вчиненні злочину, що пов'язаний з повідомленням особі про підозру (ст. 276 КПК України) або пред'явленням обвинувачення за КПК 1960 р. хоча б за одним епізодом злочину [44, с. 125].

Ми підтримуємо останню концепцію як більш конкретизовану та корисну для практики розкриття розбійних нападів, вчинених ОГ. Для початкового етапу розслідування злочинів у досліджуваній сфері характерний такий перелік завдань: 1) встановлення місця, часу та інших обставин учинення кримінального правопорушення, виявлення, фіксація та вилучення його слідів, які під впливом несприятливих умов можуть зникнути чи бути знищеними, забезпечення відшкодування завданої шкоди, у тому числі встановлення місця зберігання майна і коштів, на які може бути накладено арешт; 2) встановлення, розшук і затримання особи (з обранням запобіжного заходу), підозрюваної у вчиненні злочину; 3) збирання доказів, достатніх для повідомлення особі про підозру хоча б за одним епізодом злочинної діяльності [35, с. 14].

Водночас усі криміналісти погоджувались з тим, що початковий етап розслідування злочину тривав з моменту порушення кримінальної справи (за КПК 1960 р.). Новий КПК України по-іншому регламентує порядок початку досудового розслідування. На виконання вимог ст. 214 КПК України функціонує електронна база даних – ЄРДР. Відповідно до п. 1.3 Положення про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань, затвердженого наказом генеральної прокуратури України від 30.06.2020 № 298, ЄРДР утворений та ведеться з метою забезпечення: реєстрації кримінальних правопорушень (проваджень) та обліку прийнятих під час досудового розслідування рішень, осіб, які їх учинили, та результатів судового провадження; оперативного контролю за додержанням законів під час проведення досудового розслідування; аналізу стану та структури кримінальних правопорушень, вчинених у державі; інформаційно-аналітичного забезпечення правоохоронних органів [168].

Найбільш важливими завданнями початкового етапу є такі: 1) орієнтування особи, що проводить розслідування, в усіх обставинах тієї події, яку йому належить розслідувати, з'ясування фактів, які повинні бути досліджені у кримінальному провадженні, отримання вихідних даних з метою розгорнутого планування розслідування; 2) збирання та фіксація доказів, які упродовж невеликого проміжку часу можуть бути втрачені; 3) встановлення місцеперебування особи-зниклого. А вже під час наступного етапу розслідування здійснюється збирання, перевірка та оцінка доказів з метою повного встановлення усіх обставин кримінального провадження [25, с. 333–334].

Структуру початкового етапу становлять: здійснення організаційних заходів – планування початку розслідування, висунення версій, вибір форм взаємодії з особами, які допомагають у вирішенні завдань початкового етапу, а також прийняття процесуальних і організаційних рішень; початкові СРД, спланованість і послідовність яких залежить від типових слідчих ситуацій і криміналістичної характеристики злочину, які допомагають у вирішенні

завдань початкового етапу [91, с. 11].

У теорії кримінального процесу привід для внесення відомостей до ЄРДР (тобто до початку досудового розслідування) – це передбачене законом джерело інформації, з якого слідчий, прокурор дізнаються про вчинене кримінальне правопорушення і з моменту появи якого розпочинається кримінальне провадження (кримінальні процесуальні відносини). Такі джерела отримання інформації в чинному КПК України (на відміну від попереднього) чітко не перелічуються, однак з аналізу ч. 1 ст. 214 КПК України можна зробити висновок, що ними можуть бути: а) заяви, повідомлення фізичних чи юридичних осіб про вчинене кримінальне правопорушення; б) самостійне виявлення слідчим, прокурором кримінального правопорушення з будь-якого джерела [120; 123; 124; 198].

Приводами та підставами для початку досудового розслідування розбоїв, вчинених ОГ є:

- наявність ознак суспільно небезпечного діяння;
- привід до початку досудового розслідування повинен відповідати наступним вимогам: містити інформацію про вчинене кримінальне правопорушення у тому обсязі, який є необхідним та достатнім для ймовірного висновку про можливість вчинення кримінального правопорушення та його кримінально-правової кваліфікації; відповідати вимозі ідентифікації особи (негайної або наступної), яка повідомляє про вчинене кримінальне правопорушення (не бути анонімним повідомленням).

- у разі, якщо приводи і підстави для початку досудового розслідування відсутні, то логічним було б ухвалювати відповідне рішення про відмову у початку досудового розслідування, яке, так само, як і рішення про початок досудового розслідування було б владним реагуванням уповноважених органів на певну подію, яку заявник вважає кримінальним правопорушенням. Проте законодавець не передбачає такої можливості, і процесуальне рішення про початок досудового розслідування є безальтернативним. Подальше закриття кримінального провадження у передбачених законом випадках, на

нашу думку, не вирішує проблеми, адже відомості вже внесено до ЄРДР, який, як вже було доведено, не є простою базою даних. Відтак створюється певне підґрунтя до можливих негативних соціальних наслідків для осіб, які були залучені до кримінально-процесуальної діяльності. Відтак, законодавча регламентація ухвалення рішення про відмову внесення відомостей до ЄРДР та початок досудового розслідування убачається необхідною. Практична реалізація цих положень можлива, на нашу думку, у проекті закону України «Про Єдиний реєстр досудових розслідувань» та шляхом внесення відповідних змін до КПК України.

Опитування практичних працівників щодо загальних причин (без урахування суто технічних) недоліків та порушень під час прийняття процесуальних рішень на початку досудового розслідування засвідчило, що 25 % опитаних вказують на відсутність у законодавчих та відомчих нормативно-правових актах чіткого алгоритму прийняття та виконання процесуальних рішень; 14 % – недосконалість законодавчого визначення поняття процесуальних рішень у КПК України; 67 % – недостатнє (відсутність) визначення підстав для прийняття процесуальних рішень; 26 % – суперечливе визначення повноважень посадових осіб у частині прийняття та виконання процесуальних рішень; 4 % – інші причини.

Як показало вивчення слідчої практики, одним із найважливіших чинників, які забезпечують успішне розслідування кримінальних проваджень про розбійні напади, є їх негайне внесення до ЄРДР, що прямо залежить від своєчасного виявлення ознак вчиненого злочину. Найчастіше дані злочини виявляються протягом доби. Цьому сприяє, перш за все, видимість та публічність вчинення такого виду злочинів, крім того, у деяких випадках злочинці отримують поранення й виникає необхідність звернення до медичних установ за необхідною медичною допомогою, які у свою чергу зобов'язані негайно повідомляти правоохоронні органи про всі випадки звернення до медичних установ осіб з пораненнями та тілесними пошкодженнями, якщо є підстави вважати, що ці пошкодження пов'язані із

вчиненням злочину. Також у медичних установах є інформація про місце, звідки був доставлений потерпілий, хто його доставив чи повідомив про тілесні ушкодження, час та дані про особу, якій заподіяні тілесні ушкодження, його стан, діагноз та інші дані, що дають можливість правильно кваліфікувати злочин та вирішити питання про внесення відомостей до ЄРДР.

Кримінальне провадження про розбої, вчинені ОГ розпочинається з моменту внесення відомостей до ЄРДР (ст. 214 КПК України) [126]. Слідчий, прокурор невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, зобов'язаний внести відповідні відомості до ЄРДР та розпочати розслідування (ч. 1 ст. 214 КПК України) [126; 172].

Вивчення кримінальних проваджень даної категорії показало, що причинами для внесення відомостей до ЄРДР є: заява чи повідомлення про злочин (77 %); безпосереднє виявлення ознак складу злочину у ході розслідування іншого кримінального провадження (12 %); з'явлення із зізнанням (1 %).

У ЄРДР автоматично фіксується дата внесення інформації та присвоюється номер кримінального провадження [168; 169].

На нашу думку, початковий етап розслідування розбоїв, вчинених ОГ у момент внесення відомостей до ЄРДР залежить від початкових типових слідчих ситуацій процесу розслідування. Якщо підозрюваного затримано з речовими доказами або по гарячих слідах, то початковий етап закінчується і виноситься письмове повідомлення про підозру, що відбувається за наявності достатніх доказів (п. 3 ч. 1 ст. 276 КПК України). Початковий етап розслідування злочинів, у тому числі розбійних нападів, є періодом досудового розслідування, який розпочинається з моменту внесення відомостей до ЄРДР, з'ясування обставин правопорушення, передбачених нормами законодавства, проведення усіх першочергових і невідкладних СРД

та процесуальних дій й закінчується накопиченням достатньої кількості доказової інформації, що забезпечує подальше швидке та повне розслідування кримінального правопорушення.

В. Ю. Шепітько серед обставин, що підлягають встановленню, розглядає наступні: «... просторово-часові зв'язки між окремими слідами злочину та обставинами події; ідентифікаційні та ситуаційні властивості слідів і їхню доказову цінність; причини відсутності або наявності слідів як фактів, що суперечать природному перебігу аналогічних подій (негативні обставини)» [219, с. 247]. На думку С. М. Стахівського, у предметі доказування доцільно виокремити три групи обставин: 1) ті, що знаходяться в межах конструктивних обов'язкових ознак того чи іншого складу злочину; 2) ті, що мають юридичне значення у кримінальному провадженні; 3) встановлення яких має доказове значення у справі [193, с. 57–59].

У той же час, законодавець також визначив обставини, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні. Відповідно до ст. 91 КПК до них відносяться:

- подія кримінального правопорушення (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення кримінального правопорушення);
- винуватість підозрюваного у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення;
- вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а також розмір процесуальних витрат;
- обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, характеризують особу злочинця, обтяжують чи пом'якшують покарання, які виключають кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження;
- обставини, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання;

– обставини, які підтверджують, що гроші, цінності та інше майно, які підлягають спеціальній конфіскації, одержані внаслідок вчинення кримінального правопорушення та/або є доходами від такого майна, або призначалися (використовувалися) для схиляння особи до вчинення кримінального правопорушення, фінансування та/або матеріального забезпечення кримінального правопорушення чи винагороди за його вчинення, або є предметом кримінального правопорушення, у тому числі пов'язаного з їх незаконним обігом, або підшукані, виготовлені, пристосовані або використані як засоби чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення;

– обставини, що є підставою для застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру [126].

Кожна обставина з наведеного переліку має своє значення для кримінального провадження. Наприклад, обставини, що впливають на ступінь тяжкості злочину, а також обставини, що характеризують особу злочинця, потрібні для визначення пом'якшення або обтяження покарання.

До обставин, які вказують на вчинення злочину злочинною групою, можна віднести такі:

– характер об'єкта злочинного посягання та різноманітність слідів злочину;

– підготовленість до злочину (раптовість учинення, швидке зникнення з місця події, відсутність очевидних слідів злочинної діяльності);

– численні тілесні ушкодження на трупі, відмінні за характером спричинення;

– великий об'єм викраденого майна і цінностей;

– технічна оснащеність та озброєність злочинців тощо.

Значні зміни у обстановці, наприклад, зламаний сейф, поламаний меблі, відсутність великої кількості майна, громіздких речей, в порівнянні з встановленим фактом часу перебування у приміщенні дозволяє висунути версію про групу злочинців. При цьому відсутність ознак вчинення злочину

групою не означає те, що була одна особа, так як у вчиненні конкретного злочину можливо брав участь лише окремий член групи. З'явлення нових предметів, інструментів, залишених злочинцями які свідчать про можливу їх належність різним особам є важливою ознакою.

Про вчинення злочину групою інколи свідчить спосіб скоєння, це може бути професійність, складність, об'ємність чи витонченість способу. Про це може свідчити велика кількість вбитих чи виявлення при огляді різноманітних апаратів для виготовлення наркотиків, розливу неякісних горілчаних виробів.

Зі способом вчинення злочину тісно пов'язані знаряддя і засоби які використовуються при вчиненні злочину, які теж можуть свідчити про кількість злочинців. Наприклад при огляді місця події знайдені стріляні гільзи від різних видів зброї, чи потрібно використання важких приборів чи інструментів для проникнення у приміщення. Що стосується використання приборів, наприклад, комп'ютерної техніки, то можливо зробити висновок про те що у складі групи існує спеціаліст-програміст, чи він був залучений тільки для скоєння окремого злочину у складі групи.

З предмету злочинного посягання також можливо зробити висновок щодо кількісного складу групи. Наприклад: відсутні речі які не під силу було винести дорослій людині, чи сліди пошкоджень, розтин трупа, сліди катування постраждалого при житті, місце поховання, розміри та глибина останнього. Також можливо визначити оптимальну кількість людей яких необхідно залучити до інсценування нещасного випадку. Необхідно звернути увагу на сліди переміщення злочинців, транспортний засіб, що використовувався. Встановлюються місця по маршруту пересування групи з яких можливо було побачити злочинців чи місця з якого йшло спостереження за об'єктом, місця перебування співучасників злочину, відшукуються очевидці. Злочинці інколи залишають сліди на місцях спостережень за об'єктом сподіваючись на те що за межами приміщення не будуть відшукувати сліди їх перебування.

Під час проведення огляду місця події необхідно вирішити питання щодо:

- способів прибуття злочинців на місце злочину і зникнення з нього;
- предметів і зброї, що застосовувалися під час учинення злочинів;
- проміжку часу знаходження злочинців на місці події, їх кримінального досвіду;
- кола об'єктів, які необхідно оглянути і вилучити.

Найбільш розповсюдженими слідами на місці події у цій категорії справ є такі: зброя та її частини, боєприпаси, вибухові пристрої та сліди їх застосування, предмети одягу і маскування (рукавиці, маски), сліди взуття і транспорту на ґрунті, сліди у залишеному транспортному засобі.

Важливе значення для розслідування злочинів вказаної категорії має виявлення мікрослідів, запаху та різних виділень людини.

Так, організована група у кількості чотирьох осіб вчинила розбійний напад на квартиру Б., під час якого було вбито двох чоловік. Після викриття і затримання злочинної групи, її члени вини своєї не визнавали. Під час огляду місцевості було виявлено і вилучено рукавички і кросівки, які використовувалися злочинцями під час учинення злочину. Висновки судово-імунологічної експертизи підтвердили, що на кросівках є сліди крові, які належать потерпілим, а на рукавичках виявлені сліди поту, який міг утворитися від нападників..

Організовану злочинну діяльність не можна розглядати і вивчати у відриві від традиційної злочинності, тому що злочини, вчинені організованими злочинними групами, мають багато спільного з аналогічними діями загальнокримінальної злочинності і злочинами в сфері економіки. Базуючись на особливостях організованої злочинної діяльності і, виходячи з матеріалів практики, Л. А. Аркуша пропонує об'єднати елементи, що входять у криміналістичну характеристику організованої злочинної діяльності, в наступні блоки:

1) елементи, що характеризують діяльність організованої злочинної групи по вчиненню злочинів. Сюди входять:

а) дії учасників організованої злочинної групи до злочину (по його підготовці). Вони включають вироблення плану здійснення злочинів, попередній розподіл ролей (наприклад, хто встановлює корумповані зв'язки, хто готує транспорт, хто збирає інформацію про об'єкт злочинного посягання і т.ін.), підготовку знаряддя і засобів злочину тощо;

б) дії учасників організованої злочинної групи безпосередньо в момент вчинення злочину. Тут необхідно розглядати такі елементи як, наприклад, особливості вчинення «замовлених» убивств (одноразове використання вогнепальної зброї, використання викрадених автомашин найчастіше імпортного виробництва та ін.) і ін. Інтерес представляють дії кожного учасника організованої злочинної групи, встановити які досить важко в силу законспірованої діяльності зазначених формувань.

в) дії учасників організованої злочинної групи, спрямовані на приховання слідів злочину з урахуванням того, що іноді спосіб скоєння злочину є також способом приховання його слідів.

2) елементи, що характеризують діяльність організованої злочинної групи по протидії розслідуванню. Вивчення діяльності організованої злочинної групи по прихованню злочинів вкрай важливе, оскільки в таких випадках правоохоронним органам протистоїть високоорганізована злочинна організація, здатна протидіяти розслідуванню дуже активно і різнобічно. До цієї діяльності відносяться дії учасників організованої злочинної групи, спрямовані на встановлення і використання корумпованих зв'язків, на приховання злочинів до їх скоєння (наприклад, створення «фальшивого» алібі), у момент вчинення злочину (використання викраденого автотранспорту і т.ін.) і після скоєння злочину (залишення на місці злочину використаної зброї і т.ін.). В елементи криміналістичної характеристики входять і дії організованої злочинної групи після викриття, у стадії попереднього слідства (наприклад, озброєний опір при затримці, навмисна дезінформація слідчого, знищення доказів, різні форми тиску на слідчого, свідків, підкуп посадових осіб тощо).

3) елементи, що характеризують структуру організованої злочинної групи. Це кількісний склад, вік учасників формування, стабільність складу, тривалість існування, розподіл ролей, здатність продовжувати злочинні дії при різних зовнішніх і внутрішніх впливах. З психологічної точки зору криміналістів повинні цікавити психологія і особливості міжособистісних відносин, а також внутрішні прагнення кожного учасника формування [8, с. 27].

Особливості функціонування організованого злочинного угруповання, потрібно розглядати крізь призму своєрідних стадій існування організованої злочинної групи. На основі аналізу наукових джерел необхідно виділити наступні стадії: 1) виникнення злочинного угруповання; 2) його розвиток і трансформація; 3) консолідація та усталення злочинного угруповання; 4) експансія та монополізація сфер злочинної діяльності; 5) структуризація («бюрократизація») злочинного угруповання; 6) його розпад або подальша трансформація [212, с. 294].

Специфіка встановлення події злочину обумовлена тим, що діяльність злочинних формувань характеризується загальною масою конкретних злочинних проявів, відрізняючись при цьому особливою складністю в доказуванні, пов'язаною з підготовкою і здійсненням кожного злочину і кількістю залучених в них осіб, встановленням ролі кожного співучасника злочинів.

Необхідний ступінь часу події злочину може бути неоднаковим для різних кримінальних проваджень. Так, в одних випадках доведеність обвинувачення не викликає сумнівів, якщо буде точно встановлений день вчинення злочину. В інших – виявлення злочину неможливо без того, щоб не була встановлена точна година, а іноді й хвилини вчинення злочину. Деталізоване встановлення часу вчинення злочину дуже важливо, коли виникає питання про алібі, наявність негативних щодо певної версії обставин, у зв'язку з поділом відповідальності між декількома учасниками злочинного угруповання тощо. В окремих випадках важливо встановити лише час

початкового й кінцевого моментів злочинної діяльності обвинуваченого, в інших – час здійснення кожного з епізодів злочинної діяльності.

Встановлення часу вчинення злочину дає можливість: визначити протиправність діяння; вирішити питання про давність притягнення до кримінальної відповідальності; встановити підстави кримінальної відповідальності (досягнення особою віку кримінальної відповідальності; осудність на момент учинення злочину). Час вчинення злочину пов'язаний також і з давністю притягнення до кримінальної відповідальності.

У вирішенні питання щодо конкретизації часу вчинення злочину слід одночасно виходити з таких критеріїв: 1) об'єктивна можливість встановлення часу вчинення злочину; 2) всебічне забезпечення гарантій і прав осіб, які стосуються злочину; 3) гарантії досягнення об'єктивної істини.

Час здійснення злочину передбачає початок і тривалість існування організованої злочинної групи, час вступу кожного учасника до злочинної групи і тривалості участі в її злочинній діяльності, конкретного моменту здійснення кожного злочину. Початок злочину може обчислюватися з моменту здійснення підготовчих операцій або безпосереднього здійснення протиправних дій. Для злочинної організації вкрай важливо встановити момент створення конкретних злочинних формувань, оскільки в законодавстві створення злочинної організації вже саме по собі є злочином. Точне встановлення моменту створення злочинного формування дає можливість виявити період злочинної діяльності, а також такі супутні обставини, як стійкість і згуртованість даного формування.

Аналіз злочинних зв'язків дозволяє встановити коло учасників організованого злочинного угруповання. *Так, наприклад, у липні 2011 року до суду направлено кримінальну справу, порушену за ч. 3 ст. 28, ч. 4 ст. 187 КК України відносно організованої групи з міжрегіональними зв'язками в складі 3-х осіб П., Л. та Г., які впродовж 2011 року, шляхом проникненням до житла, під загрозою застосування насильства небезпечного для життя і здоров'я громадян та з використанням вогнепальної зброї (обріза мисливської рушниці*

16 калібру та 2-х пістолетів ППШ-790 травматичної дії, перероблених для стрільби патронами калібру 9 мм) скоїли розбійний напад на мешканців м. Красний Луч та заволоділи майном і грошовими коштами потерпілих на загальну суму понад 25 тис. грн. Вилучено обріз мисливської рушниці та 2 пістолета ППШ – 790.

Діяльність організованих злочинних груп характеризується вчиненням ряду злочинів, певною серійністю. Узагальнення кримінальних проваджень свідчить про те, що за час існування злочинна група учинила: два-три злочини (22 %); чотири-шість злочинів (28 %); сім-десять злочинів (12 %); більше десяти злочинів (8 %); більше двадцяти злочинів (6 %); один злочин (18 %); викрито при підготуванні першого злочину (6 %).

Отже, обставини, що підлягають встановленню, є необхідним елементом в структурі методики розслідування розбоїв, вчинених організованою групою. Їх визначення надає розслідуванню цілеспрямованості, а їх встановлення дозволяє дати правильну кримінально-правову оцінку події, забезпечує повноту і всебічність розслідування. У кримінальних провадженнях щодо організованих злочинних груп встановлення місця, часу та способу вчинення протиправного діяння, крім функції індивідуалізації, деталізації й конкретизації події злочину, може мати значення також для більш предметного захисту особи, кваліфікації способів учинення окремих видів злочинів, встановлення кримінально-значущих ознак предметів злочину, причинно-наслідкового зв'язку вчинених дій з характером і розміром шкідливих наслідків тощо.

2.2. Типові слідчі ситуації, версії та планування розслідування

Важливе місце в боротьбі з організованою злочинністю займає розслідування злочинів, що здійснюється в конкретних умовах часу, місця,

взаємозв'язків з іншими процесами об'єктивної дійсності, тактико-психологічних відносин учасників кримінального провадження і під впливом інших факторів. Слідча ситуація в пізнавальному розумінні – це оціночна категорія, що характеризує сукупність взаємопов'язаних елементів, які відображають як обстановку (умови, в яких діє слідчий), так і сприятливий чи несприятливий перебіг процесу розслідування. Ця складна інформаційна система відтворює з різним ступенем адекватності різні логіко-пізнавальні зв'язки між встановленими та ще невстановленими обставинами, які мають значення для справи, а також організаційно-управлінську структуру і рівень внутрішньої впорядкованості процесу розслідування. Діяльність щодо розслідування злочинів становить послідовну зміну слідчих ситуацій в результаті здійснюваних циклів пізнавально-практичних операцій, які постачають нову інформацію [210, с. 165].

Розгляд процесу розслідування як комбінації слідчих ситуацій досить поширений у криміналістиці. Ситуаційна концепція вважається однією з парадигм останнього часу, найбільш перспективним напрямом, із розвитком якого пов'язане вдосконалення криміналістичної методики розслідування злочинів. Ситуаційний підхід дозволяє зафіксувати процес розслідування на будь-якому етапі, деталізувати його, провести аналіз сформованої інформаційної бази, запропонувати найбільш адекватні засоби та методи розслідування.

Перш ніж перейти до самих слідчих ситуацій, варто розглянути їх місце у структурі елементів методики розслідування. Так, більшість криміналістів наголошують на тому, що завдання комплексної методики полягає у визначенні основних напрямів розслідування певного виду, групи злочинів, що стане основою розроблення алгоритму збирання доказів на рівні окремих видів злочинів. З інформаційної точки зору, методика є певною сукупністю знань, а в аспекті використання – певним алгоритмом дій, і на структуру методики впливає її функціональна спрямованість [203, с. 270].

Уперше визначення слідчої ситуації запропонував О. Н. Колесниченко. «Слідча ситуація – на його думку – це певне становище у розслідуванні злочину, що характеризується наявністю тих чи інших доказів та інформаційного матеріалу й виникаючими у зв'язку з цим конкретними завданнями його збирання і перевірки» [99, с. 214].

Проте не всі дослідники цієї проблеми погодились із цим визначенням. Так, В. Є. Корноухов відносить слідчу ситуацію до однієї із закономірностей, властивих процесу розслідування. «Під слідчою ситуацією, – пише він, слід розуміти об'єктивно повторюване положення у процесі розслідування, обумовлене фактичними даними, яке визначає процес виявлення, збирання доказів. Типові слідчі ситуації визначаються з урахуванням етапів розслідування, що у більшій мірі конкретизує процес виявлення, збирання доказів» [97, с. 93]. В. Г. Колмацький зазначав, що слідча ситуація – це сукупність умов, в яких здійснюється розслідування та визначається його стан на даний момент. Вона є тактичним засобом організації роботи слідчого під час розслідування злочину та акцентує увагу на дослідженні питання аналізу (вивчення змісту обумовлюючих її чинників з метою прийняття тактичного рішення та вибору варіанта методики розслідування, що забезпечує швидке і повне розслідування злочину) та оцінки слідчої ситуації [108, с. 337–346]. В. К. Гавло визначає слідчу ситуацію «як сукупність фактичних даних, які відображають істотні риси подій, якою вона уявляється на тому чи іншому етапі розслідування злочинів» [47, с. 90]. І. Ф. Герасимов слідчу ситуацію визначив «як сукупність матеріальних, інформаційних та інших чинників, що характеризують розслідування» [52, с. 173], а Л. Я. Драпкін слідчу ситуацію розглядає як «уявну динамічну модель, яка відображає інформаційно-логічне, тактико-психологічне, тактико-управлінське й організаційно-структурне становище, що склалося у кримінальній справі і характеризує сприятливий чи несприятливий характер процесу розслідування» [67, с. 49]. Так, М. П. Яблоков вважає, що «слідча ситуація – це становище, що складається в якийсь момент діяльності слідчого з розслідування злочину, яке характеризує

тактичну, стратегічну чи тактико-стратегічну інформаційну своєрідність оцінюваного слідчого моменту» [110, с. 48]. В. П. Корж слідчу ситуацію розглядає як становище, що склалося у певний період розслідування злочину або у певний період проведення слідчої дії [96, с. 20]. В. П. Бахін визначає її як об'єктивну реальність, фактичну обстановку та результат її пізнання, а дані про неї – відображення цієї обстановки, які використовуються для її розуміння та впливають на неї з метою розкриття злочину [19, с. 452].

Правильна оцінка слідчої ситуації на початковому етапі розслідування дозволяє належним чином зорієнтуватися у масиві початкової інформації з метою визначення (коригування) напрямів подальшого провадження. Водночас погляди вчених-криміналістів щодо поняття слідчої ситуації різняться.

Отже, слідча ситуація – це складна динамічна система, що змінюється під впливом об'єктивних і суб'єктивних обставин, що характеризуються певним становищем, яке складається у будь-який момент слідчої діяльності, істотними ознаками кримінального правопорушення, процесуально значущими функціями і найбільш важливими особистісними якостями суб'єкта розслідування і основних його учасників, їх взаємовідносинами, а також станом досудового розслідування у кримінальному провадженні на будь-який момент встановлення обставин, що підлягають доказуванню.

При цьому відзначимо, що, слідча ситуація завжди конкретна і характеризується обставинами, що існують «тут і зараз», в яких проводиться розслідування таких кримінальних правопорушень, або поєднанням будь-яких обставин у ході такого розслідування. Вивчення безлічі слідчих ситуацій дозволяє виявити в них подібні (загальні) обставини, які охоплюються поняттям «типові». Іншими словами, типова ситуація абстрактна, а слідча – завжди конкретна, тому вживання цих двох термінів одночасно для характеристики одного поняття вважаємо некоректним. У зв'язку з цим класифікація слідчих ситуацій на «типові» і «специфічні» є неможливою.

Слідчий безпосередньо впливає як на формування слідчої ситуації, так і на її зміну, знаходиться в тісному взаємозв'язку і взаємозалежності з усіма елементами системи розслідування, впливає на результати проведених слідчих дій, тактичних операцій, організаційно-технічних заходів [161, с. 39–40].

Аналіз слідчої ситуації має бути всебічним, глибоким й логічно бездоганим. Встановлення особливостей ситуації базується на особистому досвіді слідчого в розслідуванні аналогічних злочинів. Вибір найбільш ефективної системи прийомів розкриття конкретного кримінального правопорушення визначається не лише глибиною аналізу й правильністю оцінки ситуації, але й творчим підходом до вирішення завдань, що виникають. Водночас, на думку більшості вчених, на формування слідчої ситуації впливають певні обставини, сукупність яких розкриває особливості розслідування злочину на певний момент його проведення. Зміст цих обставин називають елементами (компонентами) слідчих ситуацій. Так, Р. С. Белкін та Г. Г. Зуйков, зазначили, що формування слідчої ситуації залежить від таких компонентів:

1) психологічного характеру (стан слідчого, результат конфлікту між слідчим і особами, що протистоять йому; безконфліктний хід розслідування й ін.);

2) інформаційного характеру (поінформованість слідчого (про обставини злочину, можливі докази, можливості їх виявлення і експертного дослідження, місця приховування знарядь вчинення злочину тощо), поінформованість осіб, що заважають слідчому, й інших фігурантів кримінального провадження (про ступінь інформованості слідчого і свідків, про виявлені і невиявлені докази, про наміри слідчого тощо); наслідки розголошення слідчої таємниці та ін.);

3) процесуального і тактичного характеру (стан досудового розслідування, докази та їх джерела; наявність надійних і ще не використаних джерел орієнтуючої інформації; можливість обрати потрібний запобіжний захід та ін.);

4) матеріального й організаційно-технічного характеру (наявність комунікації між черговою частиною і слідчо-оперативною групою; наявність засобів передачі і прийому необхідної інформації з облікових апаратів органів внутрішніх справ, мобільність її пошуку по запитах; можливість мобільного маневрування наявними силами і засобами тощо) [107, с. 495; 160, с. 353].

Сукупність цих компонентів визначає зміст слідчої ситуації і є результатом впливу чинників, що впливають на її формування, а поєднання всіх цих компонентів обумовлює індивідуальний характер кожної слідчої ситуації у кожний момент проведення розслідування. З таким визначенням даного поняття пов'язана можливість типізувати слідчі ситуації [76, с. 102–103].

Інша точка зору у А. М. Гусакова, який слідчі ситуації досліджує у взаємозв'язку з тактичними прийомами і до компонентів слідчої ситуації відносить: завдання, що стоять перед розслідуванням на момент застосування тактичного прийому, матеріальну обстановку на місці застосування тактичного прийому, взаємовідносини осіб, з діями й інтересами яких пов'язане застосування тактичного прийому, та обсяг інформації, якою володіє слідчий [62, с. 10].

Водночас І. А. Возгрін значно розширює коло елементів (компонентів) слідчої ситуації. Насамперед, він визначає елементи слідчої ситуації, які пов'язані: з подією злочину; зі змістом і результатами перевірки первинної інформації про подію злочину та слідчою діяльністю на початковому і подальшому етапах досудового слідства і закінченням розслідування; з особистістю слідчого та умовами його роботи. До елементів слідчої ситуації він відносить також кваліфікацію і спеціалізацію слідчого, досвід слідчої роботи, особисту готовність слідчого, його фізичний і морально-психологічний стан, рівень професійних знань, умінь, навичок та ін., а також умови роботи слідчого, в т.ч. стан наукової організації роботи слідчого підрозділу, забезпеченість його криміналістичною і спеціальною технікою,

транспорт, завантаженість слідчого, залучення слідчого до виконання інших службових обов'язків тощо [111, с. 428–429].

На наш погляд, слід погодитись із точкою зору М. П. Яблокова, який вважає, що «... оцінка складових частин і в цілому слідчої ситуації, як обов'язковий елемент будь-якого процесу мислення, ніяк не може входити в зміст слідчої ситуації, тому що відноситься не до змістовної, а до методико-дослідної категорії. Крім того, визначення характеру виниклої ситуації може бути здійснене лише після формування всіх структурних компонентів ситуації в цілому» [230, с. 91]. Зазначена точка зору, на наш погляд, не беззаперечна. Вважаємо, що « оцінка слідчої ситуації, як правильно визначає В. К. Гавло, це елемент не ситуації, а системи розслідуваної події» [26, с. 229].

Також варто зауважити, що на слідчу ситуацію впливає наявність об'єктивних, суб'єктивних і «випадкових факторів» [48, с. 227]. Р. С. Белкін вважає, що умови, сукупність яких становить слідчу ситуацію, формуються під впливом об'єктивних та суб'єктивних факторів, у числі яких слід виділити об'єктивні та суб'єктивні компоненти. До об'єктивних компонентів віднесено: наявність і характер наявної у розпорядженні слідчого доказової та орієнтуючої інформації про подію злочину, його місце, час, обстановку, спосіб вчинення, потерпілих і осіб, що його вчинили; слідову картину злочину; наявність потенційних джерел доказової інформації і носіїв орієнтуючої інформації; наявність у розпорядженні слідчого необхідних сил, засобів розслідування і можливостей їх використання у той чи інший момент досудового розслідування. До суб'єктивних компонентів змісту слідчої ситуації віднесено: внутрішній (психологічний) стан слідчого під час розслідування злочину, рівень його професійних знань, умінь, навичок (процесуальні дії, що обирає суб'єкт розслідування, значною мірою визначаються саме виходячи з його професійного досвіду та інтуїції); наявність комунікативного контакту слідчого з іншими учасниками провадження; соціально-психологічні характеристики потерпілих, свідків, потенційних підозрюваних, які можуть вплинути на формування їх позиції у

кримінальному провадженні; наявність протидії розслідуванню з боку підозрюваного, а в деяких випадках і з боку свідків і потерпілих; наявність помилок у прийнятих рішеннях і процесуальних діях слідчого, прокурора, слідчого судді, оперативних працівників та їх наслідки; інші непередбачувані дії осіб, які беруть участь у провадженні [22, с. 68-69].

На думку В. Ю. Шепітька, до цих чинників відноситься також: місце, період розслідування злочину; соціально-економічна, криміногенна, службово-психологічна обстановка розслідування; рівень і повнота розробленості наукових рекомендацій у галузі розслідування; рівень і повнота розробленості нормативно-правового регулювання порушених відносин; організаційна і матеріально-технічна забезпеченість розслідування [218, с. 218].

Аналіз слідчої ситуації має бути всебічним, глибоким й логічно бездоганим. Встановлення особливостей ситуації базується на особистому досвіді слідчого в розслідуванні аналогічних злочинів. Вибір найбільш ефективної системи прийомів розкриття конкретного кримінального правопорушення визначається не лише глибиною аналізу й правильністю оцінки ситуації, але й творчим підходом до вирішення завдань, що виникають. Водночас, на думку більшості вчених, на формування слідчої ситуації впливають певні обставини, сукупність яких розкриває особливості розслідування злочину на певний момент його проведення. Зміст цих обставин називають елементами (компонентами) слідчих ситуацій [146].

Першочергове значення набуває з'ясування *типових слідчих ситуацій*. Як справедливо зазначає В. К. Гавло, типова ситуація має свій закономірний набір ознак щодо перебігу та стану розслідування. Останні індивідуалізують слідчу ситуацію, роблять її стійкою та фіксованою на конкретному етапі [48, с. 243–244].

У той же час, типові слідчі ситуації, як зазначають О. Є. Климова та М. С. Бушкевич, є центральною категорією в процесі формування ситуаційного підходу до розслідування кримінальних правопорушень і

головною частиною класифікації можливих ситуацій [98, с. 139]. Важливим є вивчення тих умов, у яких здійснюється формування типових слідчих ситуацій у таких кримінальних провадженнях. Разом з тим поглиблених досліджень у даному напрямі криміналістики не здійснювалось. Більше того, серед вивчених нами праць детального висвітлення зазначених питань не траплялося.

Аналіз існуючих у криміналістичній літературі класифікацій слідчих ситуацій для розслідування розбоїв, ОГ характерні такі їх види: а) сприятливі чи несприятливі (залежно від можливостей вирішення поставлених завдань); б) типові або конкретні (за ступенем узагальнення); в) конфліктні чи безконфліктні (залежно від розбіжності чи збігу цілей слідчого і учасників СРД); г) двосторонні конфліктні ситуації або багатосторонні конфліктні ситуації (залежно від того, з одним чи кількома учасниками СРД може виникнути у слідчого конфлікт); д) ситуації, в яких можливе одержання позитивного результату, чи ситуації, в яких можливе настання негативного результату СРД (залежно від ступеня ризику); ж) ситуації, що виникають при первинному проведенні СРД, або ситуації, що виникають при повторному (додатковому) проведенні СРД (за черговістю проведення СРД в ході розслідування). Дослідження проблем слідчих ситуацій дозволяє систематизувати ці ситуації за різними підставами, вивчити окремі їх види, особливо проблемного (складного) характеру, розробити відповідні криміналістичні рекомендації, створити умови для розробки оптимальних варіантів дій слідчого в конкретній ситуації і відповідних їм комплексів тактичних прийомів.

До таких видів Л. І. Аркуша віднесла ситуації стратегічного і ситуації тактичного характеру; конфліктні і безконфліктні ситуації; дослідчі, слідчі і постслідчі [8, с. 13].

Ситуаційний підхід у криміналістиці вважають одним із головних принципів, на базі якого здійснюють як формування певних теоретичних концепцій, так і розроблення рекомендацій щодо їх упровадження в практичну

діяльність правоохоронних та судових органів. Дійсно, різноманітні ситуації (оперативно-розшукові, слідчі, кримінальні) зумовлюють висунення версій, обрання найбільш раціонального алгоритму поведінки та дій учасників кримінального процесу, оптимальної системи проведення СРД та НСРД.

Врахування слідчим отриманої інформації про типові слідчі ситуації дозволяє найбільш раціонально підійти до процесу розслідування, оскільки:

- 1) правильна діагностика вихідної ситуації, як правильно поставлений діагноз, дозволяє, використовуючи типову криміналістичну характеристику злочинів, ліквідувати інформаційну невизначеність;
- 2) діагностика вихідної ситуації дозволяє правильно класифікувати ситуацію;
- 3) правильна класифікація ситуацій обумовлює методологію роботи в цій ситуації;
- 4) правильно обрана методологія роботи в криміналістичній ситуації містить раціональний набір методів, а також сприяє їхньому раціональному послідовному застосуванню [88, с. 65].

Складність інформаційних процесів у розслідування обумовлена такими чинниками:

- 1) неочевидність джерел інформації;
- 2) фрагментарність інформації, що здобувається;
- 3) необхідність постійної перевірки і оцінки даних, що поступають, для визначення їх достовірності та допустимості;
- 4) перешкоджання отриманню повної і об'єктивної інформації зацікавленими особами;
- 5) короткочасність зберігання інформації з об'єктивних умов;
- 6) труднощі з правильним декодуванням одержаної інформації;
- 7) труднощі з належним правовим оформленням процесу виявлення джерел інформації, її засвідчення, фіксації, особливо в ході оперативно-розшукової діяльності, і введенням її в кримінальне судочинство.

Інформаційні процеси, що знаходяться в основі доказування, доцільно

розділити на такі стадії: 1) пошук і виявлення; 2) сприймання і фіксація; 3) обробка; 4) використання інформації.

Розслідування включає в себе організаційну діяльність, яка передбачає систему заходів і умов, що забезпечують оптимальну діяльність суб'єктів розслідування для швидкого і повного розкриття злочинів. Забезпечення якісної організації розслідування досягається за допомогою планування і управління, що спрямовані на його оптимізацію.

З урахуванням результатів проведеного емпіричного дослідження виокремлені такі типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування:

1) відомості про осіб, які вчинили розбійний напад, а в окремих випадках і обставини нападу, відсутні або вкрай малозначні (27 %);

2) наявна інформація про обставини розбійного нападу, загальні відомості про склад, озброєність злочинної групи, використання транспортних засобів, окремі ознаки злочинців тощо (35 %);

3) крім іншого, є інформація про особу злочинців (окремих членів злочинної групи), проте злочинці не затримані та їх місцезнаходження невідоме (23 %);

4) підозрювана особа затримана на місці вчинення злочину або за «гарячими» слідами (11 %):

а) підозрюваний встановлений, відносно нього обрано запобіжний захід (домашній арешт (8 %), тримання під вартою (92 %)); він дає показання, які збігаються з показаннями потерпілого, свідків, очевидців; знаряддя злочину виявлено;

б) підозрюваний встановлений, відносно нього обрано запобіжний захід; він відмовляється від дачі показань або дає свідчення, що суперечать показанням потерпілого, свідків, очевидців, і виявленим матеріальним слідам злочину; знаряддя злочину виявлено, але на ньому відсутні сліди залишені підозрюваним;

в) встановлено одного з підозрюваних – члена злочинної групи, щодо нього обрано запобіжний захід (тримання під вартою (99 %)), але інші члени

групи зникли; підозрюваний не повідомляє дані про осіб співучасників; є свідки, очевидці; матеріальні сліди свідчать про вчинення групового розбійного нападу (6 %);

5) наявні відомості про подію злочину, але не встановлена особа потерпілого, очевидці злочину, на місці події не виявлені матеріальні сліди нападу, які виступають джерелами інформації (4 %).

Сприятлива ситуація складається за наявності достатньої інформації, що дозволяє швидко розкрити злочин і притягнути до відповідальності винних (свідки впізнали злочинця, наявні речові докази тощо). Безконфліктна слідча ситуація виникає, коли інтереси учасників кримінального провадження співпадають [223, с. 233–234] і вони не перешкоджають встановленню істини (наприклад, у разі з'явлення зізнанням).

При цьому, як зазначає В. Ю. Шепітько, «необхідно пам'ятати, що кожний злочин є індивідуальним і унікальним, немає двох тотожних злочинів. Тому й процес виконання слідчої діяльності теж є індивідуальним, а відображення на місці події має тільки йому притаманні ознаки» [219, с. 197].

Слідча ситуація, коли розбійний напад вчинено невідомими особами, є найбільш несприятливою для початкового етапу розслідування в через обмеження відомостей про злочинців. У цьому випадку встановлення обставин вчиненого злочину здійснюється на підставі даних, отриманих від постраждалих, свідків чи представників установ, у яких стався злочин. Можуть трапитися ситуації, коли єдиними свідками нападу є самі потерпілі, які часто під впливом тих або інших причин повідомляють слідчому надто обмежену інформацію про вчинене та про осіб нападників. Сюди ж, зокрема, відносяться й випадки, коли водії гинуть під час нападу. Основні напрями розслідування у цій слідчій ситуації мають бути націлені на виявлення максимальної кількості даних, які тим чи іншим чином характеризують нападаючих: кількість учасників, їх стать, вік, зріст, особливості тощо.

Якщо особа (особи), яка підозрюється у вчиненні розбійного нападу, не затримана, але наявна інформація про неї, визначальним фактором є час, тому

дії слідчого й оперативного працівника мають характеризуватися максимальною невідкладністю та бути спрямовані на збирання інформації розшукового характеру шляхом опитування потерпілих і свідків про кількість нападників, індивідуальні ознаки осіб, напрямок, в якому зникли злочинці, а також кількість викрадених грошових коштів. Після цього терміново здійснюється переслідування за «гарячими слідами» [106, с. 219].

У випадку встановлення підозрюваного треба невідкладно організувати його затримання, особистий обшук, впізнання, обшук за місцем проживання або роботи, допит. Якщо ж місцезнаходження підозрюваної особи не було встановлене, то в подальшому проводять огляд, допит потерпілого, допит свідків, чиї свідчення мають важливе значення. Допитувати їх доцільно відразу на місці вчинення злочину. Отримана при цьому доказова й орієнтуюча інформація всебічно оцінюється та використовується для корегування комплексу подальших слідчих дій і оперативно-розшукових заходів, невідкладність яких обумовлена результатами досудового розслідування (наприклад, виявлення і допит інших поінформованих осіб).

Якщо і після цього місцезнаходження особи, яка вчинила розбійний напад, невідоме, то початковий етап розслідування закінчується наданням доручень оперативним підрозділам про розшук зниклого злочинця.

Заходи оперативно-розшукового характеру, які проводилися одночасно зі слідчими діями, спрямовані на швидке встановлення місця знаходження злочинця, його затримання, а також – розшук викраденого.

Найбільш сприятливою для розслідування ситуацією є затримання особи на місці вчинення злочину, оскільки це дозволяє перевірити найбільш імовірні версії.

У теорії криміналістики дотепер не вироблено загальноприйнятого визначення проблемної слідчої ситуації, а методичні рекомендації здебільшого оминають випадки, коли даних для прийняття слідчим обґрунтованого рішення недостатньо та шляхи їх гарантованого отримання не відомі [192, с. 7]. Вивчення криміналістичної літератури дозволяє

сформулювати визначення проблемної слідчої ситуації як системи умов, що впливають на формування обстановки розслідування і породжують складні пізнавальні завдання, обумовлені інформаційною невизначеністю відносно характеру події злочину, його основних елементів або особи, яка його вчинила, у зв'язку з чим неможливо однозначно встановити спосіб дій, які б забезпечили з високим ступенем ймовірності розкриття злочину. Конфліктна слідча ситуація характеризується тим, що інтереси слідчого й інших учасників кримінального провадження не співпадають (наприклад, підозрюваний намагається приховати сліди злочину, потерпілий чи свідки дають неправдиві показання тощо) [223, с. 234]. Слідчі ситуації тактичного ризику ставлять під загрозу провалу задуми слідчого та допускають негативний результат його дій.

Різновидом слідчої ситуації є ситуація СРД як сукупність даних у конкретний момент проведення цієї дії, її обстановка. За обсягом понять вона є ситуацією меншого ступеня спільності порівняно із слідчою ситуацією, структурно входить до останньої і є її складовою частиною, формується в процесі самої дії і залежить від: наявності (одержання) доказового матеріалу; використаної слідчим тактики; дій суб'єкта, на якого спрямована система тактичних прийомів тощо.

Розробка об'єктивної класифікації слідчих ситуацій і критеріїв для цього на нинішньому етапі повинна здійснюватися шляхом накопичення даних про ситуації, що складаються на різних етапах розслідування певних видів злочинів, із подальшим виділенням типових ознак [222, с. 169].

Слідчий, зазвичай, змушений діяти в ситуації ретроспективного характеру, коли злочин вже вчинено і його дії виступають у вигляді передбаченої законодавцем реакції на злочинну подію. Більш результативними можуть бути перспективні ситуації, що виникають у разі надходження інформації про готування до вчинення розбійного нападу чи триваючу злочинну діяльність певної організованої групи корисливо-насильницької спрямованості. Можливий також змішаний варіант, коли

реагування на вже вчинений злочин поєднується з реалізацією матеріалів оперативної перевірки злочинної діяльності конкретного кримінального формування.

Вивчені матеріали кримінальних проваджень про вчинення нападів дозволяють стверджувати, що на початковому етапі розслідування слідчі та оперативні працівники в 97 % випадків стикаються із складними слідчими ситуаціями, для яких характерні: проблемність, коли відсутні достатні дані про обставини, які підлягають доказуванню, не встановлено особу тих, хто вчинив напад; конфліктність, у зв'язку із вжиттям членами організованої групи заходів щодо протидії розслідуванню справи; тактичний ризик, обумовлений тим, що у слідчого серед багатьох можливих рішень немає абсолютно надійного та ін. [58, с. 18].

Найбільш типовими формами протидії розслідуванню розбійних нападів, вчинених ОГ є: приховування (знищення), фальсифікація слідів злочину (79 %); підкуп; фізичний чи інший вплив на потерпілих, свідків, членів їх сімей з метою змушення їх відмовитись від дачі показань чи змінити раніше надані показання (50 %), ті ж дії щодо понятих та членів їх сімей (7 %); схиляння адвокатів до незаконних дій (49 %); симуляція підозрюваними психічних захворювань чи загострень хронічних захворювань (10 %) [131, с. 48–49]. Форми протидії розслідуванню детерміновані системою різних факторів: характером вчиненого злочину та його наслідків; особистими якостями підозрюваних; об'єктом впливу; обстановкою, яка склалась після вчинення злочину; етапом розслідування та ін.

Характерними особливостями протидії розслідуванню з боку членів організованих груп є: її багаторівневий характер (індивідуальний, груповий, корпоративний); спланованість; те, що вона починається ще з моменту підготовки до вчинення злочину; комплексність; використання всієї сукупності прийомів протягом усього процесу розслідування; використання складних, як явних, так і прихованих її форм, спрямованих на два і більше об'єктів (слідчого, оперативного працівника, експерта, потерпілого, свідка,

членів їх сімей, а також предмети матеріального світу, що є джерелом доказової інформації); одночасно безпосередній та опосередкований характер, тобто з боку як підозрюваних, так й інших зацікавлених осіб, при чому в числі останніх часто виступають начальники слідчих, оперативних підрозділів, прокурори, судді, посадові особи органів державної влади; наявність у структурі організованих груп осіб, які займаються розробкою та реалізацією засобів і методів протидії (збирають компрометуючу інформацію на посадових осіб, які виконують правоохоронні функції на території базування й вчинення злочинів групою, забезпечують просування по службі корумпованих посадових осіб в органах державної влади, продумують різні схеми дій організованої групи у випадку виявлення вчинених нею злочинів і встановлення осіб, які брали в них участь, збирають інформацію про хід розслідування, його учасників, забезпечують стійкий зв'язок між затриманими й членами групи, які перебувають на волі, для координації їх спільних дій тощо [224, с. 10], організовують втечі з-під варти підозрюваних).

На даний час подолання протидії стало складовою частиною розслідування розглядуваної категорії злочинів. Однак, одночасно, це специфічна за цілями, завданнями, методами та засобами діяльність, яка повинна бути належно організована. Успіх у боротьбі з протидією розслідуванню розбійних нападів з боку членів організованих груп залежить насамперед від повноти, достовірності й точності початкової інформації про характерні дії. Нею можуть бути заяви потерпілих, свідків про погрози щодо них та членів їх сімей з боку злочинців, факти відмови потерпілих, свідків, підозрюваних від дачі показань або зміни даних раніше показань, відомості оперативного характеру про корумповані зв'язки учасників організованих груп тощо. Важливо визначити механізм негативного впливу на перебіг розслідування, те, які засоби, цілі та мотиви лежать в його основі, одержати інформацію про осіб, які чинять протидію, часові та просторові характеристики останньої, її наслідки. Слідчий повинен не лише обрати конкретні заходи, а й продумати, які тактичні прийоми варто використати для

подолання протидії, скільки працівників поліції залучити до цього. Більш активно вирішувати питання протидії дозволяє існування координаційних зв'язків між слідчим і оперативним апаратом. Прийняте рішення може бути реалізоване в межах як однієї СРД, ОРЗ або тактичної операції, так і розслідування в цілому [83, с. 138]. Результати вжитих контрзаходів рекомендується проаналізувати з точки зору їх повноти та достатності для нейтралізації джерела протидії.

Як показує накопичений слідчий досвід, суб'єкти протидії розслідуванню використовують, передусім, недостатність доказової бази, упущення та прорахунки слідчих, оперативних працівників, тому останнім слід вживати всіх заходів для того, щоб розслідування було повним, всебічним і якісним. Особливу увагу слідчим, оперативним працівникам і спеціалістам потрібно звертати на виявлення, фіксацію та вилучення матеріальних слідів злочину, тому що, як свідчить практика, часто саме вони сприяють ліквідації протидії розслідуванню.

Вдосконалення слідчої майстерності та покращання розслідування розбоїв, вчинених ОГ, можливі лише за умови широкого використання в слідчій діяльності тактичних, методичних і технічних методів, прийомів і засобів криміналістики. До найважливіших тактичних методів, розроблених криміналістикою, належать версія розслідування злочинів.

У науковій літературі немає єдності поглядів на сутність криміналістичної версії. Н. С. Туренко розглядає її як уявну реконструкцію, модель злочинної діяльності, а також логічний прийом, що пояснює причини появи фактів [205, с. 11]; А. М. Ларин – як поєднання достовірних, але недостатніх відомостей з тимчасовими експериментальними припущеннями, які пояснюють аналізоване злочинне діяння в цілому чи його окремі обставини, сторони, аспекти [132, с. 100]. Вона є типовим логічним засобом максимально широкого узагальнення отриманих відомостей і фактів, що пов'язує їх єдиним поясненням, дає їм попередню кримінально-правову й

доказову оцінку та спрямована на повне розкриття злочину, викриття винних і встановлення об'єктивної істини в справі.

О. О. Бандура, В. Г. Лукашевич стверджують, що версія – це, з одного боку, окремий метод науки криміналістики, який включає систему рекомендацій щодо використання узагальненого досвіду і логічного мислення для визначення на початковому етапі слідчого пізнання його напрямів та очікуваних результатів з метою вибору засобів практичної діяльності відносно перетворення ймовірного знання про подію злочину на достовірне, коли сукупність (система) зібраних фактичних даних задовольняє вимогам повноти, несуперечності, однозначності і надійності. З іншого боку, версія – це ймовірна ідеальна інформаційно-логічна модель проблемної слідчої ситуації, результат розумової діяльності слідчого. Такий підхід відкриває перспективи для подальших теоретичних розробок цієї криміналістичної категорії та можливості більш повного і точного використання версій на практиці [16, с. 27].

При вчиненні розбоїв організованими групами, побудову версій варто здійснювати від загального до окремого, тобто від організованої групи до конкретного злочинця. Такий підхід дозволяє слідчому ефективніше вирішувати стратегічні завдання розслідування. Протилежний напрям побудови версій (ексцентрична схема) – від окремої особи до злочинного формування в цілому – менш ефективний, оскільки, по-перше, пов'язаний з втратою часу і не забезпечує своєчасної постановки завдань стратегічного рівня. По-друге, в цьому разі явно недостатньо використовуються евристичні можливості типових версій. По-третє, за умови такої постановки завдань слідчий швидше за все обмежиться тактичним рівнем, проігнорувавши наявні в справі ознаки організованої злочинної діяльності, і закінчить розслідування притягненням до кримінальної відповідальності не лідера організованої групи, а лише рядових виконавців.

Базою для висунення основних версій слугує фактичний матеріал, яким володіє слідчий на даному етапі розслідування, фундаментом контрверсії –

логічне заперечення основної версії [113, с. 20]. Наявність контрверсії особливо відображає вимогу повноти й неупередженості розслідування.

Велике теоретичне та практичне значення має диференціація криміналістичних версій на пошукові (головна мета яких полягає в пошуку джерел (носіїв) інформації) і перевірочні (дослідницькі) (ціллю яких є дослідження вже виявленої інформації).

Роль версій у пізнанні в процесі розслідування розбійного нападу, вчиненого організованою групою, дуже велика. До гносеологічних функцій версій належать інформаційно-пізнавальні (передбачають відбір інформації, що надходить, систематизацію, аналіз, ґрунтовну перевірку й оцінку наявного доказового матеріалу, продукування відсутніх необхідних даних, відкриття нових обставин і фактів, виявлення невідомих слідчому до моменту виникнення версії слідів) та організаційно-пізнавальні (зумовлюють зовнішню (цілепокладання, ціленаділення) і внутрішню (структурування, оптимізація) організацію пошукового мислення й поведінки). Версія виконує прогностичну функцію. Р. С. Белкін, А. Ф. Зелінський зазначають, що вона прогнозує індивідуальну поведінку підозрюваного в ході розслідування, крім існуючої або зміненої слідчої ситуації [22, с. 357; 87, с. 117]. Велика тактична роль версій полягає в тому, що вони дозволяють визначити основні напрями пошуків і розробити всебічний план розслідування розбійного нападу, вчиненого організованою групою. Пізнавальне та прикладне значення версій проявляється лише за умови побудови їх системи.

Нами виокремлені версії розслідування відповідно до типових ситуацій у попередньому підрозділі. Зокрема:

Перша слідча ситуація, коли особа, яка підозрюється у вчиненні розбійного нападу, затримана на місці події є найбільш сприятливою для початкового етапу розслідування.

Типові загальні слідчі версії:

- напад дійсно мав місце і був здійснений за обставин, що вказує потерпілий;

- напад дійсно мав місце, проте потерпілий надає інформацію, яка не відповідає дійсності.

Відповідно до висунутих загальних та окремих версій визначається коло обставин, що підлягають з'ясуванню:

- хто саме вчинив напад, скільки було нападаючих і чи не скоювалися ними раніше аналогічні кримінальні правопорушення;
- мотиви і мета кримінального правопорушення;
- хто є потерпілим, який фізичну, моральну і матеріальну шкоду йому заподіяно;
- які наслідки кримінального правопорушення, якщо об'єктом нападу служить підприємство, організація; який розмір матеріального збитку (включаючи передбачені на цей випадок компенсації постраждалим співробітникам);
- наявність чи відсутність засобів охоронної сигналізації, чи була вона в робочому стані, чи використовувалася, якщо так, то час і склад прибулої по тривозі охоронної структури, дії її співробітників;
- обставини нападу, дії нападаючих, їхній склад, способи нейтралізації вчиненого чи можливого опору нападаючим, форми застосованого насильства, використання зброї чи інших засобів нападу; як проникли на місце нападу злочинці і яким чином сховалися, чи мали вони транспортні засоби, які саме, де вони знаходилися в момент нападу; чи проглядаються в діях злочинців чітка організація, спланованість; час і місце вчинення розбою, наявність очевидців; у чому виразилося насильство, які знаряддя були використані тощо.

Друга слідча ситуація, коли відомості, які надійшли до органів поліції, свідчать про вчинення розбійного нападу конкретними особами, але останні з місця події втекли.

Типові загальні слідчі версії:

- напад дійсно мав місце і був здійснений за обставин, що вказує потерпілий;

- напад дійсно мав місце, проте потерпілий надає інформацію, яка не відповідає дійсності.

Відповідно до висунутих загальних та окремих версій визначається коло обставин, що підлягають з'ясуванню:

- хто саме вчинив напад, скільки було нападаючих і чи не скоювалися ними раніше аналогічні кримінальні правопорушення;
- мотиви і мета кримінального правопорушення;
- хто є потерпілим, який фізичний, моральний і матеріальний збиток йому заподіяний, які наслідки злочину; якщо об'єктом нападу служить підприємство, організація, який розмір матеріального збитку (включаючи передбачені на цей випадок компенсації постраждалим співробітникам);
- наявність чи відсутність засобів охоронної сигналізації, чи була вона в робочому стані, чи використовувалася, якщо так, той час і склад охоронної структури, яка прибула по тривозі, дії її співробітників;
- обставини нападу, дії нападаючих, їхній склад, способи нейтралізації вчиненого чи можливого опору нападаючим, форми застосованого насильства, використання зброї чи інших засобів нападу; як проникли на місце нападу злочинці і яким чином сховалися, чи мали вони транспортні засоби, які саме, де вони знаходилися в момент нападу; чи проглядаються в діях злочинців чітка організація, спланованість; час і місце вчинення розбою, наявність очевидців, у чому виразилося насильство, які знаряддя були використані тощо.

Третя слідча ситуація (найбільш несприятлива для розслідування у зв'язку з надзвичайно обмеженими відомостями про злочинців) виникає, коли наявна інформація про факт вчинення розбійного нападу невідомими особами.

Типовими загальними версіями у провадженнях про розбійні напади можна назвати наступні:

- напад дійсно мав місце і був здійснений за обставин, що вказує потерпілий;
- напад дійсно мав місце, проте потерпілий надає інформацію, яка не відповідає дійсності;

- кримінального правопорушення не було, мало місце інсценування.

При інсценуванні потерпілі іноді наносять собі тілесні ушкодження чи видають за заподіяні їм під час нападу з метою розбійного нападу тілесні ушкодження, отримані за інших обставин. Версія про інсценування нападу заслуговує на увагу особливо у випадках, коли заява про розбійний напад від потерпілих надходить після певного часу. Наприклад, напад стався ввечері, а потерпілий звернувся з заявою вранці мотивуючи це тим, що був у стані алкогольного сп'яніння і не зміг прийти в орган поліції. Заслуговує ретельної перевірки на предмет інсценування і інформація про те, що під час нападу в нього було відібране державне чи чуже особисте майно.

Конкретизація версій про осіб, причетних до розбійного нападу, визначається характером і об'ємом відомостей, отриманих в результаті невідкладних слідчих дій. Незалежно від повноти і якості цих відомостей слідчий повинен ретельно їх проаналізувати і, на основі типових версій, намітити комплекс та послідовність слідчих дій, оперативно-розшукових і організаційних заходів.

При розробці плану повинно бути приділено увагу висуненню і перевірці наступних окремих версій:

- про зв'язок злочинців з потерпілим, його рідними, близьким оточенням (знайомими або сусідами), які знають про наявність цінностей або які були у нього в помешканні:
 - напад вчинено особами, які не мають безпосереднього відношення до потерпілого, але при сприянні осіб із його ближнього оточення;
 - напад вчинений сторонніми без сприяння осіб із ближнього оточення потерпілого;
- про наявність у нападників злочинного досвіду та мотиви вчинення розбою;
- розбійний напад вчинено особами, які мали досвід вчинення аналогічних злочинів, у тому ж числі раніше засудженими за корисливі

кримінальні правопорушення (крадіжки, грабежі, розбійні напади, вимагання та ін.);

- розбій вчинено особами, які не мають досвіду вчинення кримінальних правопорушень або їм подібних;
- напад вчинено з корисливих або інших низьких спонукань (з почуття помсти, заздрості або хуліганських спонукань);
- напад вчинено під впливом погроз або примушення з боку організаторів групи, лідера.

Специфічними рекомендаціями відносно побудови версій у кримінальних провадженнях про розбійні напади, вчинені організованою групою, є наступні: більш ефективно висувати спільні слідчо-оперативні версії; на ранніх етапах розслідування обов'язкове висунення типових версій, тому що одержані під час їх перевірки додаткові відомості створюють фактичну базу для побудови версій у подальшому; значний ефект має формування комплексних версій, коли паралельно (одночасно) розв'язується декілька завдань розслідування; для передбачення ходу розслідування істотного значення набувають прогностичні версії; чим менший розрив у часі між висуненням загальних та окремих версій, тим більш інтенсивно й оптимально відбувається їх перевірка й більш ефективний в цілому процес розслідування; в ході побудови версій повинні враховуватись особливості організованої злочинності (специфіка конкретної групи, її структура та склад, ідеологічна основа її злочинної діяльності й ін.) з метою визначення предмета пізнання, меж проведення пошукових дій, а також прогнозування перебігу конкретних СРД [167, с. 17].

2.3. Організація взаємодії слідчих зі співробітниками оперативних підрозділів та іншими суб'єктами

Серед загальних положень досудового розслідування варто виокремити положення про взаємодію органів досудового розслідування, зокрема слідчих зі співробітниками оперативних підрозділів та іншими суб'єктами у розслідуванні розбійних нападів.

Теорія кримінального процесу розглядає взаємодію як форму зв'язку елементів системи, за допомогою якої вони, взаємодоповнюючи один одного, створюють умови для успішного функціонування в цілому [199, с. 500]. Взаємодію також розглядають як управлінську функцію, що спрямована на перетворення системи індивідуальної на спільну, узгоджену за місцем, часом і метою діяльності, а також як процес обміну інформацією [193, с. 16].

Безліч невирішених питань на теоретичному рівні й у практичній діяльності спричиняють «непорозуміння» між органами досудового розслідування та оперативними підрозділами під час спільної роботи, наслідками яких є несвоєчасне й неповне інформування слідчого про результати проведення ОРЗ; неякісне проведення СРД та НСРД оперативним працівником за дорученням слідчого; затягування термінів досудового розслідування унаслідок невиконання доручень тощо. Тому зазначені питання в комплексі потребують окремої уваги.

За визначенням Г. П. Цимбала, взаємодія є узгодженою діяльністю правоохоронних, контролюючих та інших державних органів, яка спрямована на виявлення, розкриття і розслідування злочинів [211, с. 39]. У свою чергу, О. О. Юхно під взаємодією під час проведення досудового розслідування розуміє організаційну форму діяльності двох і більше осіб, яка спільно узгоджена та регламентована законами й іншими відомчими нормативно-правовими актами і спрямована на досягнення завдань конкретного кримінального провадження [1, с. 19]. У науковій літературі містяться й інші

визначення досліджуваного поняття. Зокрема, С. Тищенко зазначає, що під поняттям взаємодії у кримінальному провадженні слід розуміти дії учасників кримінального процесу, які, реалізуючи свої повноваження стосовно один одного, сприяють виконанню загальних завдань кримінального провадження. При цьому характер взаємодії може бути різним, залежно від того, керуються безпосередні учасники спільним інтересом чи відмінними. Головне, щоб у кінцевому результаті була досягнута мета, задля якої суб'єкти взаємодіють [201, с. 105]. Слід підтримати автора та зазначити, що будь-яка діяльність, яка здійснюється під час кримінального провадження, у широкому значенні, спрямована на виконання його завдань.

О. М. Арестова розглядає взаємодію як один з видів взаємозв'язку. На її думку, це означає, що в процесі взаємодії спостерігається вплив перебігу, характеру й змісту дій однієї сторони на дії іншої [7, с. 15]. Як об'єктивно необхідну, зумовлену єдиними цілями і загальними завданнями, здійснювану в межах закону спільну й узгоджену за місцем і часом діяльність визначає взаємодію М. М. Жильський [77, с. 3]. Взаємодію в соціальних системах Ю. В. Степаненко характеризує як функцію управління, зв'язок між суб'єктами, що взаємодіють, а також як метод співпраці, що полягає в узгодженій за метою, місцем і часом спільної діяльності учасників взаємодії під час виконання ними спільних завдань [194, с. 37].

Науковці висловлюють свої погляди щодо поняття та сутності взаємодії різних суб'єктів в протидії злочинності. Так, О. Г. Лекар під взаємодією розуміє спільні або погоджені за часом, місцем і метою дії двох і більше підрозділів (органів) щодо виконання конкретних завдань боротьби зі злочинністю [134, с. 33]. Д. В. Гребельський зазначає, що при цьому взаємодіючі органи здійснюють управління в одній галузі державної діяльності (боротьба зі злочинністю), яка функціонує з однією загальною метою [59, с. 43]. О. О. Аксьонов взаємодію розглядає як спільну комплексну діяльність конкретних служб і підрозділів, спрямовану на виконання загальних завдань, що посідають рівноправне місце [2, с. 16]. Як засновану на

законі сумісну або узгоджену за метою, часом і місцем діяльність органів і посадових осіб із метою найбільш успішного та ефективного виконання завдань кримінального судочинства трактує поняття взаємодії А. П. Дербеньов [64, с. 6]. Взаємодією є заснована на законі співпраця не підпорядкованих один одному органів, за якої вони діють узгоджено, своєрідно, поєднуючи застосовувані ними сили, засоби й способи з метою попередження, припинення та розкриття злочинів, притягнення до кримінальної відповідальності винного, розшуку обвинуваченого і відшкодування збитків, завданих злочином.

На думку Т. В. Авер'янової та Р. С. Белкіна, під взаємодією слід розглядати однакове (разове) або досить тривале (за часом) об'єднання зусиль, засобів і методів для досягнення завдань виявлення, швидкого й повного розкриття злочинів, викриття винних і забезпечення правильного застосування закону з тим, щоб кожний, хто вчинив злочин, був притягнений до справедливого покарання і жоден невинний не був притягнутий до кримінальної відповідальності і засуджений [112, с. 11]. З позитивного боку відзначають, що таке визначення має комплексний характер, тобто розглядається через призму діяльності, чітко окреслює мету взаємодії та акцентує увагу на її правовому характері.

Під взаємодією в правоохоронній діяльності О. Я. Черепненко розуміє спеціальним чином організовану, належно регламентовану, узгоджену за метою, завданнями, місцем і часом сумісну діяльність, спрямовану на ефективне та комплексне використання сил, засобів і методів правоохоронців із забезпечення попередження і розкриття злочинів, розшуку злочинців [214, с. 958]. У свою чергу В. В. Топчій та В. Я. Горбачевський, під взаємодією розуміють як узгоджені, такі що ґрунтуються на завданнях кримінального провадження, комплексні (процесуальні й оперативно-розшукові) дії суб'єктів кримінальної процесуальної діяльності, метою яких є розкриття, розслідування і запобігання злочинам, притягнення до відповідальності винних осіб виключно на підставах, визначених нормами кримінального

процесуального закону та іншими нормативними актами, що здійснюється при суворому розмежуванні їх компетенції, у межах наданих повноважень, шляхом найбільш ефективного сполучення дозволених для них заходів і відповідного матеріального забезпечення при збереженні таємниці досудового розслідування та джерел отримання конфіденційних відомостей [204, с. 126].

Систематизувавши й узагальнивши думки науковців, які в різні часи досліджували важливі аспекти взаємодії, варто констатувати, що під останньою переважно розуміють спільні дії оперативних та інших підрозділів і служб, як:

спільна комплексна діяльність взаємно не підпорядкованих служб і підрозділів, спрямована на вирішення загальних завдань;

спільні погоджені дії на підставі нормативно-правових положень, спрямованих на запобігання або розкриття злочинів, а також розшук злочинців, що втекли або переховуються;

спільна діяльність не підпорядкованих по службі оперативних підрозділів для максимальної концентрації спільних сил і засобів з метою найбільш ефективного вирішення тактичних завдань;

спільні комплексні або узгоджені за часом та місцем дії оперативних підрозділів із вирішення спільними зусиллями завдань під час протидії злочинності;

спільна концентрація сил, засобів і методів для досягнення поставленої мети та здійснення відповідних спільних заходів.

Проведений аналіз широкого спектру поглядів щодо поняття взаємодії загалом, а також у правоохоронній діяльності зокрема, надає можливість висловити власне бачення щодо визначення цього терміну. Так, під взаємодією слідчих з оперативними підрозділами та іншими суб'єктами у розслідуванні розбоїв, вчинених ОГ необхідно розуміти як передбачену чинним законодавством та угоджену за часом, місцем і послідовністю проведення системи певних взаємодоповнюючих дій, направлених на реалізацію його повноважень у цій сфері з використанням можливостей оперативних

підрозділів, інших суб'єктів, зокрема підрозділів Національної поліції, які не є оперативними, інших правоохоронних органів і органів державної влади та місцевого самоврядування, окремих громадян [145, с. 191].

Головним завданням взаємодії є своєчасне забезпечення їх повного, всебічного та об'єктивного розслідування, притягнення винних осіб до встановленої законом відповідальності, відшкодування заподіяної злочинами шкоди, відновлення порушених прав громадян.

При розслідуванні розбійних нападів слідчі підрозділи взаємодіють з іншими підрозділами Національної поліції, насамперед, оперативними. Враховуючи вимоги Інструкції з організації діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України [172], організація взаємодії слідчих підрозділів з іншими органами досудового розслідування Національної поліції України у протидії таким злочинам може забезпечуватись шляхом:

- комплексного використання сил і засобів усіх підрозділів органів поліції під час досудового розслідування злочинів у сфері забезпечення публічної безпеки та порядку;
- створення для всебічного, повного та неупередженого дослідження обставин кримінального провадження СОГ із включенням до їх складу працівників оперативних та інших підрозділів органів Національної поліції, а в разі необхідності – міжвідомчих слідчо-оперативних груп;
- ефективного контролю за своєчасним та повним виконанням оперативними підрозділами доручень слідчих про проведення СРД, НСРД;
- якісної підготовки матеріалів з проблемних питань діяльності органів досудового розслідування при розслідуванні розбійних нападів та їх обговорення на колегіях (нарадах) МВС, Національної поліції України, спільних колегіях і нарадах з іншими правоохоронними та державними органами та прийняття конкретних і ефективних управлінських рішень.

Організаційні аспекти взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні

кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні розкриваються у відповідній Інструкції [172]. Аналіз викладених у ній положень показав, що у розділах IX «Особливості організації взаємодії при розслідуванні кримінальних правопорушень, учинених проти життя, здоров'я, статевої свободи та статевої недоторканості особи» та XIII «Особливості організації взаємодії при досудовому розслідуванні кримінальних правопорушень, учинених членами організованих груп та злочинних організацій» регламентовано таку взаємодію.

Кримінально-процесуальна взаємодія між слідчим і працівниками оперативних підрозділів здійснюється у формі:

- надання оперативним підрозділам доручень на проведення СРД і НСРД (ст. 40 КПК України). При цьому необхідно звернути увагу, що доручення слідчого оперативним підрозділам для проведення ними слідчих (розшукових) дій скеровуються оперативним підрозділам з метою пришвидшення розслідування, оскільки, скерувавши такі доручення, слідчий не витрачає часу для проведення нескладних СРД;

- надання оперативним підрозділам доручень щодо розшуку підозрюваних (ч. 3 ст. 281 КПК України) [125].

При розслідуванні розбоїв, формами взаємодії слідчих та оперативних підрозділів на початку досудового розслідування є:

- взаємний обмін інформацією;
- спільне аналітичне опрацювання початкових матеріалів та висунення основних версій;
- планування першочергових заходів, спрямованих на перевірку основних версій;
- визначення стратегії розслідування;
- спільне проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій;
- планування та вжиття заходів щодо захисту доказової бази.

Аналіз практичної діяльності засвідчує, що постійною формою співпраці між слідчими та працівниками оперативних підрозділів під час розслідування розбоїв *є взаємний обмін інформацією*.

Так, працівниками оперативних підрозділів слідчому надається така оперативна інформація:

- щодо осіб, які раніше привертали увагу оперативних підрозділів і можуть бути причетні до вчинення кримінальних правопорушень. Така інформація може бути отримана працівником оперативного підрозділу в результаті аналізу даних оперативних обліків.

- якщо розбій вчинено ОЗУ, то приблизну структуру ОЗУ. Закономірно, що працівники карного розшуку здатні набагато швидше отримати таку інформацію оскільки:

- здійснюють постійний аналіз даних щодо діяльності осіб протиправної спрямованості;

- забезпечують оперативний контроль за особами, які повернулись із місць позбавлення волі та не стали на шлях виправлення, та особами, які схильні до вчинення корисливо-насильницьких злочинів (у межах індивідуальної оперативно-розшукової профілактики);

- узагальнюють інформацію щодо типової структури ОЗУ, у тому числі й сформованих неповнолітніми;

- щодо місць збуту викраденого майна та осіб, до цього причетних. Необхідно зазначити, що в результаті якісної організації оперативного обслуговування території підрозділи карного розшуку володіють інформацією щодо осіб, які причетні до скупівлі майна, одержаного злочинним шляхом, і, виходячи з предмета конкретного кримінального правопорушення, можуть зорієнтувати слідчого на необхідність допиту конкретних осіб у межах кримінального провадження.

Місцями збуту є:

- роздрібні торгівці побутовою технікою (скуповують мобільні телефони, аксесуари, планшети тощо);

- роздрібні торцівці авто-, мототранспортними запчастинами (скуповують колеса, автомагнітоли, відеореєстратори тощо);
- таксиста (скуповують недорогі ювелірні вироби, дрібну побутову техніку тощо);
- юридичні особи, які офіційно займаються скупкою майна в населення (ломбарди, комісійні магазини тощо);
- професійні скупники, які розподіляються на тих, хто займається виключно скупкою: а) антикваріату; б) виробів мистецтва (у деяких випадках розподіляються за видами мистецтва); в) коштовними ювелірними виробами (ручної роботи, антикварні, ексклюзивні); г) автотранспорту (поділяються на тих, що скуповують із метою розбирання та подальшого перепродажу окремих запчастин; перебиття кузовних номерів, виготовлення фіктивних документів та перепродажу);
- треті особи, яким дійсно не було відомо про злочинне походження майна.

- щодо місця знаходження злочинців, які переховуються від слідства.

Працівники оперативних підрозділів отримують таку інформацію від:

- а) зв'язків осіб, в тому числі, неповнолітніх, які переховуються;
- б) осіб, які конфіденційно співпрацюють з оперативними підрозділами [89];

- очевидців розбійного нападу, які невідомі слідчому, шляхом проведення заходів поблизу місця події та опитування громадян.

Спільне аналітичне опрацювання початкових матеріалів та висування основних версій. Така форма співпраці, як правило, використовується у випадку, коли злочинці не затримані одразу після вчинення розбою і інформація щодо них відсутня.

Одним із першочергових об'єктів аналізу є спосіб (механізм) учинення розбою та використані при цьому знаряддя.

Наступним об'єктом спільного аналітичного опрацювання слідчим та працівниками оперативних підрозділів є поведінка злочинців на місці

розбійного нападу. Водночас необхідно зазначити, що аналітичне опрацювання таких даних у значній кількості випадків викликає труднощі, оскільки вихідними даними для аналізу виступають показання потерпілого.

Крім того на початковому етапі розслідування розбою детально аналізується предмет злочинного посягання, оскільки в окремих випадках за відсутності інформації, саме ці дані дозволяють висунути версію щодо особи, яка вчинила напад. Наприклад, якщо розбійний напад вчинили неповнолітні, то вони можуть залишати на місці події коштовні годинники та прикраси, що зумовлено тим, що вини нездатні оцінити реальну вартість указаної категорії майна, зокрема дорогих годинників, а також відсутність можливості подальшої реалізації вказаних предметів та страх використання їх особисто.

Визначення стратегії розслідування. При цьому необхідно звернути увагу на те, що така форма співпраці характерна за наявності декількох нерозкритих серійних розбійних нападів, та у разі наявності достатніх підстав для висновку, що вони вчинені однією злочинною групою.

Формування стратегії є більш широкою категорією та виходить за межі розслідування конкретного кримінального провадження, а передбачає й вжиття заходів щодо недопущення вчинення кримінальних правопорушень невстановленою злочинною групою в майбутньому. Під час реалізації цього завдання працівники слідчих та оперативних підрозділів спільно формують відповідну систему завдань, які перебувають у залежності між собою, зокрема слідчий формує перелік слідчих дій та тактичних операцій, а працівники оперативних підрозділів:

- пошукові заходи, спрямовані на здобуття інформації щодо злочинної групи та фактів їх злочинної діяльності;
- оперативно-профілактичні заходи, спрямовані на недопущення фактів учинення кримінальних правопорушень цією групою в майбутньому (посилення оперативної уваги до осіб, схильних до вчинення кримінальних правопорушень, посилене оперативне перекриття місць можливої реалізації майна, отриманого злочинним шляхом, орієнтування негласних працівників на

отримання інформації за фактами нерозкритої злочинної діяльності, інтенсифікація перекриття місць, які можуть бути обрані для вчинення кримінальних правопорушень групою тощо).

Важливим елементом співпраці між слідчим і працівниками оперативних підрозділів є *спільне планування та вжиття заходів щодо захисту зібраної доказової бази*. Звертаючи увагу на поширеність фактів протидії розслідуванню, особливо з боку організованих злочинних формувань, запобігання, протистояння й нейтралізацію такого впливу має забезпечувати комплекс заходів, спрямованих на захист матеріалів і результатів доказового провадження в кримінальному процесі, з тим, щоб не допустити використання неякісних чи викривлених фактичних даних і відомостей під час формування доказів, фальсифікацій під час їх перевірки й оцінки, неналежного використання, створити умови для розуміння навіть безперспективності протиправної діяльності зацікавлених осіб у цьому напрямі, змусити тим самим припинити їх протиправний вплив на органи досудового розслідування, судові органи чи учасників процесу тощо [164, с. 111].

Взаємодія і ділові контакти між слідчим і оперативними працівниками при розслідуванні розбійних нападів мають бути постійними, починаючи з моменту виявлення кримінального правопорушення і аж до передавання матеріалів провадження до суду. Для цього вони повинні періодично інформувати один одного про отримані оперативні дані, що, з одного боку, допоможе слідчому в ході розслідування успішно реалізувати оперативні дані, отримані оперативними працівниками поліції, а з іншого – повною мірою використовувати матеріали слідства в своїй роботі. При цьому він має бути дуже обережним, погоджувати свої дії з оперативними працівниками, щоб не розкрити негласних методів роботи відповідних служб [172].

Головною формою взаємодії при розслідуванні розбоїв, вчинених ОГ є невідкладне створення СОГ. Так, відповідно до наказу МВС України «Про затвердження Інструкції з організації реагування на заяви і повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного

інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України» від 27.04.2020 № 357, СОГ – організаційна форма взаємодії слідчих (дізнавачів), працівників оперативних та інших підрозділів поліції з метою виявлення, фіксації, вилучення слідів кримінального правопорушення, речових доказів, встановлення свідків та потерпілих, встановлення осіб, які його вчинили, з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження. Видами СОГ є основна та додаткова.

Склад СОГ формується відповідно до вимог Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні, затвердженої наказом МВС України від 07.07.2017 № 575. До складу входять слідчий (начальник слідчого відділу, управління) який є старшим, працівник оперативного підрозділу; інспектор-криміналіст (технік-криміналіст); кінолог зі службовим собакою; інші працівники поліції відповідної кваліфікації.

Керівник органу, підрозділу поліції зобов'язаний особисто виїхати на місце пригоди, забезпечити проведення огляду місця події СОГ, організувати належну взаємодію між працівниками поліції при проведенні першочергових заходів та невідкладних СРД, забезпечити залучення додаткових сил та засобів, надання іншої необхідної допомоги членам СОГ для встановлення події злочину та особи, яка його вчинила.

Завданнями СОГ є: виявлення, фіксація, вилучення та пакування слідів нападу, речових доказів; встановлення свідків та потерпілих; з'ясування обставин злочину, що мають значення для всебічного, повного і неупередженого їх дослідження та встановлення осіб, які його вчинили.

Однак, окрім загальної мети та завдань, діяльність СОГ повинна бути спрямована на встановлення таких обставин вчинення розбою організованою групою як:

- груповий характер (кількість учасників, роль кожного у вчиненні злочину);

- організованість і стійкість групи (наявність ієрархії, склад групи, планування кримінальної протиправної діяльності);
- мету створення групи (для вчинення яких кримінальних правопорушень створена група, хто є ініціатором створення групи, чого хотіли досягнути особи, які вчинили розбій);
- основні напрями діяльності групи, їх протиправний бізнес, забезпечення зброєю, підробленими документами; озброєність групи (наявність вогнепальної, холодної зброї або зброї вибухової дії, чи всі учасники групи були усвідомлені про наявність зброї та її застосування, хто придбав зброю, яким чином вона використовувалась);
- керівництва (лідера) (хто ініціював вчинення розбою, хто планував діяльність групи та окремі дії, хто одержував найбільшу долю доходів, у кого найбільший злочинний досвід, хто справляв вплив на інших членів групи (організації), у чому він виявлявся тощо);
- корумпованість із посадовими особами владних структур;
- використання групою технічних засобів та транспорту; місце організованої групи в організованій злочинній діяльності (взаємодія з іншими злочинними угрупованнями, характер стосунків з іншими групами (організаціями), чи були конфлікти, «розборки»;
- коло активних учасників групи; причини і умови, що сприяли створенню організованої групи.

Серед опитаних оперативних працівників 59 % вважають, що взаємодія з оперативними підрозділами інших відомств (СБУ, НАБУ) повинна здійснюватися шляхом обміну оперативною інформацією, 28,8 % – спільного аналізу оперативної інформації, 18,5 % – спільного плану оперативних заходів, 40,6 % – спільного проведення оперативних заходів (додаток В, Д). Також 50,2 % респондентів зазначають, що у відомчих нормативних актах недостатньо визначено порядок взаємодії підрозділів правоохоронних органів з метою підвищення ефективності стосовно виявлення та розслідування

розбоїв, а 44,3 %, навпаки, – достатньо і лише 5,5 % – узагалі не визначають (додаток В, Д).

До того ж ефективним визнається і взаємний контроль суб'єктів взаємодії, а також безпосередній контроль з боку керівника, який організує взаємодію. За дослідженням, підрозділи Національної поліції України найчастіше використовують тактичні прийоми контролю: перевірка планів проведених заходів – 68 %; перевірка якості виконання запланованих заходів – 64,1 %; заслуховування старших груп – 70,1 %; заслуховування відповідальних за виконання окремих заходів – 64,1 %; узагальнення результатів – 66 %. Сукупність тактичних прийомів при здійсненні контролю повинна забезпечувати принципи об'єктивності, конкретності, усебічності, системності, компетентності тощо, а також інші вимоги організації і здійснення контролю в діяльності правоохоронних органів.

Забезпечення оптимальної взаємодії слідчих та оперативних підрозділів при вирішенні спільного завдання – швидкого та повного розслідування насильницьких злочинів є одним з визначальних факторів активізації боротьби зі злочинністю та підвищення якості досудового слідства. Тому слідчі та підрозділи особливого призначення повинні будувати свою роботу з постійною спрямованістю на налагодження ділових контактів та чіткої взаємодії між. Така взаємодія має ґрунтуватись на засадах творчого співробітництва, взаємної допомоги та погодження дій з виявлення та припинення кримінальних правопорушень.

Висновки до розділу 2

1. Приводами для внесення відомостей до ЄРДР є: заява чи повідомлення про злочин; безпосереднє виявлення ознак складу злочину у ході розслідування іншого кримінального провадження; з'явлення із зізнанням.

Вчинення злочинів організованими групами характеризується: зухвалістю нападу; продуманістю діяння (за часом і місцем вчинення); визначеністю вибору об'єкта посягання; чітким розподілом ролей; високим рівнем узгодженості дій співучасників; ретельною попередньою підготовкою (розвідувальні дії, спостереження за об'єктом, рекогносцировка місцевості, прогнозування шляхів відходу, використання заздалегідь підготовленого транспорту, засобів маскування, зв'язку, прикриття з боку працівників правоохоронних і контролюючих органів тощо). Тому, встановлення обставин, які є необхідним елементом у структурі методики розслідування, надає розслідуванню цілеспрямованості, дозволяє дати правильну кримінально-правову оцінку події, забезпечує повноту і всебічність. Так встановлення обставин події злочину дозволяє визначити учасників та роль кожного з них у вчиненні нападу; визначення часу (моменту створення й тривалості існування організованої групи, хронології протиправних дій співучасників) дає можливість виявити загальний період діяльності організованих груп, а також інші супутні обставини, зокрема стійкість, згуртованість, розподіл ролей тощо, важливих для кримінально-правової кваліфікації, а в окремих випадках (ст. 255, 257 Кримінального кодексу України) й підтвердити наявність складу злочину. Окремо наголошується на необхідності встановлення ступеня суспільної небезпеки групи, її організаторів, керівників, порядку втягнення у злочинну діяльність нових учасників, планування злочинних акцій, приховування злочинів, ролі кожного члена групи у вчиненні злочинів та в розподілі функцій всередині групи, що має особливо важливе значення для підтвердження судом кваліфікуючих ознак організованої групи.

2. Основними завданнями оцінки інформації на початковому етапі розслідування розбоїв, вчинених організованою групою є: з'ясування основних обставин вчинення нападу; встановлення осіб, які вчинили злочин та їх співучасників; визначення свідків події; вжиття заходів щодо протидії розслідуванню; затримання злочинців «по гарячих слідах»; надання допомоги потерпілим; виявлення предметів і документів, що містять ознаки вчинення розбою та в подальшому можуть стати речовими доказами у кримінальному провадженні; встановлення способу нападу й визначення можливості причетності організованих груп до вчинення інших нападів, у тому числі в різних областях країни; встановлення розміру заподіяного збитку; процесуальна фіксація криміналістично-значущої інформації тощо. Залежно від характеру ситуації, що склалася на початковому етапі розслідування досліджуваної категорії злочинів, можуть змінюватися пріоритети у вирішенні названих завдань або виникати проміжні завдання.

3. Виділені риси слідчих ситуацій, властивих для початкового етапу розслідування розбійних нападів, вчинених організованою групою: проблемність; конфліктність; непостійність; тактичний ризик; переважання оперативно-розшукових відомостей над процесуально-підтвердженими; багатоаспектність інформаційної бази; численність учасників кримінального провадження; значне число епізодів злочинної діяльності, що підлягають дослідженню; обмежені терміни прийняття тактичних рішень; наявність великої кількості критеріїв, які необхідно враховувати під час прийняття рішень; широке коло тактичних завдань, які потрібно вирішувати слідчому й оперативним працівникам.

4. З урахуванням результатів проведеного емпіричного дослідження виокремлені такі типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування: 1) відомості про осіб, які вчинили розбійний напад, а в окремих випадках і обставини нападу, відсутні або вкрай малозначні; 2) наявна інформація про обставини розбійного нападу, загальні відомості про склад, озброєність групи, використання транспортних засобів, окремі ознаки злочинців тощо; 3) крім

іншого, є інформація про особу злочинців (окремих членів групи), проте злочинці не затримані та їх місцезнаходження невідоме; 4) підозрювана особа затримана на місці вчинення злочину або за «гарячими» слідами; затримано одного з підозрюваних – члена організованої групи, щодо нього обрано запобіжний захід (тримання під вартою), але інші члени групи зникли; підозрюваний не повідомляє дані про осіб співучасників; є свідки, очевидці; матеріальні сліди свідчать про вчинення групового розбійного нападу; 5) наявні відомості про подію злочину, але не встановлена особа потерпілого, очевидці злочину, на місці події не виявлені матеріальні сліди нападу, які виступають джерелами інформації.

5. Важливою умовою вдосконалення діяльності органів досудового розслідування та підвищення на цій основі якості розслідування розбоїв, вчинених організованою групою є вирішення питання про взаємодію органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України, правоохоронними органами (СБУ, ДБР) в складі СОГ, як найбільш вдалої та універсальної форми взаємодії, оскільки всебічне, повне та неупереджене розслідування таких злочинів є не тільки складним, а інколи і неможливим без застосування колективних форм роботи різних підрозділів правоохоронних органів. До складу такої групи входять слідчий (і) (начальник слідчого відділу, управління) який є старшим, працівник (и) оперативного (их) підрозділу (ів); інспектор-криміналіст (технік-криміналіст); кінолог зі службовим собакою; інші працівники поліції відповідної кваліфікації. Керівник органу, підрозділу поліції зобов'язаний особисто виїхати на місце пригоди, забезпечити проведення огляду місця події СОГ, організувати належну взаємодію між працівниками поліції при проведенні першочергових заходів та невідкладних СРД, забезпечити залучення додаткових сил та засобів, надання іншої необхідної допомоги членам СОГ для встановлення події злочину та особи, яка його вчинила.

РОЗДІЛ 3

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОКРЕМИХ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ДІЙ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ РОЗБОЇВ, ВЧИНЕНИХ ОРГАНІЗОВАНОЮ ГРУПОЮ

3.1. Проведення окремих слідчих (розшукових) дій

Під час розслідування злочинів важливе значення має успішне проведення СРД, спрямованих на збирання доказів у кримінальному провадженні. Ці дії спрямовані на отримання фактичних даних, на підставі яких слідчий встановлює наявність або відсутність обставин, що підлягають доказуванню, та інших обставин, що мають значення для кримінального провадження, перевірки вже отриманих доказів з метою їх оцінки з позицій належності й допустимості. Перелік цих дій чітко визначено в кримінальному процесуальному законі. Проте не є обов'язковим, щоб у процесі розслідування за кожним кримінальним провадженням усі вони виконувалися. Залежно від конкретних обставин, тобто від сформованої слідчої ситуації, особа, яка провадить розслідування, самостійно вирішує, які саме дії, коли і в якій послідовності слід проводити.

Загальні вимоги до проведення СРД зазначено в ст. 223 КПК України, а саме: це встановлені законом найбільш суттєві правила проведення СРД, дотримання яких покликано забезпечити законність та обґрунтованість їх проведення, досягнення їх мети та вирішення завдань кримінального провадження [123, с. 368]. СРД проводяться лише після внесення відповідних відомостей до ЄРДР (ч. 2 ст. 214 КПК України) і лише в межах строків, передбачених ст. 219 КПК України, крім випадків їх ініціювання судом згідно

ч. 3 ст. 333 КПК України. Будь-які СРД, проведені з порушенням цього правила, є недійсними, а встановлені внаслідок них докази – недопустимими.

Підставами для проведення СРД є наявність достатніх відомостей, що вказують на можливість досягнення її мети (ч. 2. ст. 223 КПК України). Обшук або огляд житла чи іншого володіння особи, обшук особи здійснюються з обов'язковою участю не менше двох понятих незалежно від застосування технічних засобів фіксування відповідної СРД. Понятими не можуть бути потерпілий, родичі підозрюваного, обвинуваченого і потерпілого, працівники правоохоронних органів, а також особи, зацікавлені в результатах кримінального провадження [207, с. 83]. При пред'явленні особи чи речі для впізнання, освідчування особи, законодавством також передбачено не менше двох понятих. Винятками є випадки застосування безперервного відеозапису ходу проведення відповідної СРД (ч. 7 ст. 223 КПК України). Перед проведенням СРД особам, які беруть у ній участь, відповідно до їх процесуального статусу, роз'яснюються права й обов'язки, передбачені КПК України, процесуальний порядок проведення СРД, а також повідомляється про відповідальність, установлену законом.

Низка авторів доповнює оприлюднене у юридичній літературі визначення про те, що слідчі дії – це регламентовані нормами кримінально-процесуального права та здійснювані в межах кримінального судочинства уповноваженою на те особою, а також забезпечувані заходами державного примусу та супроводжувані необхідним документуванням процесуальні дії, які становлять комплекс пізнавально-засвідчувальних операцій, спрямованих на отримання, дослідження та перевірку доказів. Будь-яка слідча дія передбачена і врегульована в КПК України, а отже, є процесуальною дією [18, с. 155], що, на наш погляд, цілком відповідає умовам сьогодення

Успішне виявлення кримінальних правопорушень, що вчиняються організованими злочинними групами, значною мірою забезпечується обґрунтованим і своєчасним початком досудового розслідування в кримінальному провадженні, ефективним провадженням першочергових СРД,

НСРД і організаційних заходів. Характерною рисою розслідування у кримінальних провадженнях про розбої, вчинені організованими злочинними групами, є те, що слідчий повинен постійно долати протидію з боку зацікавлених осіб. Це вимагає активного проведення СРД, спрямованих на виявлення, збирання, фіксацію матеріальних джерел інформації вже в перші дні після початку досудового розслідування.

За підсумками проведеного нами анкетування слідчі Національної поліції України найефективнішими під час розслідування розбоїв, вчинених ОГ вважають такі СРД (за умовами анкетування, відповідь на це питання може охоплювати декілька варіантів): допит – 157 (84,7 %); огляд, зокрема місця події та пред'явлення для впізнання, – по 111 (60 %); обшук – 102 (55,1 %); освідчування – 46 (24,9 %); призначення експертизи – 28 (15,1 %); слідчий експеримент – 19 (10,2 %) (додаток Д). Ці відомості повною мірою кореспондуються з результатами вивчення матеріалів кримінальних проваджень, відповідно до яких найчастіше серед СРД, зокрема невідкладних, проводять огляд і допит, зрідка – пред'явлення для впізнання, обшук, освідчування, а також призначають різні види судових експертиз. Зокрема, допит як засіб отримання доказів використовують в 100 % кримінальних проваджень (додаток Д).

Важливим чинником на початковому етапі виявлення та розслідування кримінальних правопорушень є своєчасний виїзд на місце пригоди СОГ, проведення якісного його огляду, виявлення та збір речових доказів, а також своєчасний початок досудового розслідування, зокрема у справах про порушення правил дорожнього руху, доля яких постійно зростає. Донедавна відмічалось багато випадків прийняття незаконних й необґрунтованих рішень про відмову в порушенні кримінальної справи (за КПК 1960 р.) без детальної перевірки та з'ясування всіх обставин події або за надуманими, не передбаченими законом підставами: неможливістю опитати тих чи інших осіб, відсутністю документації, ненаданням відповідей на запити тощо

Відповідно до ст. 237 КПК України слідчий проводить огляд місця події з метою виявлення слідів злочину та інших речових доказів, з'ясування обстановки злочину, а також інших обставин, які мають значення для справи. Огляд місця події є необхідним в усіх випадках, коли обставини справи дозволяють припускати, що там можуть бути виявлені речові докази, зміни в навколишній обстановці, інші сліди злочину [218, с. 21]. Огляд місця події є первинною і невідкладною слідчою дією. Це пояснюється необхідністю отримання інформації про обставини події у первісному, незмінному стані, оскільки будь-яке зволікання спричиняє втрату речових доказів, зміну слідової картини. Невідкладність огляду місця події пояснюється також необхідністю оперативного отримання інформації з метою організації розшуку злочинця, а також проведення інших слідчих дій, спрямованих на розкриття злочину [82, с. 218].

У процесуальній літературі проблемам огляду місця події приділялася значна увага. Так, на думку В. Ю. Шепітька, безпосереднє сприйняття слідчим обстановки місця події і виявлених речових доказів стає тим вихідним матеріалом, ознайомлення з яким дозволяє відновити подію злочину, а в окремих випадках і особу злочинця. Таке сприйняття має не тільки загальні закономірності психологічного механізму його здійснення, але й специфічні риси, до яких може бути віднесена професійна вибірковість сприйняття, точна і швидка оцінка сприйнятого, здатність до виявлення речових доказів. Специфіка сприйняття відбитків злочину визначає і саму тактику огляду місця події і ті тактичні прийоми (їх системи), які можуть бути використані [220, с. 4]. Р. С. Белкін зазначає, що огляд як спосіб безпосереднього сприйняття слідчим матеріальних слідів злочину і злочинця історично був однією з небагатьох слідчих дій, що використовувалася для збирання і дослідження доказів [24, с. 144].

Місце події містить значну інформацію про подію злочину й осіб, що його вчинили. Воно являє собою фрагмент об'єктивно існуючої події, де відбиті її окремі сторони, моменти. Воно містить об'єктивну інформацію про подію

злочину, виражену в зміні обстановки, слідах перебування злочинця, слідах його дій, їхніх наслідках, намірах злочинця та інших даних, що дозволяють побудувати уявну або частково матеріальну модель злочину, його обставин [102, с. 66-67].

Як зазначає О. В. Яцюк, огляд місця події у справах про злочини зазначеної категорії має певні особливості, пов'язані з мобільністю, високою технічною оснащеністю групи; застосуванням її членами ретельно продуманої та відпрацьованої схеми вчинення злочинів; опосередкованим керуванням злочинною діяльністю групи. На основі вивчення матеріалів практики науковець виділяє коло обставин, які можуть бути виявлені під час огляду місця події та вказують на вчинення злочину організованою групою та акцентує увагу на необхідності розробки засобів, котрі б дозволили запобігти знищенню під час огляду місця події членами організованої групи носіїв інформації про злочин [232, с. 15].

На місці події відображається інформація про особу злочинця. Одним з найважливіших завдань, які стоять перед оглядом місця події є отримання необхідних даних для встановлення особи злочинця. Свідома, цілеспрямована діяльність людини завжди призводить до досягнення результату, в якому знаходять відображення багато сторін особистості, її інтереси, мотиви, спонукання, емоція, воля та ін. Проявляється більшість властивостей особи правопорушника і в злочинному діянні. Все це дозволяє простежити об'єктивно існуючий причинний зв'язок між результатом злочинних дій і особою злочинця. Цей зв'язок може проявлятися як у певних змінах матеріальної обстановки, так і в свідомості людей. В. О. Коновалова підкреслює, що в одних випадках інформаційна база, яка отримана під час огляду місця події, може бути достатньо повною, нерідко дозволяє навіть організувати погоню по гарячих слідах, затримати злочинця, в інших випадках вона видається дуже обмеженою, тому організовувати оперативно-розшукові заходи і будувати слідчі версії стає достатньо складно. У таких ситуаціях увага слідчого зосереджується на жертві злочину, встановленні її особи, можливих зв'язках, а

від них – і мотивів учинення злочину і осіб, зацікавлених у вчиненому, або організованої злочинної групи. Повнота інформаційної бази у кожному з указаних випадків визначає пізнавальну діяльність слідчого, її спрямованість і ефективність здійснення [103, с. 250].

У процесуальній літературі зазначається, що на підставі виявлених у ході огляду місця події слідів, особливостей предмета злочинного посягання, способу вчинення злочину і знарядь злочину, змін в обстановці вчинення злочину можуть бути висунуті версії про вчинення злочину групою осіб [213, с. 350]. В. М. Биков наголошує, що уважне вивчення всієї сукупності ознак, виявлених при огляді місця події, що вказують на вчинення злочину групою осіб, забезпечує одержання достатньо обґрунтованих висновків про кількість співучасників. Зокрема, на груповий характер злочину вказують: сліди рук або ніг, залишені різними особами; недопалки різних марок цигарок і сигарет, а також різний прикус на недопалках однієї і тієї ж марки цигарок або сигарет або наявність слідів мундштука на одній з них при відсутності слідів від нього на інших; кількість використаного посуду, столових приладів (виделок, ножів та ін.), залишків їжі і напоїв; гільзи і кулі від патронів до різноманітних систем вогнепальної зброї або гільзи і кулі від патронів до зброї однієї системи, але випущені, відповідно до висновку судово-балістичної експертизи, із різних стволів; сліди крові, сперми, слини, випорожнень, що за висновками відповідних експертиз не могли належати одній людині; факти перенесення і пересування важких предметів, які неможливо пересунути або перенести одній дорослій людині; значний обсяг викраденого, що вимагало використання для його перевезення автомашини або іншого транспорту; численні тілесні ушкодження на трупі, різнохарактерні за механізмом їхнього заподіяння [31, с. 150]. Більш складною є діагностика групового злочину при складних формах співучасті, при розподілі ролей між учасниками злочинної діяльності, до яких належить вчинення злочинів організованими злочинними групами.

Огляд місця події дозволяє отримати дані про кількість правопорушників, що діяли при вчиненні злочину. Уявляється, що можливість встановлення одним або кількома особами було вчинено злочин, визначається такими обставинами: 1) вчинення деяких злочинів передбачає участь кількох осіб; 2) застосування цілого ряду прийомів, способів вчинення злочину свідчить про своєрідний розподіл функцій між його учасниками; 3) вчинення деяких злочинів з використанням певних способів вимагає фізичних зусиль або професійних прийомів, які є неможливими для однієї людини; 4) вчинення деяких злочинів пов'язано з необхідністю для злочинців подолати опір з боку потерпілих чи осіб, що охороняють об'єкт посягання; 5) про участь однієї або декількох осіб у вчиненні злочину можна судити також і за кількістю і характером залишених слідів.

В. М. Варцаба пропонує стосовно злочинів, що вчиняються організованими злочинними групами, таку типову програму дослідження місця події: 1) чи має місце події ознаки вчинення групового злочину (характер злочину, його наслідки та ін.); 2) який спосіб учинення злочину (загроза життю багатьох людей, перестрілка з вогнепальної зброї, знищення майна, використання фізичного насильства тощо); 3) у якому місці вчинено злочин і які його межі; 4) кількість злочинців та їхні функції на місці події (може бути використане складання схеми розташування учасників події на місці злочину); 5) чи застосовувалося зброя в процесі злочину і які сліди її дії можуть бути виявлені; 6) які технічні засоби використовували злочинці при вчиненні злочину (мобільний телефонний зв'язок, радіозв'язок, спеціальні приціли, прилади нічного спостереження тощо); 7) чи використовувався злочинцями автотранспорт і які сліди він залишив; 8) які способи приховування злочину застосовували злочинці (знищення слідів на місці злочину, знищення одягу, взуття, рукавичок, у яких було вчинено злочин, знищення або викидання неподалік зброї, підпали будівель, вибухи та ін.); 9) хто став жертвою злочину (чи застосовувалося насильство й у чому воно виявилось, які сліди залишилися на жертві (трупі), що вилучено у потерпілого та ін.); 10) чи є людські жертви;

11) чи потребують постраждалі медичної допомоги; 12) скільки часу злочинці перебували на місці події; 13) які шляхи проникнення злочинців на місце і шляхи їхнього відходу; 14) яку мету переслідували злочинці і чи досягли вони її; 15) хто і звідки міг спостерігати подію, що відбулася [34, с. 12].

Ознайомившись з обстановкою на місці події та визначивши порядок і послідовність проведення його огляду, слідчий має:

- прийняти міри по збереженню слідів та речових доказів, виявлених під час попереднього огляду (запобігти їх пошкодженню, вивітрюванню, висиханню, таненню тощо);

- дати доручення оперативним працівникам на проведення невідкладних ОРЗ та щодо обстеження прилеглих приміщень, будов, ділянок місцевості з метою виявлення слідів рук, ніг, транспорту, яким могли користуватись злочинці, загублених ними предметів, знарядь кримінального правопорушення тощо.

У разі встановлення обставин розбійного нападу, вчиненого із застосуванням вогнепальної зброї, де є постраждалі, можуть залучатися до участі в проведенні огляду місця події працівники Експертної служби МВС України. За фактами вчинення інших кримінальних правопорушень їх залучення є можливим за письмовим клопотанням керівника органу досудового розслідування або особи, що виконує його обов'язки [173]. На місці події слід здійснювати пошук гільз, куль, дробу, пижів. За допомогою куль та гільз можна визначити вид, систему та калібр зброї, з якої стріляли, а також кількість зброї. Знайдені сліди застосування різної зброї є підтвердженням причетності до розбою групи осіб [63, с. 224].

З допомогою спеціаліста оперативний працівник складає словесний портрет злочинця, перевіряє отримані дані за інформаційно-пошуковими системами органів поліції (зокрема, за оперативно-довідковими картотеками про нерозкриті злочини та про способи їх вчинення, за картотеками прикмет та прізвищ злочинців, осіб, оголошених у розшук або пропалих безвісти, вкрадених речей тощо). Про обставини злочину та прикмети підозрюваного він

інформує чергову частину, інші органи та підрозділи поліції, організовує блокування можливих шляхів пересування злочинців, здійснює заходи з їх затримання.

Спеціаліст, працюючи під керівництвом слідчого вживає заходів щодо фіксації обстановки місця події, здійснює пошук, виявлення, закріплення та вилучення слідів кримінального правопорушення, за необхідності провадить індивідуалізацію останніх, виготовляє зліпки та інші копії слідів, упаковує вилучені об'єкти та відповідає за їх належне транспортування [208].

За вказівкою слідчого він провадить орієнтовну, оглядову, вузлову та детальну фотозйомку, складає схеми та креслення. Спеціалісту доцільно доручати роботу з виявлення, фіксації та вилучення мікрооб'єктів. Він несе особисту відповідальність за своєчасне застосування та результативне використання науково-технічних засобів [208, с. 43].

Якщо розбій вчинено на відкритій місцевості, то під час огляду треба вилучати зразки ґрунту, рослинності, а з асфальту чи паркетної підлоги в закритому приміщенні – мікросліди пилу, бруду на липку плівку або зволожений фотопапір. У подальшому мікрочастинки можна використати як засіб установлення факту перебування злочинця на місці події.

Коли місце нападу (вулиця, дорога) або стан погоди (дощ, сніг) унеможливають збереження початкової обстановки і слідів, розслідування необхідно розпочинати з огляду місця події, щоб зберегти важливі сліди та речові докази. І навпаки, якщо немає підстав остерігатися щодо обстановки місця події, розслідування варто розпочинати з допиту потерпілих і свідків, що має на меті отримання основних даних для визначення напрямів подальшого розслідування (для висунення версій про злочин і осіб, які його вчинили, а також для проведення відповідних заходів, спрямованих на розшук винних) [220, с. 12].

При огляді можна виявити місця, з яких злочинці спостерігали за потерпілим, або відслідковували шлях його пересування. При цьому необхідно приділити особливу увагу пошуку й належному оформленню та фіксації слідів

ніг, недопалків, сірників, пачок від цигарок, слідів транспортних засобів, мікрочастинок та ін. Причому за допомогою слідів ніг, транспортних засобів та інших слідів можна встановити шляхи пересування злочинців до місця події, їх кількість, а також шляхи пересування за потерпілим. Тим самим можна у певній частині підтвердити факти, викладені в заяві потерпілого. Якщо кримінальне правопорушення вчинено у приміщенні, слідчий має використати під час огляду технічні засоби, що є в слідчій валізі, освітлювальні прилади, доклавши максимум зусиль, щоб відшукати сліди рук, ніг, мікрочастинок, слідів знарядь злому замків, слідів крові, куль, гільз тощо. Під час огляду, оцінивши наявну інформацію з показань потерпілих і свідків, слідчий може змодельовати подію, що відбулася, і тим самим визначити завдання оперативним працівникам по розшуку і затриманню злочинців по «гарячих слідах» [156; 158].

Відшукування прихованих об'єктів, пов'язаних зі злочинною діяльністю організованої групи, може бути здійснене також у ході обшуку. При розслідуванні розбоїв, що вчиняються ОГ, важливе місце належить обшуку, що сприяє виявленню доказової і орієнтуючої інформації. У процесі обшуку провадиться відшукування схованих об'єктів (знарядь злочину, речових доказів, трупів та ін.). Відповідно до ст. 234 КПК України 2012 року обшук провадиться в тих випадках, коли є достатні підстави вважати, що знаряддя злочину, речі і цінності, здобуті злочинним шляхом, а також інші предмети і документи, які мають значення для встановлення істини в справі чи забезпечення цивільного позову, знаходяться у певному приміщенні або місці чи в якої-небудь особи. Провадження обшуку в процесі розслідування повинно солідаризуватися з нормами міжнародно-правових документів про права людини [126].

Під час розслідування організованої злочинної діяльності в окремих випадках необхідно проводити одночасні обшуки у кількох членів організованих злочинних об'єднань.

Підготовка до обшуку складається з таких організаційних заходів:

- 1) вивчення матеріалів кримінального провадження;

- 2) збір орієнтуючої інформації про:
 - структуру і склад організованої злочинної групи;
 - усі епізоди злочинної діяльності групи і співучасників у вчинених злочинах;
 - особу лідера та членів злочинної групи, а також їх сімей, родичів та знайомих;
 - предмети, що здобуті злочинним шляхом і підлягають відшукуванню;
 - місця (об'єкти) обшуків.
- 3) аналіз та оцінка зібраної інформації і слідчої ситуації, що склалася до ухвалення рішення про проведення одночасних обшуків;
- 4) прийняття рішення про проведення одночасних обшуків;
- 5) планування та визначення часу проведення одночасних обшуків;
- 6) визначення та підготовка науково-технічних і транспортних засобів;
- 7) добір учасників для проведення одночасних обшуків:
- створення спеціальних пошукових груп для проведення одночасних обшуків;
- проведення інструктивної наради серед створених пошукових груп зі складанням єдиного оперативного плану;
- вручення санкціонованої постанови про проведення одночасних обшуків керівникам пошукових груп.

Відповідно до ч. 2 ст. 234 КПК 2012 року обшук проводиться на підставі ухвали слідчого судді.

У процесі обшуків кримінальних проваджень про розбої, що вчиняються ОГ, об'єктами пошуку найчастіше є: вогнепальна і холодна зброя; зброя вибухової дії; наркотичні і психотропні речовини; речі і цінності, здобуті злочинним шляхом; різного роду технічні засоби (мобільні телефони, пейджери, комп'ютери, прилади нічного бачення й ін.); транспортні засоби; документи (у тому числі письмові документи, фото-, відеодокументи тощо); живі особи; предмети, що зберегли на собі сліди злочину тощо. У звітах правоохоронних органів зазначається поява нового об'єкта пошуку даної

категорії злочинів: особи, яких переховують в тих або інших місцях [102, с. 106].

Слід також зазначити, що у зв'язку з необхідністю проведення першочергових СРД – обшуків за місцем проживання або реєстрації осіб, підозрюваних у вчиненні злочинів, або їхніх близьких родичів, а також тимчасових доступів до речей і документів, слідчі Національної поліції України позбавлені можливості отримати відповідні копії або оригінали документів щодо реєстрації права власності на нерухоме або рухоме майно (квартири, будівлі, інше володіння особи, транспортні засоби), право власності на які зареєстроване в державних органах реєстрації на тимчасово не підконтрольній території України (Донецької чи Луганської областей), що унеможливорює надання цих документів до слідчого судді як обґрунтування рішення про проведення обшуків.

При розслідуванні злочинів, що вчиняються організованими групами, особливе місце займає допит, що дозволяє слідчому одержати найбільш повне уявлення про усе, що трапилося. *Допит* (ст. 224 КПК) – це СРД, яка проводиться уповноваженою особою у встановленому законом порядку і направлена на отримання в усній або письмовій формі від свідка, потерпілого, підозрюваного, обвинуваченого, експерта відомостей щодо відомих їм обставин у кримінальному провадженні, що мають значення для цього кримінального провадження [125]. Допит є найбільш поширеним способом одержання доказів, але водночас, як наголошує В. Ю. Шепітько, він є найскладнішою слідчою дією, що потребує від слідчого високої загальної і фахової культури, глибокого знання психології людини [221, с. 3].

Під час підготовки до допиту членів ОГ слідчий повинен здійснювати комплекс таких організаційних і тактичних заходів:

визначення предмета допиту, сформованої слідчої ситуації та ретельне, повне і всебічне вивчення матеріалів кримінальної справи;

визначення кола осіб, які підлягають допиту та послідовності їх проведення;

збирання оперативної інформації про склад групи і вчинених нею злочинів;

вивчення особи допитуваного;

підбір речових доказів та інших матеріалів для пред'явлення допитуваному;

вирішення питання щодо часу та місця допиту, способу виклику на допит;

визначення тактичних прийомів, що будуть застосовуватися під час допиту;

визначення необхідних технічних засобів фіксації допиту та їх підготовку;

визначення учасників проведення допиту;

забезпечення сприятливих умов для проведення допиту з урахуванням необхідності гарантування безпеки та планування допиту.

До предмета допиту входить з'ясування таких обставин:

способи формування організованої групи та характер злочинної діяльності;

відомості про підготовку і вчинення злочинів, способи та послідовність злочинних дій, а також способи приховування злочинної діяльності;

виявлення психологічної та функціональної структури злочинної групи (кількісний і якісний склад) та розподілу функціональних обов'язків;

дослідження міжособистісних відносин у групі, а також вивчення психологічних і особистісних якостей членів групи;

кількісний склад групи при вчиненні кожного епізоду злочинної діяльності, конкретні дії кожного, навички володіння зброєю і прийомами боротьби;

виявлення осіб, які не брали безпосередньої участі у скоєних злочинах, але обізнані про їх підготовку і вчинення;

відомості про особу лідера групи і організатора конкретних злочинів;

наявність корумпованих зв'язків (спосіб залучення в групу);

наявність зв'язків з іншими злочинними групами, способи протидії розслідуванню та впливу на потерпілих, свідків і членів групи, які дають правдиві показання;

відомості про озброєність, засоби зв'язку та технічну оснащеність групи;
наявність у групі конфліктів та протиріч;

установлення осіб, які залишилися на волі і продовжують злочинну діяльність або налагоджують зв'язки між членами групи та намагаються створити єдину, вигідну для усіх лінію поведінки тощо.

Допит потерпілого має свої особливості. Потерпілі, як правило, володіють особистим, державним або колективним майном. Це працівники ощадних кас, відділів банків, водії таксі, інкасатори, сторожі підприємств, приватні особи, які мають певне майно або цінності. З метою заволодіння матеріальними цінностями або цінними документами злочинці застосовують психічне або фізичне насильство. Причому ці дії супроводжуються погрозами застосування зброї або інших знарядь кримінального правопорушення. Крім того, необхідно враховувати, що ці кримінальні правопорушення тривають в основному короткий проміжок часу. Все це відбивається на психічному стані потерпілого, тому слідчий, оцінюючи і деталізуючи інформацію, мусить проявити особливу делікатність у стосунках з допитуваним.

Разом з тим, перед допитом доцільно поговорити з потерпілим, щоб з'ясувати певні обставини і скласти план допиту.

Під час допиту потерпілого про обставини нападу слідчий має отримати інформацію з таких питань:

- В якому місці і в якій обстановці вчинено напад?
- За яких обставин і чому потерпілий перебував на місці нападу?
- Час вчинення нападу?
- Хто ще був з потерпілим на місці події?
- Скільки було нападників?
- Яким способом вчинений напад?
- Характер насилля чи погроз з боку нападників.

- Чи були нападники озброєні і чим саме?
- Чи застосовували нападники зброю і до яких наслідків це призвело?
- З якого боку чи звідки з'явилися нападники?
- Яким чином і в якому напрямку зникли злочинці?
- Чи мали нападники в своєму розпорядженні транспорт і який саме?
- Чи здійснював потерпілий опір нападникам, якщо так, то які сліди на одязі чи тілі нападників могли залишитися внаслідок цього?
- Які сліди чи речі залишили злочинці на місці події?
- Як нападники зверталися один до одного і про що вони говорили з потерпілим та між собою?
- Хто мав інформацію про наявність у потерпілого цінностей?
- Кого першого потерпілий повідомив про те, що сталося?
- Чи підозрює потерпілий когось в причетності до нападу тощо?

Іноді вже після допиту потерпілого слідчий володіє даними, які дозволяють йому звизити коло осіб, серед яких слід шукати злочинців [191, с. 59–60].

У певних випадках, маючи інформацію про зміст розмов між злочинцями чи з потерпілим під час нападу, слідчий може висунути версію про рід занять нападників чи місце їх перебування.

Особливу увагу при допиті потерпілого та свідків необхідно звертати на з'ясування прикмет кожного зі злочинців для отримання повного і точного уявлення про їх зовнішній вигляд. Тут важливо враховувати не тільки психічний стан потерпілого, а й час доби, освітлення, місце, де відбувся напад. Ця вимога обумовлена тим, що потерпілі часто через переляк і неправильне сприйняття події повідомляють слідчому неточні дані про одяг, його колір і фасон, про знаряддя злочину, кількість злочинців та ін.

Під час допиту потерпілих слід звернути увагу на індивідуальні особливості матеріальних цінностей, якими заволоділи злочинці. При цьому слідчий має уточнити, хто може підтвердити, що у потерпілого була така кількість виробів з дорогоцінних металів, грошових коштів, цінних паперів чи

інших матеріальних цінностей. Якщо у потерпілого є фотознімки, технічні чи інші документи, їх необхідно долучити до матеріалів кримінального провадження з метою можливого використання під час виконання СРД [115].

Допит потерпілого, що знаходиться у лікарні, проводиться за узгодженням з лікуючим лікарем і по можливості фіксується за допомогою магнітофонного запису. При цьому потрібно враховувати, що заподіяні в момент нападу пошкодження могли притупити пам'ять, спричинити помилкове сприйняття, перекручування дійсності. Такі покази вимагають особливо ретельного аналізу і критичної оцінки.

Допит свідків також має свої особливості. Під час їх допиту необхідно з'ясувати наступні обставини: час і причина появи на місці вчинення розбою, хто крім нього, спостерігав за вчиненням нападу, скільки було злочинців і їхні індивідуальні ознаки, тобто ознаки одягу, мови, поведінки, які застосовували знаряддя вчинення, тривалість перебування, у якому напрямку вони зникли, які матеріальні цінності винесли або вивезли за допомогою транспортних засобів, їх характеристика. Як правило, свідками у кримінальних провадженнях про розбої є сторонні і незаінтересовані особи. Проте виявлення і допит таких свідків має деякі особливості. Це пов'язано з тим, що співучасники розбою, родичі й інші заінтересовані особи використовують різноманітні методи шантажу і погроз, вимагаючи відмови від участі у процесі. Слідчому необхідно пам'ятати, що свідки, особливо ті, які виявляють надмірний інтерес до розслідуваної події, можуть бути знайомі зі злочинцями і зацікавлені в розслідуванні кримінального провадження в потрібному їм напрямку. З урахуванням цього слідчий має продумати перелік запитань, які треба з'ясувати під час допиту, і тактику самого допиту.

Допит підозрюваного. З метою уникнення відповідальності особи, що вчинили розбійний напад намагаються забезпечити собі алібі. Інколи вони купують білети в кінотеатр або інший розважальний захід і у випадку їх затримання намагаються довести, що вони були зовсім в іншому місці. У деяких випадках злочинці вчиняють кримінальне правопорушення в робочий

час, залишивши робоче місце. У випадку затримання надають довідку з місця роботи про те, що на момент вчинення розбою він знаходився на роботі. Досить часто злочинці домовляються з родичами, друзями про дачу ними показань, що забезпечують їм алібі. Усі ці хитрощі ускладнюють викриття підозрюваних і потребують від слідчого ретельної підготовки до кожного допиту.

Якщо злочинець затриманий на місці події, допит його може бути початий із пропозиції розповісти усе по порядку про вчинений напад. При цьому з'ясовуються питання про його появу і дії на місці затримання, знайомство з потерпілим, рід занять, місце проживання і роботи і т.п.

При виявленні у затриманого зброї, речей чи грошей встановлюються їхнє походження і приналежність. Якщо на його тілі чи одязі виявлені ушкодження, з'ясовують причину, час і механізм їхнього виникнення. Посилання на алібі варто перевірити в деталях показаннями осіб, на яких він посиляється, шляхом максимальної деталізації питань щодо місця зустрічі, у зв'язку з чим відбулася зустріч і з якого приводу, хто був присутнім, яка обстановка приміщення, хто де і на чому сидів, про що була розмова, що їли, які напої вживали, тобто з'ясовуються такі обставини, про які заздалегідь неможливо домовитися.

Деякі підозрювані, з метою полегшення відповідальності, під час допиту намагаються подати подію вчиненого розбою не так, як вона відбувалася. Наприклад, допитуваний не визнає факт побиття потерпілого і намагається довести, що напад був здійснений без зброї. Використовуючи такі хитрощі, підозрюваний намагається добитися, щоб його дії кваліфікувалися не як розбій, а як грабіж. При вчиненні нападу групою осіб підозрювані нерідко намагаються довести, що кримінальне правопорушення було вчинено без попереднього зговору і попередньої підготовки.

У процесі розслідування розбійних нападів, особливо вчинених групою осіб, порівняно часто виникає необхідність у проведенні одночасного допиту потерпілого і учасників нападу, що сприяє усуненню протиріч у показаннях допитаних, уточненню ролі кожного з його учасників. Особливо це важливо у

випадках, коли один зі співучасників, визнавши свою провину, дає показання з приводу інших, а ті ухиляються від дачі правдивих показань.

Якщо підозрюваний дає правдиві показання, то у нього з'ясовуються питання, що пов'язані з підготовкою і вчиненням кримінального правопорушення, а також обставинами, що сприяли його вчиненню. Такі показання необхідно закріпити за допомогою інших доказів.

Допит підозрюваних. Особливості допиту у кримінальних провадженнях про розбої, що вчиняються ОГ, багато в чому зумовлені колом тих обставин, які необхідно з'ясувати слідчому. Причому слід пам'ятати, що предмет допиту визначений предметом доказування. Дуже важливо одержати відомості про організаторів і керівників злочинного співтовариства (групи), а від них – про цілі його створення, про обсяг злочинної діяльності, його структуру, способи залучення нових членів, корупційні зв'язки тощо.

Т. В. Авер'янова зазначає, що при допиті злочинної групи слід прагнути встановити: як і у кого виник намір організації злочинного співтовариства, за яких обставин, що стало спонукальним мотивом до цього, у якій послідовності реалізувався задум; яка злочинна діяльність передбачалася, яка насправді здійснювалася; епізоди злочинної діяльності, їх конкретні учасники, чи брав безпосередньо участь у вчиненні злочинів сам організатор; в який спосіб (способи) вчинялися злочини, як було обрано або розроблено спосіб, з якого джерела була одержана інформація про нього, у кого з членів співтовариства був досвід застосування цього способу; те саме щодо способів приховування злочинної діяльності; структура співтовариства, наявність спеціалізованих блоків в організації і способи конспірації, способи і прийоми взаємозв'язків; матеріально-технічне оснащення співтовариства; озброєння; транспортні засоби, засоби зв'язку, конспірації; способи залучення нових членів співтовариства, зв'язки з корумпованими елементами в державних та інших структурах, склад групи прикриття, її діяльність, канали одержання розвідувальної («наводка») та іншої інформації; група (блок) захисту, склад, дії; виконавців, їхню всебічну характеристику, факти ексцесу виконавця і

реагування на них; осіб, що порвали зі співтовариством, їхню характеристику, реагування інших на «відступництво»; майно, гроші і цінності, здобуті злочинним шляхом, розподіл їх між членами співтовариства, частку організатора, наявність загального майна, грошей («общак»), їхнє призначення, витрати, поінформованість членів співтовариства про злочинні «прибутки»; особистісні стосунки в співтоваристві, конфлікти, способи їхнього вирішення, систему покарань; наявність конкуруючого «лідера», його стосунки з керівником [112, 358–359].

Предмет допиту може бути конкретизований за такими обставинами: 1) подія кримінального правопорушення (час, місце, спосіб та інші обставини його вчинення); 2) винуватість підозрюваного (обвинуваченого) у вчиненні кримінального правопорушення і його мотиви; 3) обставини, що впливають на ступінь тяжкості кримінального правопорушення, а також обставини, що характеризують особу підозрюваного (обвинуваченого), пом'якшують і обтяжують відповідальність; 4) характер і розмір збитку, заподіяного кримінальним правопорушенням, а також розмір витрат установ охорони здоров'я на стаціонарне лікування потерпілого від злочинного діяння; 5) причини й умови, що сприяють учиненню кримінального правопорушення. Зазначені обставини наповнюють певним змістом залежно від процесуального положення допитуваного (свідок, потерпілий, підозрюваний, обвинувачений).

Предмет допиту залежить від характеру розслідуваного кримінального правопорушення. Стосовно злочинів, що вчиняються організованими злочинними групами, можуть бути названі обставини, що мають надзвичайно важливе значення по даній категорії злочинів. До типових обставин можуть бути віднесені: 1) організований характер злочину: механізм злочинної події; яким чином вчинялися злочини, їхня тривалість, поширеність; наявність злочинної діяльності постійного характеру; планований характер злочинної діяльності; прагнення до розширення сфер діяльності; використання вогнепальної зброї і засобів зв'язку; наявність контактів із співробітниками правоохоронних та інших державних органів та ін.; 2) наявність і склад

організаційного формування: кількість учасників злочинної діяльності; ієрархічна структура злочинної групи; наявність розподілу ролей; форми взаємодії в злочинному угрупованні; стабільність складу групи, правила поведінки в групі та ін.; 3) базовий елемент злочинної діяльності організованої злочинної групи: господарсько-економічна діяльність членів угруповання; участь у тіньовому бізнесі; місця зосередження ядра і членів злочинного формування; незаконна діяльність групи; зв'язки злочинної групи з підприємцями і злочинним світом; місце угруповання в кримінальному середовищі; прикриття злочинної діяльності легальними структурами; участь членів злочинної групи в політичній діяльності тощо.

Під час визначення доцільності проведення одночасного допиту декількох осіб під час розслідування кримінальних правопорушень, вчинених ОГ, необхідно враховувати: положення учасників в ієрархії злочинної групи, їх соціальний статус; співвідношення лідерства й підпорядкованості; вплив членів ОГ один на одного; ступінь вірогідності здійснення негативної протидії; настання небажаних ексцесів. Недоцільно проводити одночасний допит між свідком та підозрюваним, якщо свідок не відчуває належної захищеності.

Під час розслідування розбоїв, вчинених ОГ важливе значення має проведення такої СРД, як *пред'явлення для впізнання*. У кримінальних провадженнях аналізованої категорії, якщо є можливість, для впізнання слід пред'являти безпосередньо підозрюваного. Процесуальний порядок пред'явлення для впізнання регламентований ст. 228–232 КПК України, а тактичні основи його проведення розроблено в криміналістиці доволі детально. Тож, не висвітлюючи загальновідомі положення цієї СРД, докладно проаналізуємо лише особливості, властиві пред'явленню для впізнання під час розслідування таких злочинів ь.

Ефективність пред'явлення для впізнання та цінність здобутих під час його проведення доказів безпосередньо залежать від якості підготовки до його проведення. Найважливішим його елементом, який важко переоцінити, є допит особи, яка буде впізнавати. Під час його проведення слід встановити ступінь

повноти сприйняття того, хто впізнає, об'єкта впізнання, об'єктивні та суб'єктивні фактори, на які слід зважати, перш ніж вирішити питання про проведення пред'явлення для впізнання, отримати максимально повне описання об'єкта спостереження, спрогнозувати шляхи перевірки одержаних результатів [50]. Під час допиту з'ясовують такі обставини:

- 1) чи можливо впізнати об'єкт у разі його пред'явлення для впізнання;
- 2) коли і за яких обставин особа, яка буде впізнавати, сприймала об'єкт впізнання у зв'язку з розслідуваною подією;
- 3) які індивідуальні ознаки об'єкта, його прикмети й особливості, на підставі яких його можна впізнати;
- 4) чи наявні в особи, яка буде впізнавати, які-небудь дефекти органів почуття і психіки, які можуть позначитися на характері й повноті сприйняття об'єкта, який будуть впізнавати;
- 5) хто ще разом або поряд з особою, яка буде впізнавати, спостерігав об'єкт, який буде пред'явлено для впізнання.

Важливим є вирішення питання про доцільність проведення цієї СРД, а також вибір місця, часу, створення належних умов, обстановки тощо.

Крім зазначених дій, під час розслідування розбою і проведення пред'явлення для впізнання необхідно:

- а) забезпечити ізоляцію підозрюваного, який перебуває під вартою, від співників, що залишилися на волі, та осіб, яких притягають до відповідальності за одним кримінальним провадженням;
- б) якщо це доцільно, попередньо ознайомити підозрюваного з показаннями його співників, що визнали свою вину або впізнали осіб, відображення яких зафіксовані на фото- або відеозображеннях;
- в) надати йому можливість зустрітися з найближчими родичами, якщо вони зможуть схилити його до каяття;
- г) найкраще проводити впізнання після того, як підозрюваний визнав себе винним у вчиненому злочині.

Поділяючи позицію К. Ю. Бобрика, вважаємо за можливе рекомендувати проведення пред'явлення для впізнання за матеріалами відеозапису з дотриманням вимог, передбачених для проведення цієї слідчої (розшукової) дії у звичайних умовах. Пропозиція зазначеного автора є актуальною та відповідає вимогам сьогодення, оскільки останніми роками дедалі активніше як один з об'єктивних засобів фіксації стану й ознак об'єктів використовують саме відеозапис. На відміну від фотозйомки, відеозапис дає змогу особі, яка впізнає, роздивитися зображення особи, яку пред'являють для впізнання, у різних ракурсах і в динаміці [28, с. 156].

За результатами проведеного нами анкетування встановлено, що 111 (60 %) слідчих вважають пред'явлення для впізнання доволі ефективною СРД (додаток Д). Водночас дані вивчення матеріалів кримінальних проваджень засвідчують, що слідчі проводять його зрідка. Зазначене зумовлено тим, що свідки й потерпілі відмовляються брати участь у проведенні цієї дії через побоювання за своє життя, здоров'я, своїх рідних і близьких, загрозу знищення їхнього майна як помсти з боку членів ОГ або родичів підозрюваного, тому в низці випадків навмисно вдають, ніби не впізнають пред'явлених їм для впізнання осіб. Крім цього, слід зважати, що члени ОГ є цинічними та зухвалими, вони можуть зірвати процес пред'явлення для впізнання шляхом провокаційних вигуків, хуліганських дій і навіть неприхованих погроз особі, яка впізнає. Тож слідчий зобов'язаний не допустити таких ситуацій, попікнутися про належну охорону, а якщо є підстави для здійснення заходів забезпечення безпеки учасників кримінального провадження – провести пред'явлення для впізнання поза візуальним спостереженням особи (ч. 4 ст. 228 КПК України), за фотознімками (ч. 6 ст. 228 КПК України), у режимі відеоконференції (ст. 232 КПК України).

3.2. Особливості проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів під час розслідування розбоїв, вчинених організованою групою

На сьогодні, для ефективного розслідування розбоїв, вчинених ОГ, доцільно невідкладно проводити комплекс НСРД, використовуючи сучасні можливості зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж та установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу; спостереження за особою, річчю або місцем (візуальне спостереження); аудіо-, відеоконтроль особи, місця; зняття інформації з електронних інформаційних систем; виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації; використання інформації, отриманої унаслідок конфіденційного співробітництва з іншими особами.

Як зазначає М. А. Погорецький, при обґрунтуванні НСРД необхідно враховувати особливості джерела фактичних даних, підстав для проведення, їх характер, наявність у справі доказів, передбачених КПК України, а також специфіку фактів, що підлягають встановленню [166]. Водночас під час розслідування злочину можуть виникнути ситуації, коли одні й ті ж самі фактичні дані будуть підставою для проведення різних слідчих дій. Саме тому важливо визначити чинники, які обумовлюють вибір конкретної слідчої дії під час провадження досудового розслідування [155].

Зрозуміло, що визначальне значення мають норми кримінально-процесуального закону, що обумовлюють необхідність проведення тієї чи іншої слідчої дії. За загальним правилом, провадження слідчої дії є правом, а не обов'язком слідчого. Однак, як вже зазначалось, провадження деяких слідчих дій сформульовано в законі як обов'язок слідчого. У таких випадках їх проведення пов'язане з певним юридичним фактом, а тому не залежить від наявності чи відсутності фактичних підстав. У подібних ситуаціях слідчий позбавлений свободи вибору.

Проведеним дослідженням встановлено, що 85 % суддів, 72 % працівників прокуратури, 69 % слідчих і 96 % оперативних працівників вважають, що юридичні колізії у новому КПК України, змішування функцій і понять, деформація повноважень і процесуального статусу свідчать про соціальну і правову неефективність окремих положень нового кримінального процесуального закону щодо використання результатів проведення НСРД як доказів у кримінальному провадженні.

Не вдаючись до наукових дискусій, варто звернути увагу й на думку О. А. Білічака, який вважає, що НСРД є дії суб'єктів досудового розслідування на визначених законом підставах із застосуванням спеціальних засобів та методів, відомості про які становлять державну таємницю, що полягають у негласному спостереженні та (або) контролі за діями й поведінкою окремих осіб, річчю або місцем, здобутті зразків для порівняльного дослідження з метою отримання (збирання) доказів або перевірки вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні, встановлення місцезнаходження осіб, котрі переховуються від органів досудового розслідування, слідчого судді чи суду та оголошені в розшук [27].

С. Р. Тагієв констатує, що НСРД – це різновид СРД, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених КПК України. Отже, враховуючи наведене визначення, втілене у ч. 1 ст. 246 КПК України, НСРД не відокремлюються від інших СРД, а є їхнім різновидом і регулюються у загальному порядку, передбаченому КПК України, іншими Законами України та підзаконними нормативно-правовими актами [195, с. 84].

Відповідно до суб'єкта, який приймає рішення про їх проведення, НСРД поділяються на такі, що провадяться:

- без дозволу слідчого судді: виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ст. 272 КПК України);

– до постановлення ухвали слідчого судді (у виняткових невідкладних випадках, визначених ст. 250 КПК України): установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу (ст. 268 КПК України), спостереження за особою, річчю або місцем (ст. 269 КПК України);

– за рішенням прокурора: контроль за вчиненням злочину (ст. 271 КПК України), але у випадку, якщо при проведенні контролю за вчиненням злочину постає необхідність у тимчасовому обмеженні конституційних прав особи, має здійснюватися в межах, які допускаються Конституцією України, на підставі рішення слідчого судді з дотриманням вимог КПК України;

– за рішенням слідчого судді: аудіо-, відеоконтроль особи (ст. 260 КПК України); накладення арешту на кореспонденцію (ст. 261 КПК України); огляд і виїмка кореспонденції (ст. 262 КПК України); зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (ст. 263 КПК України), зняття інформації з електронних інформаційних систем (ст. 264 КПК України); обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння (ст. 267 КПК України), спостереження за особою, річчю або місцем (ст. 269 КПК України); аудіо- та відеоконтроль місця (ст. 270 КПК України), контроль за вчиненням злочину (ст. 271 КПК України), виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ст. 272 КПК України), негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження (ст. 274 КПК України) [209].

Зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (ст. 263 КПК України) є різновидом втручання у приватне спілкування, яке проводиться без відома осіб, які використовують засоби телекомунікацій для обміну інформацією. Оскільки проведення зазначеної негласної слідчої дії пов'язане із обмеженням прав особи, гарантованих статтями 30, 31, 32 Конституції України, вона здійснюється за ухвалою слідчого судді та у випадках, якщо іншим шляхом отримати інформацію з метою розслідування злочину неможливо [125].

Можна виділити ситуації, за яких виникає необхідність зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж:

- коли передбачається розмова (змова) між співучасниками - членами злочинної групи;
- коли підозрюваний телефонує своїй жертві перед вчиненням розбою або після його вчинення;
- коли розшукувана особа виходить на зв'язок зі своїми родичами, знайомими, співучасниками тощо [178].

Так, у процесі підготовки клопотання про отримання дозволу на зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж слідчий або прокурор повинні зазначити у даному клопотанні такі відомості:

- найменування кримінального провадження та його реєстраційний номер;
- короткий виклад обставин вчиненого розбою, у зв'язку з розслідуванням якого подається клопотання;
- правову кваліфікацію кримінального правопорушення;
- відомості про особу (осіб), яка (які) вчинила розбій, місце або річ, щодо яких необхідно провести НСРД;
- обставини, що дають підстави підозрювати особу у вчиненні розбою;
- вид НСРД (в даному випадку це зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж) та обґрунтування строку її проведення;
- обґрунтування неможливості отримання відомостей про розбій та особу, яка його вчинила, в іншій спосіб;
- відомості залежно від особливостей негласної слідчої дії зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж про ідентифікаційні ознаки, які дозволять унікально ідентифікувати абонента спостереження, телекомунікаційну мережу, кінцеве обладнання тощо;
- обґрунтування можливості отримання під час проведення зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж доказів, які самостійно або в сукупності з іншими доказами можуть мати суттєве значення для з'ясування обставин вчинення розбою або встановлення осіб, які його вчинили.

До клопотання слідчого, прокурора додається витяг з ЄРДР щодо кримінального провадження, у рамках якого подається клопотання.

В ухвалі слідчого судді про дозвіл на втручання у приватне спілкування в цьому випадку додатково повинні бути зазначені ідентифікаційні ознаки, які дозволять унікально ідентифікувати абонента спостереження, транспортну телекомунікаційну мережу, кінцеве обладнання, на якому може здійснюватися втручання у приватне спілкування.

Такими ознаками можуть бути: номер абонента в телефонній мережі загального користування у форматі: код країни - код зони або оператора - номер абонента в мережі; міжнародний ідентифікаційний номер мобільного терміналу (IMEI); міжнародний ідентифікаційний номер мобільного абонента (ІМБІ) [14, с. 172].

У виняткових випадках, пов'язаних з урятуванням життя людей та запобіганням вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину, КПК України допускає можливість почати зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж до отримання дозволу суду. При цьому прокурор зобов'язаний невідкладно звернутися з відповідним клопотанням до слідчого судді та, якщо останній не дасть дозволу, то розпочата НСРД зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж повинна бути негайно припинена, а отримана інформація - знищена (ст. 250 КПК України) [126].

Перед прийняттям рішення про зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж потрібно встановити особливості його проведення, зокрема кількість абонентських номерів, які використовує особа, а також наскільки вона довіряє даному виду зв'язку.

Оперативні підрозділи, здійснюючи зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, можуть встановити:

- факт передавання інформації в режимі реального часу з фіксацією змісту відомостей, що передаються, установленням їх отримувача, кінцевого обладнання тощо;

- дані про початок, кінець, тривалість і зміст з'єднання, що передаються в режимі реального часу;
- зміст електронної пошти або SMS, MMS повідомлень, (як відкритих й прочитаних абонентом, так і невідкритих й непрочитаних); зміст телефонних розмов підозрюваного або іншої особи.

Зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж з метою контролю та фіксації інформації, що передається через Інтернет та іншими мережами передачі даних, може здійснюватися за ідентифікаційними ознаками аналогічними тим, за якими проводиться контроль за телефонними розмовами. Зняття інформації з каналів зв'язку може здійснюватися за такими ознаками:

- за адресою електронної пошти у форматі «ім'я поштової скриньки @домен. домен верхнього рівня» (наприклад, info@ssu.gov.ua);
- адресою в мережі передачі даних з комутацією пакетів, у тому числі IP-адреса для мережі Інтернет у форматі xxx.xxx.xxx.xxx (наприклад, 010.011.012.130);
- апаратною адресою (MAC-адреса) пристрою, приєднаного до мережного середовища [139].

У випадках якщо в поле зору слідчого або оперативного працівника потрапляє організоване злочинне угруповання, спочатку визначають способи зв'язку, якими користуються злочинці, канали передавання та способи отримання інформації.

Недостатнє вивчення особи, щодо якої здійснюється НСРД, призводить до негативного результату проведення зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж.

Зняття інформації з електронних інформаційних систем (ст. 264 КПК України) є різновидом втручання у приватне спілкування, яке проводиться без відома осіб, які використовують електронні інформаційні системи для передавання інформації, на підставі ухвали слідчого судді, якщо під час його проведення можна встановити обставини, які мають значення для кримінального провадження [125].

Сутність НСРД полягає у здійсненні на підставі ухвали слідчого судді пошуку, виявлення і фіксації відомостей, що містяться в електронній інформаційній системі або її частинах, без відома власника, володільця або утримувача системи. Зняття інформації з електронних інформаційних систем проводиться, якщо існують відомості про наявність інформації в електронній інформаційній системі або її частині, що має певне значення при розслідуванні розбоїв.

До етапів організації підготовки та проведення зняття інформації з електронних інформаційних мереж при розслідуванні розбоїв, яке проводиться за дозволом слідчого судді із застосуванням технічних засобів, відносяться: вивчення, аналіз і оцінка ситуації, яка складається в процесі кримінального провадження; складання відповідних документів та отримання дозволу слідчого судді; планування заходів; організація взаємодії; підготовка до проведення даної НСРД; проведення даної НСРД; контроль за проведенням даної НСРД; документальне оформлення отриманих результатів; аналіз та оцінка ефективності проведення зняття інформації з електронних інформаційних систем.

У клопотанні на отримання дозволу на зняття інформації з електронних інформаційних систем слідчий або прокурор повинні зазначити у даному клопотанні наступні відомості: найменування кримінального провадження та його реєстраційний номер; короткий виклад обставин вчиненого розбою, у зв'язку з розслідуванням якого подається клопотання; правова кваліфікація кримінального правопорушення; відомості про особу (осіб), яка (які) вчинили розбійний напад, місце або річ, щодо яких необхідно провести НСРД; обставини, що дають підстави підозрювати особу у вчиненні розбою; обґрунтування строку проведення зняття інформації з електронних інформаційних систем; обґрунтування неможливості отримання відомостей про розбій та особу, яка його вчинила, в інший спосіб; відомості про ідентифікаційні ознаки ЕІС; обґрунтування можливості отримання під час проведення даної НСРД, які самостійно або в сукупності з іншими доказами

можуть мати суттєве значення для з'ясування обставин розбою або встановлення осіб, які його вчинили.

До клопотання слідчого, прокурора додається витяг з ЄРДР щодо кримінального провадження, у рамках якого подається клопотання.

У виняткових випадках, пов'язаних з урятуванням життя людей та запобіганням здійсненню тяжкого або особливо тяжкого злочину, КПК України допускає можливість почати проведення зняття інформації з електронних інформаційних систем до отримання дозволу слідчого судді. При цьому прокурор зобов'язаний невідкладно звернутися з відповідним клопотанням до слідчого судді та, якщо останній не дасть свого дозволу, то почата вказана НСРД повинна бути негайно припинена, а отримана інформація - знищена (ст. 250 КПК України).

Проводити зняття інформації з електронних інформаційних систем має право, як сам слідчий, так і вповноважені ним оперативні підрозділи правоохоронних органів, які надають завдання до оперативно-технічного підрозділу та складають спільний план проведення.

Установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу дозволяє здійснювати аудіо-, відеоконтроль особи, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, електронних інформаційних мереж згідно з положеннями ст. 260, 263–265 КПК України. Біля місця вчинення розбійного нападу доцільно виявити наявність у даній місцевості встановлених відеокамер. Відеокамери можуть бути встановлені біля супермаркетів, на автозаправних станціях, у магазинах, в автотранспортних потоках, біля офісних приміщень та державних установ, в аеропортах. Камери спостереження встановлюють для захисту свого житла в замських будинках і котеджах.

Дані електронні пристрої цілодобово спостерігають за тим, що відбувається. Доцільно, також виявити транспортні засоби з відеофіксаторами, що проїжджають біля місця вчинення розбою з місця роботи до місця проживання, або навпаки.

Статистика розкриття правопорушень, свідчить про те, що при використанні систем відеоспостереження, успіх впіймати злочинця підвищується у декілька разів. Приміром, Національний банк України, зобов'язав практично усі відділення банків встановити відеоспостереження. Цей захід уже дає свої позитивні результати в попередженні і розкритті пограбувань.

Установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу проводиться для місцезнаходження у певний час або проміжок часу до, підчас або після вчинення кримінального правопорушення у конкретному місці радіоелектронних засобів, та інших радіо випромінювальних пристроїв, активованих у мережах операторів рухомого (мобільного) зв'язку, що належать та (або) були у користуванні у цей час у осіб, що можуть бути причетними до вчинення злочину, свідків, потерпілого; теперішнє місцезнаходження радіоелектронних засобів та інших радіо випромінювальних пристроїв, активованих у мережах операторів рухомого (мобільного) зв'язку, що належать та (або) знаходяться у користуванні у осіб, що можуть бути причетними до вчинення злочину (проводиться на підставі ухвали слідчого судді, постановленої у порядку, передбаченому ст. 246, 248–250 КПК України).

Розглянемо більш детально можливості розслідування розбоїв шляхом проведення моніторингу засобів мобільного зв'язку активованих, у місці вчинення розбою:

- встановити номери мобільних телефонів, наявних у будинку потерпілих для виключення їх із списку моніторингу активованих мобільних пристроїв які були у відповідний термін часу вчинення злочину на даній території;

- встановивши з'єднання невизначеного кола абонентських номерів (із зазначенням IMEI терміналу), що відбулись у межах дії певної базової станції або її соти (параметри дії LAC-SID) за певний період часу провести моніторинг, та проаналізувати історію їх з'єднання:

- чи тривалим терміном часу користується абонент телекомунікаційною картою (SIM-картка, USIM-картка, R-UIM-картка тощо), унікальним ідентифікатором сім-картки (IMSI) тощо (наприклад, за відомим IMEI-кодом мобільного телефону можна встановити номер абонента або номери всіх абонентів, які користувалися цим телефоном у певний час);

- звернути увагу на телекомунікаційну картку, що активована зовсім недавно:

- в день вчинення розбою;
- за 1 день до вчинення розбою;
- до 7 днів вчинення розбою;
- після вчинення розбою.

Виявивши телекомунікаційну картку, що активована зовсім недавно можливо встановити спосіб попередньо оплаченої послуги, номери карт експрес-оплати (ваучерів поповнення балансу абонента), що дозволяє встановити місця їх придбання; картку поповнення рахунку, номер абонента по карті експрес-оплати, місце, час, термінал поповнення рахунків певним абонентом, місце придбання картки поповнення рахунку тощо;

факт переміщення коштів з балансу одного абонента на баланс іншого;

Доцільно проводити моніторинг всіх засобів мобільного зв'язку активованих, у місці вчинення розбою за 7 днів до його вчинення та 1 день після.

Якщо спілкування зловмисників відбувається за допомогою месенджерів мереж через Інтернет.

Наприклад, у кінці березня 2018 року в с. Г. Б. р-ну Київської області по вул. Київській, 2 в будинку громадянина Іванова А. Т., 1944 р.н. шляхом віджиму металопластикового вікна, проникли троє невстановлених осіб, в масках та камуфляжній формі, де, за допомогою будівельних стяжок, зв'язали Іванову Н. І., 1946 р.н., яка перебувала на першому поверсі, та сина заявника Іванова С. А., 1974 р.н., який перебував на другому поверсі будинку, після чого, застосувавши фізичне насильство, яке є небезпечним для життя і здоров'я

потерпілих, заволоділи грошовими коштами у сумі 400 000 доларів США, золотими виробами, та зникли в невідомому напрямку. В результаті отриманих тілесних ушкоджень Іванова С. А. померла на місці події.

Деталі вчинення такого злочину обговорювали при особистих зустрічах та за допомогою месенджерів «WhatsApp» та «Telegram», при цьому кожного разу використовували нові сім-картки.

А тому виявивши всі активні мобільні телефони, що знаходилися у певній місцевості у певний час, можливо встановити:

- номер абонента користувача Інтернету за допомогою мобільного терміналу за протоколом «gprs/edge/cdma» у разі, якщо відома його IP-адреса і час виходу в Інтернет за цією адресою;
- адреси розташування та номери базових станцій, які забезпечували зв'язок кінцевого обладнання з визначеними абонентськими номерами;
- вид послуги, обсягу наданих послуг, суми коштів до сплати за кожний сеанс зв'язку;
- типи з'єднання визначеного абонента: вхідні та вихідні дзвінки, SMS (короткі текстові повідомлення), MMS (мультимедійні повідомлення), GPRS (передача інформації по незайнятій голосовим зв'язком смузі частот), переадресація тощо;
- дату, час та тривалість з'єднань (часу початку і закінчення кожного сеансу зв'язку) визначеного абонента, у тому числі з'єднання нульової тривалості (неприйняті виклики);
- адресу місцеперебування споживача зазначеного абонентського номеру в момент кожного з'єднання (наприклад, вхідний та вихідний дзвінок);
- GPRS-трафік тощо.

В ході проведення ОРЗ, працівниками Управління карного розшуку Головного управління Національної поліції в Київській області та відділу розслідування особливо тяжких злочинів Слідчого управління Головного управління Національної поліції в Київській області з використанням можливостей Управління оперативно-технічних засобів та Управління

оперативної служби Головного управління Національної поліції в Київській області затримано осіб, які можуть бути причетними до вчинення даного кримінального правопорушення та ймовірне місце зберігання речових доказів [65].

Спостереження за особою, річчю або місцем. Так, ст. 269 КПК України передбачає, що для пошуку, фіксації і перевірки під час досудового розслідування тяжкого або особливо тяжкого злочину відомостей про особу та її поведінку або про тих, з ким ця особа контактує, або певної речі чи місця у публічно доступних місцях може проводитися візуальне спостереження за вказаними об'єктами або візуальне спостереження з використанням відеозапису, фотографування, спеціальних технічних засобів для спостереження [125]. Згідно з п. 11 ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» [174] підрозділам, уповноваженим на проведення цієї діяльності, надається право «здійснювати візуальне спостереження в громадських місцях із застосуванням фото-, кіно-, відеозйомки, оптичних і радіоприладів, інших технічних приладів» [60, с. 73].

Відповідно до цього завданнями візуального спостереження при розслідуванні розбоїв є:

- попередити або припинити розбій;
- виявити причини і умови, що сприяють вчиненню розбою;
- зафіксувати злочинні дії осіб;
- встановити місця переховування злочинців, що ухиляються від слідства, суду і відбування покарання;
- зафіксувати окремі дії об'єктів спостереження шляхом негласного фотографування, кінозйомки, відео- і звукозапису;
- забезпечити проведення окремих слідчих дій (підготовка до обшуку, арешт тощо);
- виявити місця збору кримінальних елементів, збуту майна, нажитого злочинним шляхом, зокрема, отриманого від вчинення розбійного нападу, кубла розпусти і вживання наркотиків тощо.

Уповноважені підрозділи здійснюють спостереження відповідно до ч. 1 ст. 269 КПК України, проводячи зазначену процесуальну дію на підставі ухвали слідчого судді, постановленої в порядку, передбаченому статтями 246, 248-250 КПК України, в тісній взаємодії з працівниками оперативних підрозділів.

Видами спостереження є:

Фізичне – спостереження, яке базується на візуальному способі отримання інформації, здійснюється або самим ініціатором, або іншими особами за його завданням. У ході фізичного спостереження можуть бути використані технічні засоби – фотоапарати, відеокамери, що дозволяють фіксувати дії визначеної особи, знаходження речі або візуальної фіксації місця в реальному часі.

Електронне – спостереження, засноване на застосуванні спеціальних технічних засобів, дозволяє організовувати і проводити спостереження за особою, яка цікавить ініціатора, у публічно доступних місцях. У ході цього виду спостереження нерідко використовується апаратура аудіо-, відеозапису та фотографування з метою контролю і запису розмов, дій і операцій особи, щодо якої проводяться негласні слідчі розшукові дії.

Комплексне – спостереження, що дозволяє фіксувати у хронологічному порядку, в реальному часі, буквально всю життєдіяльність особи, що перевіряється [60, с. 74].

Спостереження може проводитися візуально або із застосуванням оптичних приладів і технічних засобів, як безпосередньо відповідним працівником, так і дистанційно.

Безпосереднє спостереження проводиться за допомогою засобів двох видів: біноклів, що призначені для орієнтації на місцевості та спостереження віддалених предметів чи об'єктів; приладів нічного бачення (нічні біноклі), що призначені для орієнтації на місцевості та спостереженням за віддаленими предметами чи об'єктами у темний час доби.

Дистанційне спостереження проводиться за допомогою системи відеоспостереження.

Оснoву будь-якої системи відеоспостереження складають відеокамери. Найбільш проста система відеоспостереження складається з відеокамери і монітора. Камера може бути підключена безпосередньо до телевізора або монітора. Для невеликого об'єкта спостереження достатньо не більше чотирьох-п'яти камер. Використовуючи монітор з вбудованим комутатором і вдало розмістивши камери, можна забезпечити цілодобове спостереження за територією. Кількість камер, що встановлюється та одночасно виводиться на монітор особи, що проводить спостереження, повинно бути обмежено. При збільшенні кількості камер оператору важко стежити за всіма змінами.

У багатокамерних системах використовуються додаткові пристрої. До додаткових пристроїв відносяться детектори руху, які аналізують зміни зображення, наприклад, переміщення будь-якого предмета у полі зору камери, і сигналізують оператору про це. Для дистанційного управління камерами використовуються поворотні пристрої. Вони дозволяють збільшити огляд камери за допомогою її повороту в двох площинах. Управління поворотними пристроями може здійснюватися джойстиком.

Об'єкти спостереження:

- особи, підозрювані або обвинувачувані у вчиненні розбою, які перебувають під адміністративним наглядом, а також відносно яких є обґрунтовані відомості про їх злочинну діяльність;
- громадяни, які володіють інформацією про підготовлені або вчинені розбійні напади;
- родичі та знайомі злочинців, яких розшукують, якщо є підстави вважати, що спостереження за ними надасть можливість відшукати злочинця або дізнатися про його місцезнаходження;
- інші особи, а також певні місця або речі (мікрорайони, вокзали, базари, гральні заклади, ресторани, бари, речі, здобуті злочинним шляхом, тощо), спостереження за якими допоможе отримати відомості, що сприятимуть попередженню, розкриттю розбоїв, розшуку зниклих злочинців чи громадян, які пропали безвісти.

Відповідно до вимог ст. ст. 246, 248-250, 270 КПК слідчий за наявності відомостей про те, що розмови і поведінка осіб у конкретному місці, а також інші події, що там відбуваються, можуть містити інформацію, яка має значення для кримінального провадження, складає клопотання про дозвіл на проведення аудіо-, відеоконтролю місця до суду, узгоджує його з прокурором та отримує ухвалу слідчого судді про аудіо-, відеоконтроль місця або про відмову в наданні дозволу на його проведення. Таке клопотання повинно бути укладеним відповідно до вимог ч. 2 ст. 248 КПК, також до клопотання додається витяг з ЄРДР щодо кримінального провадження, у рамках якого подається клопотання (ч. 5 ст. 270 КПК) [170, с. 130]

На відміну від деяких інших кримінальних правопорушень, розбої мають одномоментний характер, тому успіх розкриття в основному залежить від того, чи зумів оперативний працівник повною мірою використати інформацію, яку він одержав, від його вміння працювати з матеріальними джерелами, доказами. Тому істотного значення набуває встановлення таких обставин:

- місце, час, умови вчинення розбійного нападу, наявність очевидців;
- хто вчинив розбійний напад (вік, професія нападника, чи притягався раніше до кримінальної відповідальності, якщо так, тоді де він відбував покарання, коло його знайомих, злочинні зв'язки тощо);
- роль кожного співучасника розбою, вчиненого групою (організатор, виконавець, підбурювач, пособник);
- чи провадились певні дії та які конкретно щодо приховування злочину;
- який характер насилля, застосованого до потерпілого;
- якщо у ході розбійного нападу було застосовано зброю (вогнепальну, холодну, хімічну), тоді кому вона належить, де, коли і в кого придбана або відібрана тощо;
- хто став жертвою нападу, його стан здоров'я і тяжкість тілесних ушкоджень, а також яка ступінь заподіяння моральної та матеріальної шкоди;
- що саме викрадено, кому воно належало, індивідуальні особливості та споживча вартість матеріальних цінностей;

- які обставини сприяли вчиненню розбійного нападу.

При взаємодії слідчих та оперативних підрозділів на початку досудового розслідування розбоїв необхідно застосовувати широкий комплекс НСРД, спрямованих на встановлення, розшук і затримання злочинців по гарячих слідах і на розшук викраденого. Такими заходами, як правило, є:

- орієнтування особового складу підрозділів поліції на встановлення і розшук злочинців у місцях їх можливої появи, а також на розшук викраденого в місцях його переховування або збуту;

- виявлення і оперативне опитування очевидців кримінального правопорушення;

- виявлення наявності встановлених відеокамер біля місця вчинення злочину. За допомогою відеозаписів з камер відеоспостереження відновлюється хід подій і складається фоторобот злочинців;

- установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу КПК України (ч. 1 ст. 268) (мобільного терміналу систем зв'язку та інших радіовипромінювальних пристроїв, активованих у мережах операторів рухомого (мобільного) зв'язку, тобто мобільного телефону, GSM, UMTS, HSDPA, WiMAX, LTE модемів, що забезпечують бездротовий доступ до мережі Інтернет), дозволяє вирішити розшукове завдання щодо встановлення факту знаходження у певному місці та у певний час конкретної особи або осіб, якій належить (знаходиться у користуванні) радіоелектронний засіб (інший радіовипромінювальний пристрій), активований у мережі оператора рухомого (мобільного) зв'язку;

- застосування службово-розшукової собаки на місці події;
- переслідування по гарячим слідам, бажано за участю потерпілого або свідка-очевидця, який запам'ятав прикмети злочинця;

- пошук у навколишній місцевості злочинця, який переховується або схованого їм викраденого майна, а у випадку знаходження останнього, організація засідки;

- інформування територіальних і транспортних органів поліції про вчинене кримінальне правопорушення, прикмети злочинців і викраденого майна, перекриття шляхів можливого відходу злочинців;
- оперативне спостереження за місцями ймовірної появи злочинців, а також реалізації викраденого (ринки та прилеглі до них подвір'я, комісійні магазини, ломбарди, каси і камери сховища на авіа- і залізничних вокзалах, гуртожитки, ресторани, кафе та ін.);
- перевірка осіб, затриманих за вчинення кримінальних правопорушень, з метою виявлення у них викрадених предметів або слідів крові на тілі та одязі;
- використання можливостей конфіденційного співробітництва;
- постановка на облік викраденого майна, зокрема того, що має індивідуально визначені ознаки [144].

Проведення такого НСРД, як виконання спеціального завдання, неможливо уявити без застосування сучасних засобів таємного документування. Проте, на жаль, стан технічного забезпечення НСРД сьогодні не відповідає вимогам практики (61,5 %) та є таким, що не дозволяє швидко і цілеспрямовано зосередити необхідну кількість сил і засобів на протидію організованим злочинним групам, а також підвищити ефективність їх застосування та суттєво розширити тактичні можливості слідчих та оперативних підрозділів і забезпечити виконання вимог конспірації під час виконання спеціального завдання (92,5 %).

Повнота і правильність підготовки до проведення виконання спеціального завдання в сукупності з умінням використання можливостей новітніх технічних засобів значно підвищують вірогідність досягнення бажаного результату, при цьому 58,1 % оперативних працівників вважають недостатніми отримані знання, вміння та навички роботи з оперативно-технічними засобами під час виконання спеціального завдання. Основні причини – недостатня кількість практичних занять (33,8 %); недостатнє розкриття питання тактики використання наявних сил та засобів (37,1 %);

недостатнє розкриття питання роботи з оперативно-технічними засобами (29,1 %).

Одним із найбільш перспективних напрямів вдосконалення роботи слідчих та оперативних підрозділів під час виконання спеціального завдання є розвиток і впровадження у повсякденну практичну діяльність більш нових, таких, що відповідають сучасним вимогам та розробкам, засобів технічної розвідки, теле-, відеоапаратури і засобів електронного стеження (68,7 %).

Тактичними прийомами фіксації та вилучення речових доказів під час виконання спеціального завдання є:

1) зашифроване вилучення (81,3 %). Предмети та документи, які можуть бути речовими доказами, вилучаються негласним апаратом під будь-яким переконливим приводом. Вилучення в такому випадку потребує легендування та ретельно зашифровується. Дане вилучення є тимчасовим, що забезпечує збереження документів лише на нетривалий період, тому його застосовують безпосередньо перед реалізацією матеріалів впровадження;

2) негласне вилучення (86,7 %). Здійснюється стосовно предметів та документів, з допомогою яких учасники організованої злочинної групи маскують свої злочинні дії. У даному випадку негласний апарат, який виконує спеціальне завдання, їх вилучає та надає оперативному працівникові для огляду. Після огляду дані предмети та документи фотографуються і негласним апаратом повертаються на місце;

3) візуальне спостереження (54,2 %). Ведеться негласним апаратом за виявленими предметами та документами за місцем їх знаходження. Деякі з них неможливо вилучити або перемістити, оскільки вони постійно знаходяться в полі зору членів організованої злочинної групи. Це насамперед матеріальні цінності, грошові кошти, блокноти, електромагнітні носії, «чорна бухгалтерія». Саме на них слід звернути увагу негласному апарату, а при можливості вилучити, сфотографувати, помітити хімічними речовинами;

4) спостереження за допомогою оперативно-технічних засобів (92,8 %). Встановлюється (переважно відеонагляд) оперативними працівниками або

негласним апаратом за виявленими предметами та документами за місцем їх знаходження. Відеоспостереження є надзвичайно ефективним, оскільки дає можливість постійно спостерігати за об'єктом з мінімальними ресурсними затратами.

Відповідно до ч. 1 ст. 275 КПК України, під час проведення НСРД слідчий має право використовувати інформацію, отриману внаслідок конфіденційного співробітництва з іншими особами, або залучати цих осіб до проведення НСРД у випадках, передбачених КПК України [126]. Отже, законодавець заборонив залучати до конфіденційного співробітництва фізичних та юридичних осіб, які не уповноважені здійснювати оперативно-розшукову діяльність, та чітко вказав, що залучення таких осіб можливе у випадках, передбачених КПК України. Інструкції, накази, інші відомчі акти (їх частини), які не відповідають цьому положенню КПК України, є нечинними.

У пункті 2 ч. 1 ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» оперативним підрозділам для виконання завдань ОРД надається право: проводити контрольовану поставку та контрольовану і оперативну закупку товарів, предметів та речовин, у тому числі заборонених для обігу, у фізичних та юридичних осіб незалежно від форми власності з метою виявлення та документування фактів протиправних діянь. Частина 5 ст. 8 цього Закону дозволяє залучати до виконання окремих доручень у ході проведення оперативно-розшукової діяльності працівників інших підрозділів. Стаття 8 Закону передбачено, що оперативні підрозділи можуть мати гласних і негласних штатних та позаштатних працівників (п. 13) та використовувати конфіденційне співробітництво згідно з положеннями ст. 275 КПК України (п. 14). Отже, Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» не містить положень про використання «інших осіб» в ОРД, зокрема, і в проведенні контрольованої поставки та контрольованої і оперативної закупки. До проведення таких НСРД можуть залучатися працівники інших підрозділів [138, с. 225].

Тому, враховуючи викладене вище, необхідно відзначити: по-перше, нормативне положення ч. 6 ст. 246 КПК України передбачає виключне право слідчого або прокурора, а у випадку застосування вимог ч. 1 ст. 275 КПК (використання конфіденційного співробітництва) – лише слідчого, на залучення іншої особи (інших осіб) до проведення НСРД. По-друге, рішення слідчого або прокурора із зазначеного питання є процесуальним і відповідно до ст. 110 КПК України повинне прийматися у формі постанови. У зв'язку з чим вважаємо, що співробітник оперативного підрозділу, який виконує доручення слідчого або прокурора про проведення НСРД, не має відповідних процесуальних повноважень щодо прийняття рішення про залучення до негласних заходів інших осіб, а повинен діяти виключно в межах наданого доручення (ст. 41 КПК України), в якому слідчий, прокурор передбачає можливість задіяння відповідних суб'єктів до таких дій [190, с. 134].

Досліджуючи питання використання конфіденційного співробітництва, М. В. Багрій, В. В. Луцик та О. М. Сало стверджують, що законодавець чітко закріплює норму про те, що конфіденційне співробітництво є свого роду допомогою слідчому, яка надана йому у вигляді певних відомостей, які він може використати у процесі проведення НСРД. Ці відомості можуть бути залучені у кримінальне провадження як докази лише шляхом допиту особи, яка залучається до такого співробітництва [14, с. 111–112; 183, с. 202].

Через скасування у Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність» (ст. 6) підстав проведення ОРД стосовно осіб, які вчинили або вчиняють злочини, виникає ризик втрати певних важелів оперативного контролю за криміногенною ситуацією в державі, адже з «поля зору» правоохоронних органів «випадатиме» більшість організованих злочинних угруповань, які, залишаючись поза межами кримінального провадження, вчинятимуть злочини, використовуючи засоби протидії правоохоронним органам.

Значні труднощі викликає реалізація положень ст. 275 КПК України, а саме можливості використання слідчим конфіденційного співробітництва, через що, відповідно, ускладнюється встановлення місця події, свідків, пошуку

речових доказів, розробки версій, планування та проведення СРД у кримінальному провадженні [57, с. 180].

Враховуючи проблемні аспекти, що виникають у слідчих та оперативних працівників Національної поліції України під час використання конфіденційного співробітництва, запропоновано доповнити ст. 275 КПК України ч. 3, яку викласти у такій редакції «Використання конфіденційного співробітництва при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій:

- 1) під час проведення контролю за вчиненням злочину (271 КПК України);
- 2) під час виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ст. 272 КПК України);
- 3) під час проведення інших негласних слідчих (розшукових) дій у випадках, передбачених цим Кодексом, де можливе використання конфіденційного співробітництва».

Питання, пов'язані з використання результатів НСРД, є досить дискусійним. Так, перед слідчим, прокурором, співробітником оперативного підрозділу постають проблеми щодо визначення їх результатами доказового значення та можливості використання в кримінальному судочинстві, а головне здійснення своєчасної реалізації отриманих матеріалів під час проведення НСРД. І, як слушно відмічає Є. Скулиш [189, с. 16], основним функціональним призначенням НСРД в оновленій системі кримінального процесу України є забезпечення оптимальних шляхів використання у кримінально-процесуальному провадженні інформації, здобутої із використанням негласних сил і засобів, якими послуговується ОРД.

Слушною думкою з цього приводу є думка М. А. Погорецького, який вважає, що процесуальна форма провадження НСРД є недосконалою, що створює проблеми під час використання їх результатів у кримінальному процесуальному доказуванні. Так, наприклад, контроль за вчиненням злочину (ст. 271) може проводитися в чотирьох формах, якими є контрольована поставка, контрольована та оперативна закупка, імітування обстановки

злочину, спеціальний слідчий експеримент. Інструкція містить норми, які розкривають сутність дій з контролю щодо вчинення злочину, проте не вказує, які саме додатки можуть формуватися за результатами проведення кожної з них, що у правозастосовній діяльності створює певні складнощі. Відповідно до досвіду оперативної практики щодо проведення аналогічних за змістом ОРЗ, додатками до протоколів про результати їх проведення можуть бути предмети, документи, товари, речовини, гроші, вилучені під час їх здійснення; аудіо-, відеозаписи, що посвідчують відкрити фіксацію їх ходу та результатів тощо. Отже, ураховуючи те, що Інструкція прогалини КПК України щодо процесуальної форми провадження НСРД не усуває, на наш погляд, нині до розроблення такої процесуальної форми та внесення відповідних змін і доповнень до чинного КПК України, доцільно прийняти міжвідомчі правові акти, які б докладніше врегулювали питання провадження окремих НСРД [165, с. 275].

Результатами НСРД вважаються фактичні дані, відомості, інформація, що сприяє встановленню обставин, пов'язаних з вчиненням злочину, або злочину, що готується, інших обставин розкриття та розслідування злочину, розшуку осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, суду та кримінального покарання.

Найбільш ґрунтовно питання про використання результатів НСРД досліджено Д. Б. Сергєєвою [188]. Вчена запропонувала розглядати поняття результатів НСРД дій у широкому та вузькому значенні. У широкому значенні результатами НСРД є як матеріали НСРД, так і нематеріалізовані відомості, інформація, суб'єктивне сприйняття чогось суб'єктом проведення НСРД. У вузькому значенні результати НСРД розглядаються автором лише як матеріально фіксовані джерела, що виникають у процесі проведення НСРД та містять певну інформацію, відомості. На підтримку такої позиції автором зазначається, що результати НСРД для їх подальшого використання, в тому числі й у кримінальному процесуальному доказуванні, мають бути трансформовані в передбачену матеріальну форму – відповідні матеріали

НСРД. Сама лише змістовна складова результатів їх проведення – інформація, що отримується в результаті їх проведення – не дозволяє її використовувати в інтересах кримінального судочинства [188]. Таким чином, вченою пропонується ототожнювати поняття «результати» та «матеріали» НСРД. Під результатами НСРД Д. Б. Сергєєва пропонує розуміти «матеріально фіксовані джерела, що виникають (отримуються) у процесі проведення НСРД, змістом яких є відповідна інформація, дані, здобуті відповідно до мети конкретної НСРД уповноваженим суб'єктом» [13; 188].

Відомості, речі та документи, які отримані в результаті проведення НСРД, можуть мати значення для кримінального провадження, а можуть і не мати. Рішення про це приймає відповідний прокурор – процесуальний керівник конкретного кримінального провадження. Безперечно, ці відомості, речі та документи знаходять своє відображення в матеріально-фіксованих джерелах у вигляді протоколів НСРД, додатків до них, а також речових доказів (відповідні речі та документи можуть мати значення речових доказів за наявності ознак, передбачених ст. 98 КПК), і лише в цьому випадку вирішується питання про їх використання (або невикористання) в кримінальному провадженні. Тобто, кримінального процесуального значення зазначені результати набувають лише тоді, коли вони відображені у відповідних матеріалах. Тому в цьому розумінні, на наш погляд, поняття «результат НСРД» та «матеріали НСРД» є тотожними.

3.3. Використання спеціальних знань під час розслідування розбоїв, вчинених організованою групою

Аналіз практики протидії злочинності засвідчує, що її ефективність залежить від засобів і методів, які використовують, тому під час розслідування злочинів, окрім традиційних засобів і методів криміналістики, важливе значення має застосування знань із різних галузей. Розвиток науки пов'язаний з

науково-технічним прогресом, виникненням нових знань, використання яких у розслідуванні злочинів допомагає реалізувати завдання кримінального судочинства. Унаслідок стрімкого розвитку науки й техніки під час розслідування злочину дедалі частіше постають питання, які з'ясувати без допомоги спеціалістів неможливо. Тому застосування в кримінальному процесі наукових знань різних галузей є складним процесом пізнання об'єктивної дійсності, пов'язаної з подією злочину та її розслідуванням.

Пізнання події злочину та дій злочинця, який його вчинив, вимагає від слідчого, який здійснює розслідування, усебічного, об'єктивного та повного дослідження всіх його обставин. Для досягнення такого результату до кримінального провадження залучають спеціалістів, використовують інші форми спеціальних знань. Тому успіх розслідування злочинів пов'язаний з умілим використанням спеціальних знань.

За сучасною юридичною доктриною спеціальні знання – це незагальновідомі знання, що не мають масового поширення та якими володіє обмежене коло фахівців (фахівець – загальне поняття для позначення особи, яка володіє спеціальними знаннями), тому застосування спеціальних знань у досудовому розслідуванні ґрунтується, насамперед, на залученні до процесу розслідування спеціаліста й експерта, тобто осіб, які володіють такими спеціальними знаннями та навичками [56, с. 210].

В. М. Галкін визначає спеціальні пізнання як знання, набуті в результаті фахової освіти чи професійного досвіду [51, с. 8]. На думку Г. М. Надгорного, спеціальними знаннями є знання, що отримані в результаті професійної підготовки з наукових, інженерних, виробничих спеціальностей, а також інші загальновідомі знання, необхідні для вирішення питань у справі [150, с. 42]. Такий підхід до розуміння терміна «спеціальні пізнання» також не розкриває повною мірою його змісту, оскільки в ньому не йдеться про галузі, в яких вони застосовуються, і про відмінність цих знань від усіх інших. А. А. Ейсман зауважує, що спеціальні знання – це знання не загальновідомі, не загальнодоступні, такі, що не мають масового поширення; іншими словами, це

знання, якими володіє обмежене коло спеціалістів, причому очевидно, що глибокі знання в галузі, наприклад фізики, є у зазначеному значенні спеціальними для біолога [228, с. 91].

Спеціаліст у кримінальному процесі має статус учасника кримінального провадження, з відповідними правами й обов'язками (згідно з п. 25 ст. 3 КПК України) [126].

У вітчизняному кримінальному процесі фігурує два учасники кримінального провадження, що володіють спеціальними знаннями, – експерт (ст. 69 КПК України) і спеціаліст (ст. 71 КПК України) [126].

Зокрема, згідно зі ст. 69 КПК України, експертом у кримінальному провадженні є особа, яка *володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями*, має право відповідно до Закону України «Про судову експертизу» [177] на проведення експертизи та якій доручено провести дослідження об'єктів, явищ і процесів, що містять відомості про обставини вчинення кримінального правопорушення, дати висновок з питань, які виникають під час кримінального провадження та стосуються сфери її знань [126].

Відповідно до ст. 71 КПК України, спеціалістом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє *спеціальними знаннями та навичками застосування технічних або інших засобів*, і може надавати консультації під час досудового розслідування й судового розгляду з питань, що потребують відповідних спеціальних знань та навичок. Спеціаліст може бути залучений для надання безпосередньої технічної допомоги (фотографування, складення схем, планів, креслень, відбір зразків для проведення експертизи тощо) сторонами кримінального провадження під час досудового розслідування та судом під час судового розгляду. Сторони кримінального провадження мають право під час судового розгляду заявляти клопотання про залучення спеціаліста або використання його пояснень і допомоги [126].

Спеціаліст має право: 1) ставити запитання учасникам процесуальної дії з дозволу сторони кримінального провадження, яка його залучила, чи суду;

2) користуватися технічними засобами, приладами та спеціальним обладнанням; 3) акцентувати увагу сторони кримінального провадження, яка його залучила, або суду на характерні обставини чи особливості речей і документів; 4) ознайомлюватися з протоколами процесуальних дій, у яких він брав участь, і подавати до них зауваження; 5) одержувати винагороду за виконану роботу та відшкодування витрат, пов'язаних із його залученням до кримінального провадження; 6) заявляти клопотання про забезпечення безпеки у випадках, передбачених законом [126].

Спеціаліст зобов'язаний: 1) прибути за викликом до слідчого, прокурора, суду й мати при собі необхідні технічне обладнання, пристрої та прилади; 2) виконувати вказівки сторони кримінального провадження, яка його залучила, чи суду, давати пояснення щодо поставлених запитань; 3) не розголошувати відомості, які безпосередньо стосуються суті кримінального провадження та процесуальних дій, що здійснюються (здійснювали) під час нього, і які стали відомі спеціалісту у зв'язку з виконанням його обов'язків; 4) заявити самовідвід за наявності обставин, передбачених КПК України [126].

У разі неприбуття до суду без поважних причин або неповідомлення про причини неприбуття на спеціаліста суд покладає всі витрати, пов'язані з оголошенням перерви в судовому засіданні (ст. 72 КПК України [126]).

Отже, правові інститути «спеціальні знання» та «спеціаліст» мають низку відмінностей правового регулювання. Особами, які володіють спеціальними знаннями, у науковій літературі традиційно вважають спеціаліста, експерта, перекладача, сурдоперекладача, педагога, психолога та ін. Однак ст. 71 КПК України визначає, що спеціалістом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками застосування технічних або інших засобів і може надавати консультації під час досудового розслідування й судового розгляду із цих питань. Спеціаліст може бути залучений для надання технічної допомоги (фотографування, складення схем, планів, креслень, відбору зразків для проведення експертизи тощо) сторонами кримінального

провадження під час досудового розслідування і судом під час судового розгляду.

Тобто поняття «спеціальні знання» є ширшим і частково регламентованим законодавчо, охоплює рівні форми використання спеціальних знань з будь-якої галузі науки, техніки, мистецтва або ремесла, водночас, поняття «спеціаліст», його процесуальний статус, права й обов'язки чітко визначено законодавчо (ст. 71, 72, 75, 77, 79, 105, 228, 236, 237, 240, 242 КПК України) і стосується, насамперед, надання допомоги з техніко-криміналістичного забезпечення проведення СРД.

Порівнюючи регламентацію процесуального статусу експерта та спеціаліста, слід акцентувати на деяких відмінностях. Так, експертом є особа, «яка володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями...». Водночас спеціалістом є особа, яка «володіє спеціальними знаннями та навичками застосування технічних або інших засобів...». Поряд з іншими відмінностями, які об'єктивно обумовлені компетентністю та виконуваними завданнями, вважаємо не цілком точним підхід законодавця до визначення спеціальних знань, якими володіють ці учасники кримінального провадження. Стосовно експерта йдеться про «наукові, технічні або інші спеціальні знання», а щодо спеціаліста – «спеціальні знання та навички застосування технічних та інших засобів». За такого формулювання складається враження, що спеціаліст – це лише технічний помічник слідчого. Однак спеціальні знання, про що влучно зазначили В. К. Лисиченко та В. В. Циркаль, – це не загальновідомі в судочинстві наукові, технічні та практичні знання, отримані внаслідок професійного навчання або роботи за певною спеціальністю особою, залученою як спеціаліст з метою сприяння слідчому чи прокурору в з'ясуванні обставин справи або дачі висновку з питань, для вирішення яких потрібне їх використання [136, с. 22].

На практиці під час проведення СРД, у низці випадків необхідними є спеціальні знання із психології, медицини, географії, біології, зоології тощо. З огляду на це, визначення спеціальних знань, якими повинен володіти

спеціаліст, у контексті ст. 71 КПК України є вужчим за реальний зміст і потребує доповнення, узгодження із характеристикою спеціальних знань експерта як спільних за сутністю, а також гармонізації з іншими статтями КПК України (ст. 101 КПК України).

Це засвідчує аналіз й інших статей КПК України. Наприклад, згідно зі ст. 236 КПК України, під час виконання ухвали про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи з метою одержання допомоги з *питань, що потребують спеціальних знань*, слідчий, прокурор для участі в обшуку має право запросити спеціалістів. Аналогічно в ст. 237 КПК України «для участі в огляді, з метою одержання допомоги з *питань, що потребують спеціальних знань*, слідчий, прокурор може запросити спеціалістів».

Для однозначного тлумачення сутності спеціальних знань доцільно, на нашу думку, доповнити ч. 1 ст. 71 КПК України, у якій визначити, що «спеціалістом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями та навичками застосування технічних або інших засобів і може надавати консультації під час досудового розслідування та судового розгляду з *питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок*».

Запропоновані доповнення підтримали й практичні працівники. Так, на питання, чи доцільним є доповнення ч. 1 ст. 71 КПК України й закріплення в такій редакції: «спеціалістом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями та навичками...», позитивно відповіли 69,4 % слідчих (додаток Д).

КПК України регламентує низку питань, пов'язаних із порядком залучення спеціаліста в кримінальному провадженні. Зокрема, передбачено підстави для відводу спеціаліста, представника персоналу органу пробації, перекладача, експерта, секретаря судового засідання (ст. 79, ст. 80 КПК України); витрати, пов'язані із залученням спеціалістів до кримінального провадження, належать до процесуальних (ст. 118, 122 КПК України); однією з підстав застосування запобіжних заходів є забезпечення виконання

підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього процесуальних обов'язків, а також запобігання спробам незаконно впливати на учасників кримінального провадження, серед яких і спеціаліст (п. 3 ч. 2 ст. 177 КПК України).

У цьому контексті слід розглянути також підхід законодавця щодо залучення результатів використання спеціальних знань до доказування в кримінальному провадженні.

Так, ст. 95 КПК України визначає, що показання – це відомості, які надають в усній або письмовій формі під час допиту підозрюваний, обвинувачений, свідок, потерпілий, експерт щодо відомих їм обставин у кримінальному провадженні, що мають значення для цього кримінального провадження. Згідно з ч. 6 ст. 95 КПК України, висновок або думка особи, яка дає показання, суд може визнати доказом, лише якщо такий висновок або думка корисні для розуміння показань (їх частини) і ґрунтуються на спеціальних знаннях у розумінні ст. 101 КПК України.

У ч. 7 ст. 95 КПК України передбачено: якщо особа, яка дає показання, висловила думку або висновок, що ґрунтується на спеціальних знаннях у значенні ст. 101 КПК України, а суд не визнав їх недопустимими доказами в порядку, передбаченому ч. 2 ст. 89 КПК України, інша сторона має право допитати особу згідно з правилами допиту експерта.

Новелою законодавства, актуальною в контексті нашого дослідження, є положення, що регламентують додатки до протоколів СРД. Так, згідно зі ст. 105 КПК України, особа, яка проводила процесуальну дію, до протоколу долучає додатки.

Додатками до протоколу можуть бути:

- 1) спеціально виготовлені копії, зразки об'єктів, речей і документів;
- 2) письмові пояснення спеціалістів, які брали участь у проведенні відповідної процесуальної дії;
- 3) стенограма, аудіо-, відеозапис процесуальної дії;
- 4) фототаблиці, схеми, зліпки, носії комп'ютерної інформації та інші матеріали, які пояснюють зміст протоколу.

Додатки до протоколів мають бути належно виготовлені, упаковані з метою надійного збереження, а також засвідчені підписами слідчого, прокурора, спеціаліста, інших осіб, які брали участь у виготовленні та/або вилученні таких додатків.

Такий вид додатку до протоколу СРД, як «письмові пояснення спеціалістів, що брали участь у проведенні відповідної процесуальної дії» у практичній діяльності при розслідуванні кримінальних правопорушень майже не використовується.

Окремою формою використання спеціальних знань є залучення стороною кримінального провадження експерта та проведення експертизи. Згідно зі ст. 244 КПК України, у разі якщо для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання, сторони кримінального провадження мають право звернутися з клопотанням про проведення експертизи до слідчого судді. Експертизу проводять експертна установа, експерт або експерти за дорученням слідчого судді чи суду, наданим за клопотанням сторони кримінального провадження, або якщо для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання. Не допускається проведення експертизи для з'ясування питань права (ст. 242 КПК України) [126].

З огляду на вагоме значення в кримінальному провадженні судової експертизи, відповідно до мети й завдань цього дослідження, необхідно констатувати, що результати судової експертизи можуть бути використані під час прийняття рішення про проведення СРД або НСРД. І навпаки, відомості, отримані під час проведення СРД або НСРД використовують для прийняття рішення, підготовки до призначення та проведення судової експертизи.

КПК України регламентує залучення спеціаліста до виконання таких завдань кримінального провадження під час проведення процесуальних дій:

1. Виготовлення дубліката документа слідчим, прокурором із залученням спеціаліста (ч. 4 ст. 99 КПК України).

2. Під час проведення тимчасового вилучення майна в разі необхідності слідчий або прокурор із залученням спеціаліста здійснює копіювання інформації, що міститься в інформаційних (автоматизованих) системах, телекомунікаційних системах, інформаційно-телекомунікаційних системах, їх невід'ємних частинах (ч. 4 ст. 168 КПК України).

3. Під час пред'явлення особи для впізнання залучають спеціалістів (психологів, педагогів та інших) для фіксування впізнання технічними засобами (ч. 8 ст. 228 КПК України).

4. Під час виконання ухвали про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи для одержання допомоги з питань, що потребують спеціальних знань, слідчий, прокурор для участі в обшуку має право запросити спеціалістів (ст. 236 КПК України).

5. Для участі в огляді з метою одержання допомоги щодо питань, які потребують спеціальних знань, слідчий, прокурор може запросити спеціалістів (ст. 237 КПК України).

6. Слідчий експеримент можуть проводити за участю спеціаліста. Під час проведення слідчого експерименту здійснюють вимірювання, фотографування, звуко- чи відеозапис, складають плани і схеми, виготовляють графічні зображення, відбитки та зліпки, які додають до протоколу (ст. 240 КПК України).

7. Отримання зразків для експертизи. У разі необхідності отримання зразків для проведення експертизи їх відбирає сторона кримінального провадження, яка звернулася за проведенням експертизи або за клопотанням якої експертиза призначена слідчим суддею. У разі якщо проведення експертизи доручене судом, відібрання зразків для її проведення здійснює суд або за його дорученням залучений спеціаліст (ст. 245 КПК України).

8. Залучення спеціаліста до проведення НСРД (ст. 246 КПК України). Згідно зі ст. 262 КПК України, огляд затриманої кореспонденції проводять в установі зв'язку, якій доручено здійснювати контроль і затримувати цю кореспонденцію, за участю представника цієї установи, а за необхідності – за

участю спеціаліста. У присутності зазначених осіб слідчий вирішує питання про відкриття й оглядає затриману кореспонденцію; дослідження інформації, отриманої внаслідок застосування технічних засобів, у разі необхідності здійснюють за участю спеціаліста. Носії інформації і технічні засоби, за допомогою яких отримано інформацію, можуть бути предметом дослідження відповідних спеціалістів або експертів у порядку, передбаченому КПК України (ст. 266).

У ст. 71 КПК України передбачено, що слідчий під час досудового розслідування може залучити спеціаліста до проведення будь-якої процесуальної дії для досягнення завдань кримінального провадження.

На нашу думку, у науковій літературі немає однозначного вирішення питання щодо форм використання спеціальних знань у процесі розслідування розбоїв. Проте ми поділяємо думки деяких авторів, які до основних форм застосування спеціальних знань і технічних засобів у межах розслідування аналогічних злочинів відносять: 1) безпосереднє використання суб'єктом кримінально-процесуальної діяльності при виконанні своїх процесуальних функцій щодо збирання, дослідження й оцінки доказів; 2) участь спеціалістів при провадженні СРД; 3) призначення і провадження судових експертиз.

Б. В. Романюк зазначає, що форма реалізації спеціальних знань залежить насамперед від суб'єкта, виду діяльності та мети їх застосування [182, с. 8–9].

Спеціалісти залучаються до участі у СРД у випадках:

1) відсутності відповідних знань і навичок у слідчого; 2) недостатнього володіння слідчим прийомами й засобами швидкого та доброякісного виконання тієї чи іншої роботи, що потребує спеціальних знань і навичок; 3) необхідності з етичних чи тактичних міркувань доручити виконання певних дій саме спеціалістові; 4) одночасного застосування ряду засобів криміналістичної техніки; 5) необхідності виконання великого обсягу роботи, що потребує спеціальних знань і навичок.

Під час огляду місця події в кримінальних провадженнях щодо розбоїв, вчинених ОГ, є необхідним залучення спеціаліста – інспектора-криміналіста,

який здійснює фото-, відео-, аерозйомку місця події з відображенням GPS-координат до початку динамічної стадії огляду місця події з метою фіксації його обстановки. Орієнтуюча інформація, отримана залученими спеціалістами під час попередніх досліджень, полегшує та пришвидшує проведення судових експертиз; має важливе значення для проведення інших СРД; є підставою для моделювання події злочину, висування версій тощо.

На підставі власного досвіду провадження досудового розслідування можна стверджувати, що планування проведення процесуальних дій щодо учасників ОГ залежить від низки обставин. Серед них можна виокремити такі, як володіння мови судочинства, відносини з іншими учасниками процесу (свідками, потерпілими, підозрюваними), національні особливості культури та побуту особи тощо.

Стосовно знання мови судочинства можливими є два варіанти планування ходу розслідування та застосування тактичних прийомів проведення СРД. Перший – це коли особа не володіє мовою судочинства. У цьому разі всі СРД необхідно проводити за обов'язковою участю перекладача та захисника. Другий – коли особа володіє мовою судочинства. У цій ситуації участь захисника не є обов'язковою, а в послугах перекладача немає необхідності [50; 142]. Водночас зазначимо, що в цьому разі йдеться про встановлений факт вільного володіння мовою, а не про наявність базових знань і навичок.

Увагу слід акцентувати й на складанні процесуальних документів, оскільки копії цих документів у разі потреби слід перекласти мовою, яку розуміє особа. У протоколах СРД обов'язково слід відображати участь перекладача під час їх проведення з членами ОГ, які входять до національних меншин, і відомості про попередження за відмову виконати обов'язки перекладача та за завідомо неправдивий переклад змісту. Протокол повинен бути підписаний усіма учасниками СРД.

Важливе значення має допит представника національних меншин – потерпілого або свідка. На такому допиті, крім перекладача, може бути присутнім захисник на прохання допитуваного. Підготовка до допиту

передбачас складання плану. Доцільно найсуттєвіші питання перекласти тією мовою, якою будуть давати показання, упевнитися в якості та відповідності перекладу. Якщо планують пред'являти під час допиту документи, необхідно здійснити їх переклад завчасно. Ці вимоги стосуються й речових доказів: завчасно слід забезпечити переклад їх найменування і позначень на них, фрагментів протоколів огляду місця події та речей, протоколів обшуку, під час яких їх було знайдено та вилучено.

Відеозапис СРД за участю членів ОГ – представників національних меншин потребує найретельнішої технічної підготовки із залученням спеціаліста. На підготовчому етапі СРД необхідно врахувати такі фактори:

- 1) учасників СРД (допиту, одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб) доцільно згрупувати в кадрі так, щоб була можливість здійснювати відеозапис із зображенням усіх одночасно;
- 2) для запису звуку під час СРД необхідно застосовувати мікрофон.

Під час проведення СРД варто надати можливість перекладачу робити синхронний переклад, що підвищує точність перекладу й дає змогу забезпечити необхідний темп та порядок її проведення [50, с. 170].

Ускладнення виникають під час проведення одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб. Його учасниками можуть бути особи, які розмовляють різними мовами. У таких випадках необхідною є присутність двох перекладачів і здійснення подвійного перекладу. Якщо обидва учасники розмовляють однією мовою, то слідчий, який не володіє цією мовою, повинен запобігти можливій змові. Про це варто повідомити перекладачеві, роз'яснивши йому, що він повинен слідкувати й забороняти спілкування учасників СРД один з одним без контролю слідчого.

У кримінальних провадженнях про розбої судові експертизи призначаються для встановлення фактів і обставин при встановленні ушкоджень на тілі підозрюваного, потерпілого, а також слідів і інших речових доказів.

Судово-медична експертиза призначається для з'ясування ступеня тяжкості тілесних ушкоджень, визначення зняряддя, способу і часу їхнього заподіяння. За допомогою цього виду експертизи також з'ясовують походження, групову приналежність крові й інших виділень організму, виявлених на потерпілому чи підозрюваному.

За необхідності встановлення вогнепальної зброї по стріляних кулях і гільзах, виявлених у ході розслідування розбійних нападів, призначається судово-балістична експертиза. Якщо на речових доказах виявлені сліди папілярних візерунків (на зняряддях чи викрадених предметах), то для встановлення особи, що залишила їх, призначається дактилоскопічна експертиза. По цих провадженнях іноді також призначаються криміналістичні і судово-біологічні комплексні експертизи з метою вирішення питань про походження чи склад органічних і неорганічних мікрочастинок, виявлених на одязі, тілі підозрюваного чи потерпілого .

За допомогою криміналістичних експертиз можна встановити – чи є даний предмет холодною зброєю, чи цією зброєю заподіяні ушкодження й ін. Методом електрографії, наприклад, можна визначити невидимі сліди металізації, що залишилися на одязі чи тілі потерпілого, що дозволяє встановити, яким саме предметом чи зброєю вони залишені.

Розшук злочинця являє собою цілий комплекс СРД та ОРЗ. По характеру задач пошукові дії зводяться до: а) встановлення особистості злочинця; б) виявлення і затримання злочинця.

Для встановлення особистості злочинця слідчий повинний знати: ознаки його зовнішності, особливі прикмети, біографічні дані, рід занять, спосіб життя й інші відомості. З цією метою проводиться допит потерпілого і свідків, огляд місця події, огляд потерпілого. На підставі зібраних даних слідчий буде пошукові версії як про обставини скоєння злочину, так і про причетних осіб, які перевіряються шляхом проведення СРД і пошукових заходів. Так, досліджуючи виявлений недокурк сигарети на місці події, судово-біологічна експертиза може дати відповідь на питання: одним чи декількома особами вона викурена,

яка групова приналежність слини осіб, які курили і т.д. Відбитки пальців, стріляна куля чи гільза можуть допомогти встановити відповідно особу, що їх залишила, зброю, з якої вони могли бути вистріляні.

Дактилоскопічна експертиза призначається тоді, коли на предметах, що мають відношення до розслідуваної події, виявлені сліди рук, а слідчому необхідно встановити, ким вони залишені. На вирішення експертизи можуть бути поставлені питання: 1) чи є на предметах, вилучених з місця події, сліди рук; 2) чи придатні ці сліди для ідентифікації особи; 3) якою рукою і якими пальцями залишено сліди; 4) якими ділянками долонної поверхні залишено сліди; 5) у результаті якої дії (торкання, захоплення тощо) залишено сліди рук; 6) чи відобразилися в слідах особливості рук особи, яка їх залишила (відсутність пальців, наявність шрамів тощо), і які саме; 7) який приблизний зріст особи, котра залишила сліди рук; 8) до якої вікової групи належить особа, котра залишила сліди рук на місці події; 9) протягом якого часу могли зберігатися сліди на даному об'єкті в конкретних умовах місця події; 10) у якій послідовності утворені сліди рук, виявлені на місці події; 11) чи залишені сліди рук, вилучені в різних місцях, однією особою; 12) чи залишені сліди рук, вилучені на місці події, даною особою.

При розслідуванні розбійних нападів, вчинених ОГ, у слідчого виникає необхідність у проведенні судово-балістичної експертизи, оскільки більшість (67,2 %) цих нападів вчиняються із застосуванням саме вогнепальної зброї. Зазначимо, що з 2015 року, згідно з Інструкцією про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затвердженою наказом Міністерства юстиції України від 8 жовтня 1998 року № 53/5, традиційну балістичну експертизу було перейменовано на експертизу зброї та слідів і обставин її використання [94]. Підставою для такої зміни стало розширення об'єктів експертного дослідження, оскільки, крім індивідуальної вогнепальної, холодної зброї та боєприпасів, на експертизу направляють зброю з некінетичним принципом ураження (нереактивні вогнемеди, електрошочкові пристрої тощо), гранатомети, ствольну артилерійську зброю, ракетно-реактивну

зброю тощо [4, с. 47]. Судово-балістичні експертизи призначаються для вирішення широкого кола задач ідентифікаційного і неідентифікаційного характеру, пов'язаних з дослідженням вогнепальної зброї і боєприпасів, слідів пострілу у самій зброї, на ураженій перешкоді і на стрільці.

Об'єктами судово-балістичної експертизи є вогнепальна зброя, боєприпаси та їх частини (патрони, гільзи, кулі, дріб, картеч, пижі), предмети зі слідами зброї.

В ході проведення балістичної експертизи, слідчий може отримати відповідь на низку важливих питань, які можуть кардинально змінити хід подальшого розслідування. Зокрема, шляхом дослідження куль, гільз та слідів пострілу експерт може встановити напрямок і відстань з якої було проведено постріл, систему і калібр зброї, з якої було зроблено постріл, а також визначити, чи не є досліджувана гільза і куля частинами одного патрона, та чи не з однієї зброї були випущені надані для експертизи кулі та гільзи. Отримані результати в ході проведення балістичної експертизи, мають важливе доказове значення при з'ясуванні механізму злочину, та встановленню осіб, що його вчинили, а також для перевірки причетності злочинців до вчинення аналогічних нападів, та інших злочинів.

А у випадку, якщо в розпорядження експерта надано вогнепальну зброю, яку було вилучено в підозрюваного, то в результаті проведення такої експертизи, можна отримати відповідь на запитання чи являється вилучений з місця події предмет вогнепальною зброєю, якщо так то до якого типу та виду вона належить, чи придатна ця зброя для стрільби, чи були зроблені постріли під час нападу саме із цієї зброї, а в окремих ситуаціях і про час, який пройшов з моменту пострілу. Цією ж експертизою може бути відновлений і заводський номер зброї, у разі його знищення шляхом спилювання.

Криміналістична експертиза холодної зброї, як правило, проводиться у тих випадках, коли вилучені предмети виготовлені саморобним способом і не мають чітко визначених ознак холодної зброї. Належність до холодної зброї предметів, виготовлених заводським способом (армійських багнетів, кортиків,

шабель, мисливських ножиків тощо), може бути встановлена за заводськими клеймами та маркувальними позначеннями без проведення криміналістичної експертизи – шляхом слідчого огляду.

Криміналістичною експертизою холодної зброї вирішуються такі питання: 1) чи є предмет вилучений у підозрюваного, холодною зброєю; 2) до якого виду холодної зброї належить ніж; 3) яким способом (заводським чи саморобним) виготовлено ніж (кинджал, надолонник, нунчаки, кастет, булава), вилучений у підозрюваного; 4) чи є предмет, вилучений у даної особи, заготовкою холодної зброї; 5) чи виготовлено наданий на дослідження із спортивної або бойової зброї певного типу (спортивної шпаги, бойової шаблі); 6) чи піддавався переробці ніж, вилучений у підозрюваного; 7) чи використовувались дані інструменти для виготовлення холодної зброї.

Сліди дії холодної зброї на тілі людини і одязі досліджуються судово-медичною експертизою, сліди її дії на інших об'єктах – трасологічною експертизою з використанням методик ототожнення об'єктів за статичними (натискування, удари) та динамічними (ковзання) слідами.

Для виконання діагностичних та ідентифікаційних завдань з досліджуваної категорії кримінальних проваджень призначають фоноскопичну експертизу. Перед фоноскопичною експертизою може бути поставлено такі діагностичні питання: скільки осіб брало участь у розмові, яку записано на досліджуваній фонограмі; чи є мова, представлена на фонограмі, або її фрагменти заученими, прочитаними або вільними; який дослівний зміст тексту; який зміст нерозбірливого запису на представленій фонограмі; які джерела та характер немовних звуків, що супроводжують основний запис; яке було навколишнє оточення в момент запису фонограми; чи є представлена фонограма оригіналом (копією), а якщо вона є копією, то якою: першою, другою тощо [137, с. 117].

Для того щоб ідентифікувати особу, експерту, крім носія фонозапису, необхідно надати носії зі зразками для експертизи. Ці матеріали мають містити слова та фрази, у яких виявляються особливості чи патології мови, інші відхилення від загальноприйнятих норм літературної мови.

Процес одержання зразків для експертизи здійснюють так, щоб під час запису фонограми підозрюваний був змушений виголошувати ті самі фрази та слова, що й у досліджуваному записі. Увагу необхідно акцентувати на емоційно-психологічному стані особи під час одержання зразків (він має бути схожим на стан, у якому було здійснено запис повідомлення). Технічні умови проведення запису під час виготовлення експериментальних зразків, по можливості, мають бути максимально наближені до умов одержання спірної фонограми (та сама звукозаписувальна апаратура, магнітна стрічка, швидкість запису, акустичні властивості приміщення). Крім цього, рекомендовано виконати експериментальний запис в оптимальних умовах, використовуючи високоякісну звукозаписувальну апаратуру [141, с. 325].

Такі зразки мають відповідати встановленим процесуальним вимогам: перед початком запису зазначають дату й місце, прізвище та посаду тих, хто записує, умови, за яких здійснюється запис (вони мають бути максимально наближеними до умов запису за обставин події, що розслідують), детальну характеристику технічних засобів – тип і характеристики магнітофона, мікрофона, магнітної стрічки тощо [73, с. 229].

Наведений перелік експертиз під час розслідування розбоїв, вчинених ОГ не є вичерпним. Їх вибір залежить від конкретної слідчої ситуації та внутрішнього переконання слідчого, який здійснює досудове розслідування.

Висновки до розділу 3

1. Огляд місця події проводиться негайно після отримання повідомлення про вчинення розбою для отримання максимальної інформації про злочин та винних осіб, виявлення потерпілих, які можливо потребують допомоги. Така СРД дає змогу виявити й вилучити докази, що не мають повноцінних аналогів для їх заміни, а тому від успішного її проведення безпосередньо залежать результати розслідування злочину. Особливістю такого огляду вважається його поєднання з невідкладним доступом до речей і документів (зокрема інформації операторів і провайдерів телекомунікацій) із залученням працівників підрозділів оперативно-технічних заходів, одночасним оглядом житла чи іншого володіння особи, затриманням учасників групи, що передбачає чітку взаємодію органів досудового розслідування, оперативних підрозділів, прокуратури та суду, проведення у ряді випадків спеціальних оперативно-тактичних операцій.

2. Обшук віднесено до ефективних засобів встановлення групового характеру злочину та отримання інформації про існування організованої групи, її склад, цілі, розподіл ролей між співучасниками, особу організатора тощо. Специфічним вважається проведення тактичної операції «Груповий обшук», тобто одночасне проведення серії обшуків за місцем проживання активних учасників групи (у житлових приміщеннях, гаражах, на дачах, офісах). Раптовість проведення групового обшуку позбавляє співучасників можливості попередити один одного про небезпеку й заховати або знищити компрометуючі предмети й документи. Плануючи груповий обшук, доцільно використовувати дані оперативно-розшукового характеру, заздалегідь скласти схему злочинних та родинних зв'язків тих, кого обшуковують.

3. Пред'явлення для впізнання під час розслідування розбоїв, вчинених організованою групою проводять зрідка. Зазначене зумовлено тим, що свідки й потерпілі відмовляються брати участь у проведенні цієї дії у зв'язку з побоюванням за життя та здоров'я як власні, так і рідних та близьких, а також загрозою знищення їхнього майна як помсти з боку членів організованої групи

або родичів підозрюваного. Способами подолання такої протидії є проведення пред'явлення для впізнання поза візуальним спостереженням особи, за фотознімками чи в режимі відеоконференції, щоб забезпечити належні заходи безпеки особам, які впізнають.

4. Через скасування у Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність» (ст. 6) підстав проведення оперативно-розшукової діяльності стосовно осіб, які вчинили або вчиняють кримінальні правопорушення, виникає ризик втрати певних важелів оперативного контролю за криміногенною ситуацією в державі, адже з «поля зору» правоохоронних органів «випадатиме» більшість організованих груп, які, залишаючись поза межами кримінального провадження, вчинятимуть кримінальні правопорушення, використовуючи засоби протидії правоохоронним органам. Відтак аргументується доцільність збереження практики оперативно-розшукової діяльності на етапі кримінальної процесуальної діяльності з метою оперативного супроводу кримінальних проваджень та доповнити ст. 275 КПК України ч. 3 такого змісту: «Використання конфіденційного співробітництва при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій: 1) під час проведення контролю за вчиненням злочину (ст. 271 КПК України); 2) під час виконання спеціального завдання з розкриття кримінальної протиправної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ст. 272 КПК України); 3) під час проведення інших негласних слідчих (розшукових) дій у випадках, передбачених цим Кодексом, де можливе використання конфіденційного співробітництва».

5.3 метою отримання інформації про подію спеціаліст допомагає з'ясувати, якою була кількість злочинців, визначити наявність на них масок, рукавичок; яких змін зазнала початкова обстановка місця події; особливості застосування (погроза до застосування) зброї; наявність об'єктів зв'язування, шляхи проникнення та відходу; наявність речей і предметів, що не належать потерпілому, тощо; визначити, які сліди вже виявлено, помітити їх спеціальними або підручними вказівниками, забезпечити їх збереження. Разом із слідчим визначає межі та спосіб огляду з урахуванням результатів застосування службового собаки; план роботи й порядок взаємодії (робота «в

зв'язці», самостійна робота); присутність потерпілого при детальному огляді; здійснює фотозйомку (орієнтовну, оглядову, вузлову) та відеозйомку.

6. Найпоширенішою формою використання спеціальних знань під час розслідування розбоїв, вчинених організованою групою є призначення та проведення судових експертиз, тому дослідження особливостей призначення та проведення їх, окреслення кола питань, що можуть бути вирішені, має суттєве теоретичне й практичне значення. Зокрема, під час розслідування таких кримінальних проваджень, судові експертизи призначаються для з'ясування ступеня тяжкості тілесних ушкоджень, визначення знаряддя, способу і часу їх заподіяння. За допомогою цього виду експертизи також з'ясовують походження, групову приналежність крові й інших виділень організму, виявлених на потерпілому чи підозрюваному. За необхідності встановлення вогнепальної зброї по стріляних кулях і гільзах, виявлених у ході розслідування розбійних нападів, призначається судово-балістична експертиза. Якщо на речових доказах виявлені сліди папілярних візерунків (на знаряддях чи викрадених предметах), то для встановлення особи, що залишила їх, призначається дактилоскопічна експертиза. По цих провадженнях іноді також призначаються криміналістичні і судово-біологічні комплексні експертизи з метою вирішення питань про походження чи склад органічних і неорганічних мікрочастинок, виявлених на одязі, тілі підозрюваного чи потерпілого. Головним завданням молекулярно-генетичної експертизи є ідентифікація конкретної особи на основі генетичної інформації, що є в біологічних частинках – шматочках шкіри, а також у рідинах – слині, крові, поту, з метою встановлення особливостей механізму вчинення злочину й перевірки версії щодо взаємозв'язку матеріальних об'єктів на місці події з її учасниками.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано нове розв'язання наукового завдання, що полягає в комплексному дослідженні особливостей розслідування розбоїв, вчинених організованою групою, обґрунтуванні висновків, пропозицій та рекомендацій, що відповідають вимогам наукової новизни й мають теоретичну і практичну значущість. До основних результатів, одержаних на підставі аналізу законодавства, наукових джерел і правозастосовної практики, належать такі положення:

1. Комплексна криміналістична методика розслідування розбоїв, вчинених організованою групою – є видовою методикою, що містить загальні положення і наукові рекомендації, щодо виявлення і розслідування таких злочинів, проведення процесуальних дій, а також їх комплексів, спрямованість і послідовність яких залежать від ситуацій розслідування; її предмет обумовлений криміналістичною характеристикою, а зміст визначають пошуково-пізнавальні процеси, що впливають із тактичних завдань; виступає як система узагальнених за результатами емпіричного дослідження відомостей про різні важливі з криміналістичної точки зору ознаки (елементи) розбоїв. Пізнання закономірних зв'язків між елементами системи (причинно-наслідкових, інформаційних, просторових і часових) сприяє успішному вирішенню завдань на всіх етапах розслідування та конкретизації застосованих криміналістичних прийомів і засобів. Змістом криміналістичної характеристики є відомості про кримінальну протиправну діяльність, що містять побудову описової моделі й встановлення зв'язків між її елементами. Лише в разі врахування обох цих складових можливе формування криміналістичної методики як наукового продукту та практичного інструменту.

2. Криміналістична характеристика розбоїв, вчинених організованими групами може бути визначена як загальна модель даної категорії злочинів, що відбиває особливості змісту і взаємозв'язку її елементів, сприяє оптимальному вирішенню завдань, які властиві розслідуванню і розкриттю вказаних злочинів,

відіграє важливу роль у виборі напрямку і організації розслідування, формування якої сприяє підвищенню ефективності діяльності органів досудового розслідування, а також оптимізації методики розслідування корисливо-насиленісних злочинів, загальної теорії криміналістики. Під нею слід розуміти систему кримінально-правових, кримінологічних та інших ознак розбою, що має значення для виявлення та розслідування протиправної діяльності організованих груп, які причетні до його вчинення, а також обрання тактичних прийомів проведення СРД та НСРД й включає такі елементи: предмет посягання; спосіб підготовки, учинення та приховування розбоїв (включаючи знаряддя і засоби); обстановка вчинення та слідова картина нападу; відомості про організовану групу (включаючи мотиви і мету вчинення) та потерпілих, які знаходяться в кореляційній взаємозалежності, визначають характер й особливості розслідування. Її структуру доцільно визначати, виходячи зі структури предметної діяльності і умов, що забезпечують останню, а також зі специфіки цих злочинів.

3. Ефективність роботи слідчого з розслідування цих злочинів, в першу чергу, залежить від оперативності реагування заяви і повідомлення про факти їх вчинення, своєчасного і обґрунтованого внесення відомостей до ЄРДР. Основними обставинами, що підлягають встановленню на початковому етапі розслідування розбійних нападів, вчинених організованими групами є обставини пов'язані з: а) подією (наявність факту вчинення нападу; спосіб заволодіння майном; знаряддя та засоби, час, місце та інші умови вчинення злочину; наявність чи відсутність проникнення в житло, приміщення та інше сховище); б) об'єктом посягання: предмет (найменування викраденого майна, його кількість, властивості, вартість), потерпілий, цивільний позивач; наслідки (ступінь здійснення задуманого злочину; факт вилучення майна; наявність, характер і тяжкість тілесних ушкоджень, що заподіяні потерпілому, або факт його смерті; характер і розмір заподіяної шкоди; доля викраденого майна на момент розкриття злочину); в) суб'єктом вчинення (персонографічні дані; дані, що мають кримінально-правове значення; дані, що характеризують групу осіб,

яка вчинила злочин чи займалася нападами; які визначають винність обвинуваченого, мету злочину, підтверджують його корисливий мотив).

4. Серед особливостей, які обумовлюють специфіку слідчих ситуацій розслідування організованої кримінальної протиправної діяльності, виокремлена така обставина, що в інформаційній основі зазвичай міститься більше оперативно-розшукових і орієнтуючих, ніж процесуальних відомостей, що не дозволяє слідчому прийняти обґрунтоване рішення про подальший оптимальний напрям розслідування, а тому типові вихідні слідчі ситуації у кримінальних провадженнях про розбої, вчинені організованими групами та основні тактичні завдання розглянуті з урахуванням таких відносин: («подія злочину – організована група», «організована група – потерпілий – подія злочину», «подія злочину – предмет посягання». Подія злочину (нападу), включаючи його наслідки, являє собою центральний елемент у виділених структурах, оскільки є найбільш інформаційною і доступною системою обставин на початковому етапі розслідування.

При вчиненні розбоїв організованими групами, побудову версій варто здійснювати від загального до окремого, тобто від організованої групи до конкретного злочинця. Такий підхід дозволяє слідчому ефективніше вирішувати стратегічні завдання розслідування. Протилежний напрям побудови версій (ексцентрична схема) – від окремої особи до злочинного формування – менш ефективний, оскільки, пов'язаний з втратою часу і не забезпечує своєчасної постановки завдань стратегічного рівня; ігноруванням наявних в кримінальному провадженні ознак організованої кримінальної протиправної діяльності й закінченням розслідування притягненням до кримінальної відповідальності не лідера організованої групи, а лише рядових виконавців.

5. Кримінальне процесуальне законодавство України врегульовує такі форми взаємодії між слідчими і оперативними підрозділами, що полягають у наданні письмового доручення на проведення СРД та НСРД, виконання ухвали щодо здійснення приводу, розшуку підозрюваного. При розслідуванні розбоїв, вчинених організованою групою непроцесуальними формами взаємодії є:

взаємний обмін інформацією; спільне аналітичне опрацювання початкових матеріалів та висунення основних версій; планування першочергових заходів, спрямованих на перевірку основних версій; визначення стратегії розслідування; спільне проведення СРД та НСРД; планування та вжиття заходів щодо захисту доказової бази. Розбої, вчинені організованими групами є особливо тяжкими злочинами, при розслідуванні яких обов'язково створюються слідчо-оперативна (і) група (и), керівником якої є слідчий (начальник слідчого відділу, управління).

6. Процесуальні дії слідчого, які передбачені та регламентовані кримінальним процесуальним законодавством спрямовані на збирання, перевірку або використання доказів у кримінальному провадженні. Серед процесуальних засобів доказування під час досудового розслідування розбоїв, вчинених організованими групами, найбільшу специфіку мають: огляд місця події (поєднаний з невідкладним доступом до речей і документів, інформації операторів і провайдерів телекомунікацій, оглядом житла чи іншого володіння особи, затриманням учасників групи), обшук (серія обшуків за місцем проживання активних учасників групи у житлових приміщеннях, гаражах, на дачах, складах і офісах тощо), допит (повторні допити та одночасні допити з послідовним пред'явленням доказів, а також використанням конфліктів у злочинній групі), проведення яких передбачає чітку взаємодію органів досудового розслідування, оперативних підрозділів, прокуратури та суду, організацію комплексних оперативно-тактичних операцій, залучення спеціалістів різного профілю.

7. Надання слідчому права на проведення НСРД (або якнайменше – контролю за їх проведенням) у цілому сприяє розв'язанню організаційних проблем професійних стосунків між слідчими та оперативними підрозділами, розширяє пізнавальні (пошукові) можливості в отриманні доказової інформації й підвищує гарантії законності застосування оперативних і оперативно-технічних засобів. Однак їх проведення потребує від них теоретичної і практичної підготовки, володіння знаннями доказової діяльності. Докази,

отримані під час проведення НСРД, використовуються з метою: моделювання слідчої ситуації, встановлення механізму злочину, психологічного портрета та зовнішності злочинця (19 % опитаних); перевірки висунутих слідчих версій (81 %), інших доказів (94 %), а також фактичних даних та їх джерел, які ще не набули значення доказу у кримінальному провадженні (33 %), орієнтуючої та розшукової інформації з метою її оцінки (38 %); обґрунтування рішень у кримінальному провадженні про проведення процесуальних дій (96 %), повідомлення про підозру (95 %), обвинувального акта (98 %); отримання нових доказів (72 %); формування необхідної сукупності доказів на підтвердження певної слідчої версії та доведеності обставин, що підлягають доказуванню (77 %).

8. Основними формами використання спеціальних знань під час досудового розслідування щодо розбоїв, вчинених організованою групою є залучення спеціаліста (перекладача, педагога, психолога, судово-медичного експерта, інспектора-криміналіста) для надання допомоги під час збирання, перевірки й оцінки доказів, пошуку, виявлення, фіксації та вилучення слідів злочину. Одержану за допомогою спеціаліста інформацію використовують під час планування розслідування, висунення й перевірки версій, зокрема оперативно-розшуковим шляхом.

До видів експертиз, які найчастіше призначають під час розслідування аналізованого злочину, належать автотехнічна, балістична, дактилоскопічна, біологічна, трасологічна, портретна, криміналістичне дослідження холодної зброї, механіскопічна експертиза слідів одягу та їх ушкоджень, тощо залежно від об'єктів дослідження і питань, на які необхідно одержати відповіді.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абламський С. Є., Юхно О. О., Лук'яненко Ю. В. Взаємодія слідчого з іншими органами і підрозділами при розкритті та розслідуванні кримінальних правопорушень : навч. посібник / за заг. ред. О. О. Юхна. Харків : НікаНова, 2017. 152 с.
2. Аксенов А. А. Организация взаимодействия в органах внутренних дел как функция управления : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Административное право и процесс; финансовое право; информационное право». Москва, 1974. 285 с.
3. Андреев О. О. Розслідування вбивств, вчинених неповнолітніми: дис...канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2007. 239 с.
4. Андреев Д. В. Можливості судових експертиз під час розслідування незаконного обігу зброї. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2017. № 3 (78). С. 45–54.
5. Андрушко П. П. Кримінально-правова охорона прав інтелектуальної власності в Україні. Київ : Форум, 2004. 161 с.
6. Антонян Ю. М. Особо опасный преступник: монография. Москва : Проспект, 2014. 310 с.
7. Арестова Е. Н. Организационно-правовые и социологические аспекты взаимодействия органов внутренних дел с частными детективными и охранными службами : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 «Административное право и процесс; финансовое право; информационное право». М., 1995. 19 с.
8. Аркуша Л. І. Основи методики виявлення і розслідування організованої злочинної діяльності при наявності корумпованих зв'язків : автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза». Одеса, 2001. 19 с.
9. Аркуша Л. І. Основи методики виявлення і розслідування організованої злочинної діяльності при наявності корумпованих зв'язків : дис... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2001. 218 с.

10. Артамонов И. И. Методологические аспекты криминалистической характеристики. Криминалистическая характеристика преступлений. Москва : ВИИПиПП, 1984. 66 с.
11. Архів Богунського районного суду м. Житомира. Кримінальне провадження № 295/8217/16-к.
12. Баганець О. Стан організованої злочинності та протидія їй на території України у 2020 році. LexInform. URL: <https://lexinform.com.ua/dumka-eksperta/stan-organizovanoyi-zlochynnosti-ta-protydiya-yij-na-terytoriyi-ukrayiny-u-2020-rotsi/>
13. Багрій М. В. До питання про використання результатів негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні. *Право і суспільство*. 2017. № 1. С. 240–245.
14. Багрій М. В., Луцик В. В. Процесуальні аспекти негласного отримання інформації: вітчизняний та зарубіжний досвід: монографія. Харків: Право, 2017. 376 с.
15. Баев О. Я. Основы методики уголовного преследования и профессиональной защиты от него (на примере уголовнопроцессуального исследования должностных и служебных преступлений). М. : [б. и.], 2009. 400 с.
16. Бандура О. А., Лукашевич В. Г. Криминалистическая версия: гносеологический, логический и психологический аспекты. Киев : НИиРИО Киев. высш. шк., 1991. 80 с.
17. Басалаев А. Н., Гуняев В. А. Криминалистическая характеристика преступления (общее понятие и практическое значение). *Методика расследования преступлений* (общие положения): материалы науч.- практ. конф. (Одесса, 23 нояб. 1976 г.). М., 1976. С. 97–100.
18. Басиста І. В., Галаган В. І., Удовенко Ж. В. Кримінальний процес України : навч. посіб. Київ : Центр учб. літ., 2010. 352 с.
19. Бахин В. П. Криминалистическая методика: лекция. Киев, 1999. 24 с.

20. Бахин В. П., Гора И. В. «Контркриминалистика» или новые задачи криминалистики. *Актуальні проблеми держави та права*. 1998. Вип. 5. С. 9–17.
21. Белецкий В. И. Методика расследования хищений денежных средств. *Криминалистика и судебная экспертиза*. 1991. Вып. 24. С. 65–68.
22. Белкин Р. С. Криминалистика : учебник. Москва : НОРМА-ИНФРА, 1999. 990 с.
23. Белкин Р. С. Криминалистика: проблемы сегодняшнего дня. Злободневные вопросы российской криминалистики. Москва, 2001. 240 с.
24. Белкин Р. С. Курс криминалистики: учеб. пособ. 3-е изд. Москва: ЮНИТА-ДАНА, Закон и право, 2001. 837 с.
25. Белкин Р. С. Очерки криминалистической тактики: учеб. пособ. Волгоград: ВСШ МВД РФ, 1993. 200 с.
26. Берназ В. Д. Криміналістична характеристика як наукова категорія. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2006. №1. С. 16–18.
27. Білічак О. А. Щодо поняття «негласні слідчі (розшукові) дії». *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія Юридичні науки. Вип. 3. Т. 3. 2015. С. 72–73.
28. Бобрик К. Ю. Методика розслідування злочинів, пов'язаних зі створенням злочинної організації : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2014. 190 с.
29. Букаева И. Н. Обстановка совершения преступления, получение и использование информации о ней при расследовании уголовных дел : монография. Тюмень, 2005. 125 с.
30. Бусол О. Ю. Організована злочинність в Україні: стан і проблеми реалізації державної політики у сфері протидії цьому явищу. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2019. № 2 (18). С. 60–71.
31. Быков В. М. Проблемы разработки методики расследования групповых преступлений. Проблемы групповой и рецидивной преступности.- Омск : изд-во Омской высшей школы милиции МВД СССР, 1989. С.145–155.

32. Вакулік О. А., Азаров Ю. І. Початок досудового розслідування у кримінальному провадженні: навч. посіб. Київ: «Центр учбової літератури», 2015. 184 с.
33. Валеев М. Х. Криминалистическая характеристика и особенности первоначального этапа расследования вымогательств : дисс. ... канд. юрид. наук. Уфа, 1997. 28 с.
34. Варцаба В. М. Розслідування злочинів організованих злочинних груп (тактико-психологічні основи): автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза». Харків, 2003. 20 с.
35. Варшавець Я. Л. Криміналістична характеристика злочинів, вчинених проти інкасації грошових коштів шляхом розбою : автореф. дис...канд. юрид. наук : 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». Київ, 2019. 20 с.
36. Васильев А. Н. Проблемы методики расследования отдельных видов преступлений. М. : ЛексЭст, 2002. 76 с.
37. Васильев А. Н., Яблоков Н. П. Предмет, система и теоретические основы криминалистики,. Москва, 1984. 72 с.
38. Возгрин И. А. О структуре методик расследования отдельных видов преступлений. *Вопросы теории и практики борьбы с преступностью*. Л.: НИ и РИО, 1974. С. 72–85.
39. Вознюк А. А. Кримінальна відповідальність за створення злочинних об'єднань та участь у них: монографія. Київ: ФОП Маслаков, 2018. 928 с.
40. Вознюк А. А., Дудоров О. О., Чернявський С. С. Кримінальна відповідальність за злочини, вчинені злочинною спільнотою (статті 255, 255¹, 255², 255³, 256 Кримінального кодексу України): науково-практичний коментар. Київ : Норма права, 2021. 130 с.
41. Вознюк А. Протидія організованим злочинності в Україні: перспективи удосконалення кримінального законодавства. *Вісник пенітенціарної асоціації*. 2020. № 1. С. 176–194.

42. Волконская Е. К. Предупреждение насильственных преступлений: уголовно-правовой и криминологический аспекты: монография. Москва : Юрлитинформ, 2014. 184 с.

43. Волобуев А. Ф., Федорова О. Ф. Роль этапов расследования в структурировании частных криминалистических методик. *Российский следователь*. 2013. № 6. С. 2–4.

44. Волобуєв А. Ф. Розслідування і попередження розкрадань майна у сфері підприємництва: навч. посіб. / за ред. проф. О. М. Бандурки. Харків: Рубікон, 2000. 272 с.

45. Волчецкая Т. С. Криминалистическая ситуалогия: монография / под ред. проф. Н. П. Яблокова. Калининград, 1997. 251 с.

46. Вплив соціально-економічних процесів на злочинність в Україні та у світі (за офіційними матеріалами ООН, Всесвітнього банку, статистичного органу Євросоюзу (Eurostat), Державної служби статистики України): аналітичний огляд. Київ : ДНДІ МВС України, 2020. 54 с.

47. Гавло В. К. О следственной ситуации и методике расследования хищений, совершаемых с участием должностных лиц. *Вопросы криминалистической методологии, тактики и методики расследования: материалы Минской науч. конф. (Минск, 27 сентября, 1973 г.)*. Минск, 1973. С. 90–93.

48. Гавло В. К. Теоретические проблемы и практика применения методики расследования отдельных видов преступлений. Томск: Изд-во Томск. ун-та, 1985. 332 с.

49. Гавло В. К. К вопросу о криминалистической методике как информационно-познавательной системе в деятельности по предотвращению, раскрытию и расследованию преступлений. *Проблемы программирования, организации и информационного обеспечения предварительного следствия* : межвуз. науч. сб. / Башк. ун-т. Уфа, 1989. С. 101–107.

50. Галаган В. І., Дударець Р. М., Чернявський С. С. Основи методики розслідування створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань : монографія. Київ : Видавництво, 2021. 245 с.

51. Галкин В. М. Средства доказывания в советском уголовном процессе. Москва: ВНИИСЭ. 1968. Ч. 2. С. 8–15. 68 с.

52. Герасимов И. Ф. Некоторые проблемы раскрытия преступлений. Свердловск: Сред. Уральск. кн. изд-во, 1975. 184 с.

53. Герасимов И. Ф. Криминалистические характеристики преступлений в методике расследования. Методика расследования преступлений (общие положения) : материалы, науч.-практ. конф. Москва, 1976. С. 93–97.

54. Голіна В. В. Кримінологічні та кримінально-правові проблеми боротьби з бандитизмом : соціально-правове і кримінологічне дослідження: монографія. Харків: Регіон-норм, 2004. 212 с.

55. Гора І. В., Колесник В. А. Криміналістика : навч. посіб. Київ : Алерта, 2005. 286 с.

56. Гора І. В. Проблеми використання спеціальних знань у кримінальному судочинстві України. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 209–214.

57. Горбачевський В. Я. Особливості досудового розслідування за фактами безвісного зникнення осіб. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2014. № 2. С. 179–184.

58. Городилов В. В. Организационные и тактические аспекты расследования преступлений, совершаемых организованными преступными группами : автореф. дис... канд. юрид. наук : 12.00.09 «Уголовный процесс; криминалистика и судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность». Ижевск, 2002. 21 с.

59. Гребельский Д. В. Теоретические основы и организационно-правовые проблемы оперативно-розыскной деятельности органов внутренних дел. Москва: Акад. МВС СССР, 1977. 170 с.

60. Грібов М. Л. Візуальне спостереження як засіб розслідування розбоїв і грабежів. *Право і громадянське суспільство*. 2014. № 1. С. 69–78.
61. Гросс Г. Руководство для судебных следователей как система криминалистики. Новое изд., перепеч. с изд. 1908 г. Москва: ЛексЭст, 2002. 1088 с.
62. Гусаков А. Н. Следственные действия и тактические приемы : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Москва, 1973. 20 с.
63. Дворкин А. И. Осмотр места происшествия: практ. пособ. Москва: Юристъ, 2000. 336 с.
64. Дербенев А. П. Взаимодействие следователя и органа дознания при расследовании преступлений: учеб. пособ. Москва: Юрид. лит., 1983. 72 с.
65. Довідка Майнового відділу УКР ГУ НП в Київській області «Щодо затримання злочинної групи осіб, які вчиняли розбійні напади на території Київської області» 2018 р.
66. Довідка про злочини, учинені в Україні за 2010–2020 рр. [службовий документ]: Департамент аналітичної роботи та організації управління МВС України. Київ, 2020. 98 с.
67. Драпкин Л. Я. Понятие и классификация следственных ситуаций. Криминалистика : учеб. для вузов / И. Ф. Герасимов, Я. Л. Драпкин, Е. П. Ищенко и др.; под ред. И. Ф. Герасимова, Л. Я. Драпкина. 2-е изд., перераб. и доп. Москва : Высш. шк., 2000. 672 с.
68. Драпкин Л. Я. Основы теории следственных ситуаций. Свердловск: Изд-во Урал. ун-та, 1987. 163 с.
69. Драпкин Л. Я. Предмет доказывания и криминалистическая характеристика преступлений. Криминалистические характеристики в методике расследования преступлений. Свердловск, 1978. С. 11–18.
70. Драпкін Л. Я., Карагодин В. Н. Криміналістика. URL: <http://yport.inf.ua/271-kriminalisticheskaya-harakteristika-57323.html>.
71. Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Кримінальне право : навч. посіб. Київ: Ваіте, 2014. 944 с.

72. Еникеев М. И. Юридическая психология : учебник. Москва : НОРМА, 2005. 624 с.

73. Еникеев М. И., Образцов В. А., Эминов В. Е. Следственные действия: психология, тактика, технология : учеб. пособ. Москва : Проспект, 2007. 360 с.

74. Энциклопедичний словник / упоряд. В. П. Горбатенко; за ред. Ю. С. Шемшученка, В. Д. Бабкіна, В. П. Горбатенка. 2-ге вид., доп. і переробл. Київ: Генеза, 2004. 736 с.

75. Ермолович В. Ф. Криминалистическая характеристика преступлений. Минск : Амалфея, 2001. 304 с.

76. Єфімов М. М. Криміналістична характеристика та особливості розслідування хуліганства: дис...канд. юрид. наук: 12.00.09. Дніпропетровськ, 2015. 229 с.

77. Жильский Н. И. Правовые и организационные основы взаимодействия органов внутренних дел с внутренними войсками в охране общественного порядка : автореф. дис...канд. юрид. наук : 12.00.07 «Административное право и процесс; финансовое право; информационное право». СПб., 1995. 190 с.

78. Жогин Н. В. Руководство для следователей. Москва : Юрид. лит., 1971. 174 с.

79. Журавель В. Сучасні концепції формування окремих криміналістичних методик розслідування злочинів. *Вісник Академії правових наук України*. 2007. № 2(49). С. 177–186.

80. Журавель В. А. О структуре частной криминалистической методики. *Криминалистика и судебная экспертиза* : респ. межвед. науч.-метод. сб. Киев, 1995. Вып. 47. С. 62–67.

81. Зав'ялов С. М. Спосіб вчинення злочину: сучасні проблеми вивчення та використання у боротьбі зі злочинністю: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». Київ, 2005. 20 с.

82. Завадський О. М. Методика розслідування розбійного нападу, вчиненого організованою групою : дис...канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2014. 290 с.

83. Завадський О. М. Тактичні операції в ході розслідування розбійного нападу вчиненого організованою групою. *Митна справа*. 2012. № 2. С. 136–141.

84. Завидняк В. І. Особливості розслідування злочинів, учинених проти інкасації грошових коштів, цінностей і цінних паперів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Ірпінь, 2009. 226 с.

85. Залозний Р. М. Криміналістична характеристика та розслідування розбійних нападів, вчинених на водіїв автотранспортних засобів: автореф...дис... канд. юрид. наук: 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». Київ, 2021. 20 с.

86. Запотоцький А. П. Теоретичні основи та практика розслідування злочинів у сфері будівництва: дис. ... док. юрид. наук: 12.00.09 Київ, 2018. 510 с.

87. Зелинский А. Ф. Некоторые теоретические вопросы индивидуального прогноза и следственной версии. *Проблемы предварительного следствия*. Волгоград : ВСШ МВД СССР, 1973. Вып. 2. С. 117–119.

88. Зорин Г. А. Теоретические основы криминалистики : монография. Минск : Амалфея, 2000. 416 с.

89. Зуєв О. Ю. Оперативно-розшукова характеристика осіб, які збувають майно, одержане злочинним шляхом. *Журнал східноєвропейського права*. 2014. № 10. С. 159–164. URL: http://easternlaw.com.ua/wp-content/uploads/2014/12/zuev_10.pdf.

90. Зуйков Г. Г. Криминалистическое учение о способе совершения преступления: автореф. дис....канд. юрид. наук: 12.00.09 «Уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза». Москва, 1970. 48 с.

91. Ищенко Е. П. Проблемы первоначального этапа расследования преступлений / науч. ред. И. Ф. Герасимов. Красноярск: Краснояр. ун-та, 1987. 168 с.
92. Ігнатов Р. М., Богацька М. М. Аналіз судової практики у справах про злочини, вчинені організованими групами. *Судова апеляція*. 2016. № 1. С. 99–104.
93. Інструкція з організації діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України, затверджено наказом Міністерства внутрішніх справ України 06 липня 2017 року № 570. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0919-17>.
94. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень : наказ Міністерства юстиції України від 8 жовт. 1998 р. № 53/5. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#n14>.
95. Іщенко А. В., Ієрусалімов І. О., Удовенко Ж. В. Теорія і практика криміналістичного забезпечення процесу доказування в розслідуванні злочинів : навч. посіб. Київ : Центр учб. літ., 2007. 160 с.
96. Корж В. П. Проблемы расследования и предупреждения хищений в промышленном строительстве: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Москва : Всесоюз. ин-т по изучению причин и разработке мер предупреждения преступности, 1985. 26 с.
97. Корноухов В. Е.: Криминалистическая характеристика преступлений. *Криминалистическая характеристика преступлений* : сб. науч. тр. Москва, 1994. 184 с.
98. Климова Е. И., Бушкевич Н. С. Ситуационный подход в расследовании хищений, совершенного группой лиц. *Вестник Академии МВД Республики Беларусь*. 2008. № 1(15). С. 139–145.
99. Колесниченко А. Н. Научные и правовые основы методики расследования отдельных видов преступлений: дис...докт. юрид. наук. Харьков, 1967. 509 с.

100. Колесниченко А. Н. Структура и содержание методики расследования отдельных видов преступлений. *Советская криминалистика: методика расследования отдельных видов преступлений*. Киев, 1988. С. 15–18.
101. Колесниченко А. Н., Коновалова В. Е. Криминалистическая характеристика преступлений : учеб. пособие. Харьков : Юрид. ин-т, 1976. 93 с.
102. Комарова М. В. Кримінальні процесуальні підстави проведення обшуку. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2016. Вип. 3. Том 2 . С. 104–107.
103. Коновалова В. Е. Убийство: искусство расследования: монография. Харків: Факт, 2001. 311 с.
104. Конституція України: Закон від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/–254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
105. Корноухов В. Е. Методика расследования преступлений: теоретические основы. М. : Норма, 2008. 224 с.
106. Костира А. М. Проблеми розслідування розбійних нападів на інкасаторів. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2011. № 1. С. 216–220.
107. Криминалистика : учеб. / под ред. Р. С. Белкина, Г. Г. Зуйкова. Москва Юр.лит., 1968. 695 с.
108. Криминалистика : учебник / под ред. Ю. Г. Корухова, В. Г. Коломацкого. Москва, 1984. 448 с.
109. Криминалистика. Актуальные проблемы: учеб. пособ. / под ред. проф. Е. И. Зуева. Москва: Академия МВД СССР, 1988. 238 с.
110. Криминалистика: учебник / отв. ред. Н. П. Яблоков. 3-е изд., перераб. и доп. Москва: Юристъ, 2005. 781 с.
111. Криминалистика: учебник / под ред. Н. Ф. Крылова, А. И. Бастрыкина. Москва : Дело, 2001. 800 с.

112. Криминалистическое обеспечение деятельности криминальной милиции и органов предварительного расследования / под ред. Т. В. Аверьяновой, Р. С. Белкина. Москва : Новый юрист, 1997. 540 с.

113. Криміналістика: підручник / за ред. В. В. Тіщенка. Одеса: Вид. дім «Гельветика», 2017. 556 с.

114. Криміналістика: підручник / за ред. В. Ю. Шепітька. Київ, 2001. 682 с.

115. Криміналістика: підручник / К. О. Чаплинський, О. В. Лускатов та ін. 2-е вид, перероб. і доп. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2017. 480 с.

116. Криміналістика: підручник. / В. В. Пясковський, Ю. М. Чорноус, А. В. Іщенко, О. О. Алексєєв та ін. Київ : «Центр учбової літератури», 2015. 544 с.

117. Криміналістична тактика і методика розслідування окремих видів злочинів : навч. посіб. / П. Д. Біленчук, А. П. Гель, Г. С. Семаков. Київ, 2007. 510 с.

118. Кримінальне право України: Загальна частина : підручник / Є. С. Назимко, С. В. Лосич, Ю. О. Данилевська та ін. / за заг. ред. проф. В. М. Бесчастного та О. М. Джузи. Київ : ВД «Дакор», 2018. 386 с.

119. Кримінальне провадження №42019091010000016. Архів Шевченківського районного суду м. Києва, 2016 р.

120. Кримінальне процесуальне право України: навч. посіб. / Р. І. Благута, Ю. В. Гуцуляк, О. М. Дуфенюк та ін. / за заг. ред. А. Я. Хитри, Р. М. Шехавцова. Львів: ЛьвДУВС, 2017. 774 с.

121. Кримінальний кодекс України від 05 квіт. 2001 р. № 2341-III. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>

122. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова та ін. 5-те вид., доповн. Харків : Право, 2013. Т. 2 : Особлива частина. 2013. 1040 с.

123. Кримінальний процес: підручник / Ю. М. Грошевий, В. Я. Тацій та ін.; за ред. В. Я. Тація, Ю. М. Грошевого, О. В. Капліної, О. Г. Шило. Харків: Право, 2013. 824 с.

124. Кримінальний процес: підручник / за заг. ред. В. В. Коваленка, Л. Д. Удалової, Д. П. Письменного. Київ: Центр учбової літератури, 2013. 544 с.

125. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / за заг. ред. В. Г. Гончаренка, В. Т. Нора, М. Є. Шумила. Київ : Юстініан, 2012. 1328 с.

126. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квіт. 2012 р. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

127. Кузьменко Н. К. Периодизация этапов в методике расследования преступлений. *Методика расследования преступлений. Общие положения: материалы науч.-практ. конф.* (Одесса, ноябрь 1976 г.). Москва, 1976. С. 114–116.

128. Кузьменко Н. К. Систематизация неотложных следственных действий: учеб. пособ. Киев, 1981. 96 с.

129. Кузьмічов В. С., Прокопенко Г. І. Криміналістика: навч. посіб. Київ : Юрінком Інтер, 2001. 368 с.

130. Куликов В. И. Обстановка совершения хищения государственного и общественного имущества как объект специального криминалистического исследования. *Методика и психология расследования хищений государственного и общественного имущества* : сб. науч. тр. Свердловск, 1986. С. 44–52.

131. Куртынов И. В. Криминалистическая характеристика преступных групп, совершающих грабежи и разбои на жилища граждан. Волгоград, 2003. 122 с.

132. Ларин А. М. От следственной версии к истине. Москва : Юрид. лит., 1976. 200 с.

133. Лащук Є. Ф. Предмет злочину в кримінальному праві України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2005. 20 с.

134. Лекарь А. Г. Предотвращение преступлений органами охраны общественного порядка : дис.... докт. юрид. наук : 12.00.09 «Уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность». Москва, 1967. 308 с.

135. Лисенко В. Криміналістичне вчення про виявлення та розкриття злочинів. *Вісник прокуратури*. 2003. № 6. С. 61–69.

136. Лисиченко В. К., Циркаль В. В. Использование специальных познаний в следственной и судебной практике. Киев : Киев. гос. ун-т им. Т. Г. Шевченко, 1987. 100 с.

137. Лога В. М. Особенности предъявления для опознания по голосу при расследовании неправдивого сообщения об угрозе безопасности граждан, уничтожения или повреждения объектов собственности. *Актуальные проблемы права и государства в XXI веке* : материалы II Междунар. науч.-практ. конф. : в 7 ч. (Уфа, 28–29 апр. 2010 г.). Уфа : УЮИ МВД РФ, 2010. Ч. 6. С. 115–118.

138. Лотоцький М. В. Законність залучення «інших осіб» до участі у негласних слідчих (розшукових) діях (контроль за вчиненням злочину). *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького*. Серія : Право. 2016. № 2. С. 224–229.

139. Луцик В. В. Установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2014. № 4. С. 202–205.

140. Лысенко В. В. Расследование вымогательств : учеб. пособие. Харьков : Ун-т внутр. дел, 1996. 78 с.

141. Ляшина Е. И., Хуртилов В. О. Организация производства судебных фоноскопических экспертиз в ЭКП ОВД России. *Роль и значение деятельности Р. С. Белкина в становлении современной криминалистики* : материалы Междунар. науч. конф. (к 80-летию со дня рождения Р. С. Белкина). М., 2002. С. 323–327.

142. Мархевка О. В. Підстави та умови залучення перекладача до участі в кримінальному провадженні. *Митна справа*. 2014. № 2 (92). Ч. 2. Кн. 2. С. 261.

143. Мисливий В. А. Організована злочинність: форми співучасті у злочині. *Наука і правоохорона*. 2019. № 3. С. 125–130.

144. Мірковець О. М. Негласні слідчі (розшукові) дії під час розслідування розбоїв, вчинених організованою групою. *Право і суспільство*. 2021. № 1. Ч. 2. С. 94–101.

145. Мірковець О. М. Особливості взаємодії слідчих з оперативними працівниками при розслідуванні розбоїв, вчинених організованою групою. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2020. № 4. С. 188–194.

146. Мірковець О. М. Слідчі ситуації початкового етапу розслідування розбоїв, вчинених організованою групою. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 8. С. 572–575.

147. Мірковець О. М. Відомості про особу злочинця в структурі криміналістичної характеристики розбоїв, вчинених організованою групою. *Правові новели*. 2020. № 12. Т. 3. С. 103–109.

148. Можаяева И. П. Организационные основы криминалистической деятельности: автореф. дис....канд. юрид. наук: 12.00.09 «Уголовный процесс; криминалистика и судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность». Саратов, 2003. 22 с.

149. На Київщині вчинено розбійний напад на автомобіль «Укрпошти», яким перевозили пенсії. URL: <https://zik.ua/news/2018/04/10>.

150. Надгорный Г. М. Гносеологические аспекты понятия «специальные знания» *Криминалистика и судебная экспертиза*. 1980. Вып. 21. С. 35–43.

151. Настільна книга слідчого: наук.-практ. видання для слідчих і дізнавачів / М. І. Панов, В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова та ін. Київ: Ін Юре, 2003. 720 с.

152. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Д. С. Азаров, В. К. Гришук, А. В. Савченко та ін.; за заг. ред. О. М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Чернея. Київ: Юрін-ком Інтер, 2018. 1064 с.

153. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за заг. ред. Литвинова О. М. Київ: «Центр учбової літератури», 2016. 536 с.
154. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. 11-те вид., перероб. та доп. Київ : Юридична думка, 2019. 1387 с.
155. Обґрунтованість проведення слідчих дій у кримінальній справі. URL: <https://xreferat.com/22/9153-1-ob-runtovan-st-provedennya-sl-dchih-d-iy-u-krim-nal-n-iy-sprav.html>.
156. Огляд місця події при розслідуванні окремих видів злочинів: наук.-практ. посіб. / за ред. Н. І. Клименко. Київ: Юрінком Інтер, 2005. 216 с.
157. Одерій О. В. Теорія і практика розслідування злочинів проти довкілля : монографія. Харків : Діса плюс, 2015. 528 с.
158. Осмотр места происшествия: справочник следователя / рук. авт. кол. А. А. Леви. Москва: Юрид. лит., 1979. 365 с.
159. Особливості виявлення злочинів та початок досудового розслідування <http://diplomukr.com.ua/news/2015/10/31/7864>
160. Очеретяний М. А. Типові слідчі ситуації при розслідуванні хуліганства, вчиненого групою осіб. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2016. № 1. С. 296–302.
161. Поташник Д. П. Криминалистическая тактика: учеб. пособ. Москва : Изд-во «Зерцало», 1998. 64 с.
162. Павленко С. О. Шляхи удосконалення правового регулювання протидії особам, віднесеним до категорії «злочинців у законі» в Україні. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія : Юридичні науки. 2016. Вип. 6 (3). С. 73–79.
163. Панов М. М. Кримінальна відповідальність за незаконні дії з документами на переказ; платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків : монографія / наук. ред. В. І. Борисов. Харків : Право, 2009. 184 с.

164. Підюков П., Конюшенко Я. Захист доказів і доказового провадження в кримінальному процесі України. *Вісник Академії управління МВС України*. 2010. № 2. С. 109–117.

165. Погорецький М. А. Негласні слідчі (розшукові) дії: проблеми провадження та використання результатів у доказуванні. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 270–277.

166. Погорецький М. А. Слідчі дії: поняття та класифікація. *Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ*. 2008. № 1. С. 150–156.

167. Подольный Н. А. Теоретические и практические основы раскрытия и расследования преступлений, совершенных молодежными организованными группировками : автореф. дис....докт. юрид. наук : 12.00.09 «Уголовный процесс; криминалистика и судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность». Москва, 2007. 48 с.

168. Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення: наказ Офісу Генерального прокурора України від 30 жовт. 2020 р. № 298. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0298905-20#Text>.

169. Порядок ведення єдиного обліку в органах (підрозділах) поліції заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події: наказ МВС України від 08 лют. 2019 р. № 100. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0223-19>.

170. Практикум з негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні: навч.-метод. посіб. Харків: Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2016. 200 с.

171. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. *Офіс Генерального прокурора України*. URL: <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html>.

172. Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної

поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні: наказ МВС України від 07 лип. 2017 р. № 575. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0937-17>.

173. Про затвердження Інструкції про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події: наказ МВС України від 3 листоп. 2015 р. № 1339. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1392-15>.

174. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон від 18 лют. 1992 р. № 2135-XII. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2135-12>.

175. Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями: постанова Пленуму Верховного Суду України від 23 груд. 2005 р. № 13. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0013700-05>.

176. Про результати боротьби з організованими групами та злочинними організаціями. *Офіс Генерального прокурора України*. URL: <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html>.

177. Про судову експертизу : Закон України від 25 лют. 1994 р. № 4038-XII. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/ru/4038-12>.

178. Протидія розбоям підрозділами Національної поліції України : метод. рек. / М. В. Бурак, О. М. Брисковська, Р. С. Горбач та ін. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2019. 100 с.

179. Розслідування злочинів у сфері господарської діяльності: окремі криміналістичні методики: монографія / В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель та ін.; за ред. В. Ю. Шепітька. Харків: Право, 2006. 624 с.

180. Розслідування окремих видів злочинів : навч. посіб. 2-ге вид. перероб. та доп. / О. О. Алексєєв, В. К. Весельський, В. В. Пясковський. Київ : «Центр учбової літератури», 2014. 320 с.

181. Розслідування розбійних нападів на спеціальні банківські транспортні засоби : метод. реком. / С. С. Чернявський, О. В. Таран та ін. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2014. 58 с.

182. Романюк Б. В. Сучасні теоретичні та правові проблеми використання спеціальних знань у досудовому слідстві: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2002. 20 с.

183. Сало О. М. Реалізація повноважень керівником органу досудового розслідування при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Ірпінь, 2018. 254 с.

184. Салтевський М. В. Криміналістика (у сучасному викладі): підручник. Київ: Кондор, 2005. 588 с.

185. Селецький С. І. Кримінальне право України. Особлива частина: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2008. 496 с.

186. Селиванов Н. А. Сущность криминалистической методики и ее принципы. *Социалистическая законность*. 1976. № 5. С. 61–64.

187. Сергеев Л. А. Расследование и предупреждение хищений, совершаемых при производстве строительных работ: автореф. дис...канд. юрид. наук. М., 1966. 19 с.

188. Сергєєва Д. Б. Результати негласних слідчих (розшукових) дій: проблемні аспекти визначення. *Право і громадянське суспільство*. 2014. № 1. С. 97–106.

189. Скулиш Є. Негласні слідчі (розшукові) дії за кримінально-процесуальним законодавством України. *Вісник Нац. акад. прокуратури України*. 2012. № 2. С. 15–23.

190. Соколов О. В. Залучення оперативним підрозділом осіб до проведення негласних слідчих (розшукових) дій. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. Вип. 6. Т. 1. С. 130–137.

191. Соловьев А. Б. Центров Е. Е. Допрос на предварительном следствии: метод. пособ. 2-е изд., перераб. Москва, 1986. 114 с.

192. Солодовніков А. Г. Особливості розслідування нападів з метою заволодіння чужим майном, вчинених організованими групами : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза». Одеса, 2008. 20 с.

193. Стахівський С. М. Теорія і практика кримінально-процесуального доказування: монографія. Київ, 2005. 271 с.

194. Степаненко Ю. В. Проблемы разграничения компетенции между территориальными и линейными ОВД. *Транспортное право*. 2001. № 1. С. 37–42.

195. Тагієв С. Р. Негласні слідчі (розшукові) дії у кримінальному судочинстві України: монографія. Київ: ВД «Дакор», 2015. 440 с.

196. Татаров О. Ю. Досудове провадження в кримінальному процесі України: теоретико-правові та організаційні засади (за матеріалами МВС): монографія. Донецьк: ТОВ «ВПП «ПРОМІНЬ», 2012. 640 с.

197. Таций В. Я. Объект и предмет преступления в советском уголовном праве. Харьков : Вища шк., 1988. 100 с.

198. Тертишник В. М. Кримінальний процес України. Загальна частина: підручник. Академічне видання. Київ: Алерта, 2014. 440 с.

199. Тертишник В. М. Кримінально-процесуальне право України: підручник. 5-те вид., доп. і перероб. Київ: А.С.К., 2007. 848 с.

200. Тищенко В. В. Концептуальные основы расследования корыстно-насильственных преступлений : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.09. Харьков, 2003. 445 с.

201. Тищенко С. Дефініція поняття взаємодії в кримінальному провадженні. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2014. № 3. С. 101–107.

202. Тищенко В. В. Корисливо-насильницькі злочини: криміналістичний аналіз: монографія. Одеса: Юрид. літ., 2002. 360 с.

203. Тищенко В. В. Теоретичні і практичні основи методики розслідування злочинів : монографія. Одеса : Фенікс, 2007. 260 с.

204. Топчій В. В., Горбачевський В. Я. Взаємодія правоохоронних органів у запобіганні транснаціональній організованій злочинності в Україні. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2013. № 4. С. 121–129.

205. Туренко Н. С. Современные подходы в формировании и проверке следственных версий : автореф. дисс...канд. юрид. наук : 12.00.09 «Уголовный процесс; криминалистика и судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность». Н. Новгород, 2006. 22 с.

206. Уваров В. Г. Міжнародно-правові стандарти у кримінальному процесі України: монографія. Харків: НікаНова, 2014. 416 с.

207. Удалова Л. Д., Рожнова В. В., Савицький Д. О., Хабло О. Ю. Кримінальний процес України у питаннях і відповідях : навч. посіб. 3-тє. вид, переробл. і доповн. Київ, 2012. 276 с.

208. Участь спеціаліста в огляді місця події: довідник. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2018, 128 с.

209. Федотова Г. В., Климчук В. П. Основні засади провадження негласних слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів у сучасному правовому полі. *Наука і правоохорона*. 2013. № 4(22). С. 55–56.

210. Хорунжий С. Н. Следы в криминалистике и особенности их выявления и использования при расследовании групповых преступлений : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Воронеж, 2001. 224 с.

211. Цимбал Г. П. Взаємодія як умова забезпечення виявлення і розслідування податкових злочинів : дис. ... канд. юрид. наук. Ірпінь, 2005. 194 с.

212. Цюприк І. В. Особливості предмету доказування злочинів, що вчиняються організованими злочинними групами. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2011. № 4. С. 292–295.

213. Чаплинський К. О. Тактика проведення окремих слідчих дій: монографія. Дніпропетровськ, 2006. 416 с.

214. Черепненко О. Я. Взаємодія підрозділів ОВС з іншими силовими структурами, державними та громадськими організаціями при ліквідації масових заворушень. *Форум права*. 2011. № 2. С. 958–962.

215. Чернявський С. С. Криміналістична характеристика злочинів: порівняльний аналіз наукових концепцій [http://www.pravoznaves.com.ua/period/article/44456/ % D7](http://www.pravoznaves.com.ua/period/article/44456/%D7).

216. Шалгунова С. А. Особа насильницького злочинця: монографія. Дніпропетровськ: Ліра ЛТД, 2012. 548 с.

217. Шаталов А. С. Актуальные проблемы криминалистической методики. *Государство и право*. 1999. № 3. С. 54–60.

218. Шепітько В. Ю. Криміналістика: підручник. Київ: ІнЮре, 2016. 640 с.

219. Шепітько В. Ю. Криміналістична тактика. Системно-структурний аналіз : монографія. Харків, 2007. 431 с.

220. Шепітько В. Ю. Тактика огляду місця події : конспект лекцій. Харків: УкрЮА, 1994. 20 с.

221. Шепітько В. Ю. Допит: Науково-практичний посібник. Харків : КримАрт, 1998. 33 с.

222. Шепітько В. Ю. Криміналістична тактика і методика розслідування злочинів : підруч. для юрид. вузів. Харків : Право, 1998. 368 с.

223. Шеремет А. П. Криміналістика. 2-ге вид. Київ : Центр учб. л-ри, 2009. 472 с.

224. Шехавцов Р. М. Форми та способи протидії розслідуванню злочинів і засоби їх подолання (за матеріалами кримінальних справ про вимагання, вчинені організованими групами, злочинними організаціями): автореф. дис...канд. юрид. наук : 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза». Київ, 2003. 20 с.

225. Шиканов В. И. О междисциплинарной характеристики отдельных видов преступлений. *Криминалистическая характеристика преступлений*. Москва, 1984. С. 40–43.

226. Щербакова Г. В. Початковий етап розслідування розбоїв, вчинених з метою заволодіння приватним майном громадян: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2006. 176 с.

227. Щербинський К. С. Оперативно-розшукова профілактика розбоїв вчинених неповнолітніми. *Оперативно-розшукова діяльність Національної поліції: проблеми теорії та практики* : матеріали: тези доп. Всеукр. наук.-практ. конф. (Дніпро, 19 жовт. 2018 р.). Дніпро : Дніпроп. Держ. ун-т внутр. справ, 2018. Ч. 1. С. 131–135.

228. Эйсман А. А. Заключение эксперта. Структура и научное обоснование. Москва: Юрид. лит., 1967. 147 с.

229. Эйсман А. А. О содержании понятия криминалистической характеристики преступления. Криминалистическая характеристика преступлений. Москва, 1984. С. 98–99.

230. Яблоков Н. П. Криминалистическая методика расследования. Москва : Изд-во Моск. ун-та, 1985. 98 с.

231. Ягольник О. М. Разбойные нападения на инкассаторов в Украине как объект криминалистического исследования. *Acta Moraviae*. 2020. № 1. С. 163–168.

232. Яцюк О. В. Провадження у справах про злочини, що вчинені організованими групами, на досудових стадіях кримінального процесу : автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза». Київ, 2005. 20 с.

233. Drozd and Janousek v. France and Spain № 12747/87, 26.09.1992. The judgment of the European Court of Human Rights. URL: <http://swarb.co.uk/drozd-and-janousek-v-france-and-spain-echr-26-jun-1992>.

ДОДАТКИ

Додаток А

Акти впровадження

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Заступник Голови Національної
поліції України – начальник
Головного слідчого управління
доктор юридичних наук, доцент
Заслужений юрист України

Максим ЦУЦКІРДЗЕ

2021

АКТ

впровадження у практичну діяльність результатів дисертаційного
дослідження Мірковця Олександра Михайловича на тему: «Розслідування
розбоїв, вчинених організованою групою в Україні» зі спеціальності
12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза;
оперативно-розшукова діяльність

Комісія у складі: начальника відділу ГСУ НП України доктора юридичних наук, доцента Шевчишена А. В., заступника начальника відділу ГСУ НП України кандидата юридичних наук Черненка О. О., заступника начальника відділу ГСУ НП України Жерняка С. М. склала цей акт про те, що матеріали дисертаційного дослідження Мірковця Олександра Михайловича на тему «Розслідування розбоїв, вчинених організованою групою в Україні» зі спеціальності 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність можуть застосовуватись у практичній діяльності слідчих підрозділів, а також під час проведення занять в системі службової підготовки.

Начальник відділу
ГСУ НП України
доктор юридичних наук, доцент

Артем ШЕВЧИШЕН

Заступник начальника відділу
ГСУ НП України

Сергій ЖЕРНЯК

Заступник начальника відділу
ГСУ НП України
кандидат юридичних наук

Олександр ЧЕРНЕНКО

ЗАТВЕРДЖУЮ

Перший проректор Донецького
державного університету внутрішніх
справ, доктор юридичних наук, старший
науковий співробітник

Є.С. НАЗИМКО

«09» липня 2021 р.

АКТ

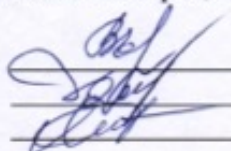
**впровадження результатів дисертаційного дослідження
Мірковця Олександра Михайловича на тему: «Розслідування розбоїв,
вчинених організованою групою в Україні» у науково-дослідну діяльність
Донецького державного університету внутрішніх справ**

Комісія у складі: декана факультету № 1 кандидата юридичних наук, професора О.О. Волобуєвої, завідувача кафедри кримінального права та кримінології факультету № 1 кандидата юридичних наук, доцента А.О. Данилевського, наукового співробітника відділу організації наукової роботи А.Г. Ялі склала цей акт про те, що матеріали дисертаційного дослідження Мірковця Олександра Михайловича на тему: «Розслідування розбоїв, вчинених організованою групою в Україні» мають важливе теоретико-правове значення для розвитку науки криміналістики, кримінального процесу та використовуються Донецьким юридичним інститутом в межах виконання теми науково-дослідної роботи факультету № 1 «Протидія кримінальним правопорушенням на території проведення ООС (Операції об'єднаних сил)» на 2020-2024 р. (державний реєстраційний номер 0120U105580)

ВИСНОВОК

Результати дисертаційного дослідження Мірковця Олександра Михайловича на тему: «Розслідування розбоїв, вчинених організованою групою в Україні» на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук вважати впровадженими в науково-дослідну діяльність Донецького державного університету внутрішніх справ під час проведення загальнотеоретичних та галузевих досліджень спрямованих на подальший розвиток науки криміналістики та кримінального процесу.

Члени комісії:

О.О. Волобуєва
А.О. Данилевський
А.Г. Ялі

«ЗАТВЕРДЖУЮ»
 Начальник
 Головного слідчого управління
 Державного бюро розслідувань
 Олександр УДОВИЧЕНКО
 2021

АКТ

впровадження у практичну діяльність результатів дисертаційного дослідження Мірковця Олександра Михайловича на тему: «Розслідування розбоїв, вчинених організованою групою в Україні» зі спеціальності 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

Комісія у складі: начальника відділу Головного слідчого управління Державного бюро розслідувань Овдієнка В.М., заступника начальника відділу Головного слідчого управління Державного бюро розслідувань Бруско К.М., старшого слідчого в ОВС Головного слідчого управління Державного бюро розслідувань, кандидата юридичних наук Осетрової О.С., склала цей акт про те, що матеріали дисертаційного дослідження Мірковця Олександра Михайловича на тему «Розслідування розбоїв, вчинених організованою групою в Україні» зі спеціальності 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність можуть застосовуватись у практичній діяльності слідчих підрозділів, а також під час проведення занять в системі службової підготовки.

Начальник відділу
 Головного слідчого управління
 Державного бюро розслідувань

Віталій ОВДІЄНКО

Заступник начальника відділу
 Головного слідчого управління
 Державного бюро розслідувань

Костянтин БРУССО

Старший слідчий в ОВС
 Головного слідчого управління
 Державного бюро розслідувань,
 кандидат юридичних наук

Олена ОСЕТРОВА

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор Донецького державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, доцент

О.М. КУРАКІН

АКТ

**впровадження результатів дисертаційного дослідження
Мірковця Олександра Михайловича на тему: «Розслідування розбоїв,
вчинених організованою групою в Україні» в освітній процес Донецького
державного університету внутрішніх справ**

Комісія у складі:

голова комісії: начальник начально-методичного відділу Гапонюк О.І.

Члени комісії:

декан факультету №1, к.юрид.наук, проф. Волобуєва О.О.;

декан факультету №3, к.юрид.наук, доц. Буга В.В.

склала цей акт про те, що результати наукового дослідження Мірковця Олександра Михайловича на тему: «Розслідування розбоїв, вчинених організованою групою в Україні», поданого на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність, використовуються в освітньому процесі Донецького державного університету внутрішніх справ при викладанні навчальних дисциплін «Криміналістика», «Кримінальний процес», «Розслідування окремих видів злочинів» та «Доказування у кримінальному провадженні». Доповнення, внесені автором до лекційних матеріалів із зазначених тем підготовлені на достатньому теоретичному та методичному рівні та ґрунтуються на результатах проведеного автором глибокого дослідження чинного законодавства та практики його реалізації, у зв'язку з чим можуть бути впроваджені в освітній процес Донецького державного університету внутрішніх справ, а також використані у науково-дослідній роботі курсантів, студентів та слухачів.

В якості наукових джерел в лекціях рекомендовано такі публікації дисертанта:

1. Мірковець О.М. Відомості про особу злочинця в структурі криміналістичної характеристики розбоїв, вчинених організованою групою. *Правові новели*. 2020. № 12. Том 3.

2. Мірковець О.М. Слідчі ситуації початкового етапу розслідування розбоїв, вчинених організованою групою. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 8. С. 572-575.

3. Мірковець О.М. Висунення версій при розслідуванні розбою, вчиненого організованою групою. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2020. № 4(32). Vol. 3

4. Мірковець О.М. Особливості взаємодії слідчих з оперативними працівниками при розслідуванні розбоїв, вчинених організованою групою. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2020. № 4. С. 188–194.

5. Мірковець О.М. Негласні слідчі (розшукові) дії під час розслідування розбоїв, вчинених організованою групою. *Право і суспільство*. 2021. № 1. Ч. 2.

6. Мірковець О.М. Особливості проведення допиту у кримінальних провадженнях про розбій. *Правові новели*. 2021. № 13. Том 2.

Голова комісії:

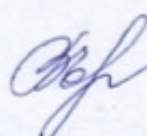
начальник навчально-методичного відділу

О.І. Гапонюк

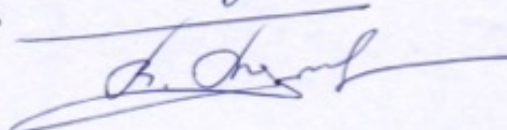
Члени комісії:

декан факультету №1,
к.юрид.наук, проф.

О.О. Волобуєва

декан факультету №3,
к.юрид.наук, доц.

В.В. Буга

Додаток Б

АНКЕТА

**вивчення кримінальних проваджень про розбійні напади
протягом 2015–2020 років (ст. 187 Кримінального кодексу України)
(загалом досліджено 225 кримінальних проваджень)**

№ з/п	Питання, яке досліджується	Примітка
1.	Кваліфікація розбою	
	а) напад з метою заволодіння чужим майном, поєднаний із насильством, небезпечним для життя чи здоров'я особи, яка зазнала нападу, або з погрозою застосування такого насильства (ч. 1 ст. 187 КК України)	29,7 %
	б) розбій, вчинений за попередньою змовою групою осіб, або особою, яка раніше вчинила розбій або бандитизм (ч. 2 ст. 187 КК України)	40,4 %
	г) розбій, спрямований на заволодіння майном у великих чи особливо великих розмірах або вчинений організованою групою, або поєднаний із заподіянням тяжких тілесних ушкоджень (ч. 4 ст. 187 КК України)	8,9 %
2.	Об'єкт злочину	
	А) основний безпосередній	79,6 %
	Б) додатковий факультативний	20,4 %
3.	Об'єктивна сторона злочину:	
	А) напад з метою заволодіння чужим майном	59,6 %
	Б) напад з метою заволодіння чужим майном, поєднаний із насильством, небезпечним для життя чи здоров'я особи, яка зазнала нападу, або з погрозою застосування такого насильства	40,4 %
4.	Суб'єкт злочину	
	А) осудна особа, яка досягла 14–18-річного віку	5,7 %
	Б) осудна особа, яка досягла 18 і старше років, з них:	94,3 %
	віком від 18 до 24	27 %
	віком від 25 до 29	39
	віком від 30 до 35	19
5.	Суб'єктивна сторона злочину	
	А) прямого умислу на протиправне заволодіння чужим майном і корисливим мотивом.	98,3 %
	Б) умисел розбійника – ігнорування усвідомлення того факту, що вчинювані ним дії здійснюються в умовах очевидності - вони мають відкритий для потерпілого або інших осіб характер.	1,7 %

6.	Кваліфікуючі ознаки злочину (ч. 2 ст. 187 КК України)	
	А) розбій, поєднаний з насильством, яке є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого	30,1 %
	Б) розбій, поєднаний з погрозою застосування такого насильства	10,3 %
7.	Кваліфікуючі ознаки розбою	
	А) повторність	15,2 %
	Б) за попередньою змовою групою осіб	4,5 %
	В) у великих та особливо великих розмірах	19 %
	Г) організованою групою	1,6 %
	Д) з проникненням у житло, інше приміщення чи сховище	10,7 %
	Е) завдання значної шкоди потерпілому	14,8 %
8.	Повторність – злочин, вчинений особою, яка раніше вчинила:	
	А) крадіжку (ст. 185 КК України)	6,6 %
	Б) грабіж (ст. 186 КК України)	3,7 %
	В) розбій (ст. 187 КК України)	2,4 %
	Г) вимагання (ст. 189 КК України)	1,6 %
	Д) шахрайство (ст. 190 КК України)	0,8 %
9.	Рецидив злочинів:	
	А) фактичний	13,6 %
	Б) легальний	1,6 %
	В) пенітенціарний	-
10.	Форма співучасті:	
	А) проста співучасть (співвиконавство)	4,5 %
	Б) складна співучасть (розподіл ролей)	1,6 %
11.	Вчинення розбою за стійкістю умислу:	
	А) одноособово;	22 %
	Б) групою осіб;	65,2 %
	В) групою осіб за попередньою змовою;	1,2 %
	Г) організованою групою;	1,6 %
	Д) злочинною організацією.	-
12.	Характеристика груп за територіальними зв'язками:	
	А) зв'язки у межах міста	5,35
	Б) зв'язки у межах одного району	0,4 %
	В) з міжобласними зв'язками	0,4 %
	Г) з міжрегіональними зв'язками	-
	Д) з міжнародними зв'язками	-
13.	Вікова характеристика організатора розбою:	
	А) 18–24 років	4,5 %
	Б) 25–44 років	1,2 %

	В) 45 і старші	0,4 %
14.	Характеристика організатора розбою за джерелом доходу:	
	А) з постійним джерелом доходу	1,2 %
	Б) без постійного джерела доходу	4,9 %
15.	Характеристика організатора розбою за судимістю:	
	А) раніше судимий	3,7 %
	Б) раніше не судимий	2,5 %
16.	Характеристика особливостей утворення злочинних груп, що вчиняли розбій	
	А) на основі старих зв'язків	1,2 %
	Б) на основі епізодичних зв'язків	-
	В) на основі спільного проведення дозвілля	2 %
	Г) на основі спільної роботи	0,8 %
	Д) на основі випадкових зв'язків	1,6 %
	Е) на основі родинних зв'язків	0,4 %
	Є) інші	-
17.	Мотиви вчинення розбою:	
	А) заволодіння зброєю та матеріальними цінностями	21,9 %
	Б) матеріальне збагачення	38 %
	В) які взагалі не підлягають будь-якому логічному поясненню	6,1 %
	Г) інші	17,3 %
	Д) не встановлювались судово-слідчими органами дійсні мотиви	16,5 %
18.	Мета вчинення розбою:	
	А) корислива	99,1 %
	Б) корисливо-насильницька	0,9 %
	Г) інша.	-
19.	Географія вчинення розбою:	
	А) міська місцевість	68,8 %
	Б) великі індустріальні центри	76,4 %
	В) невеликі міста	4,9 %
	Г) районні центри	7,4 %
	Д) сільська місцевість	11,5 %
20.	Місце вчинення розбою:	
	у межах району (населеного пункту, вулиці)	64,1 %
	поза межами району (сільська місцевість, траса та ін.)	35,9 %
21.	Час вчинення розбою:	
	А) місяць:	
	1) січень	2,8 %
	2) лютий	4,1 %

	3) березень	7,8 %
	4) квітень	10,7 %
	5) травень	15,2
	6) червень	14 %
	7) липень	11,5 %
	8) серпень	7,8 %
	9) вересень	11,5 %
	10) жовтень	7 %
	11) листопад	3,3 %
	12) грудень	3,7 %
	Б) дні тижня:	
	1) будні	66,5 %
	2) вихідні	33,5
	3) святкові.	9,5 %
	В) години:	
	1) з 12.00 до 18.00	15,2 %
	2) з 18.00 до 22.00	51,2 %
	3) з 22.00 до 06.00	26 %
	4) з 06.00 до 12.00.	7,4 %
22.	Характеристика осіб, які вчиняють розбій, за статтю:	
	А) чоловіки	96 %
	Б) жінки	4 %
23.	Характеристика осіб, що вчиняють розбій за судимістю:	
	А) раніше не судимі	74,9 %
	Б) раніше судимі	25,1 %
	В) раніше судимі – 3 і більше разів	2,5 %
24.	Характеристика осіб, які вчиняють розбій, за освітою:	
	А) середня і середня спеціальна	71 %
	Б) вища	6,1 %
	В) кваліфікований робітник	12,8
	Г) молодший бакалавр	4,5 %
	Д) бакалавр	5,3 %
	Е) магістр	0,8 %
	Є) не мали вище зазначеної освіти	18,1 %
25.	Характеристика осіб, які вчиняють розбій, за сімейним станом:	
	А) одружені	67,7 %
	Б) неодружені	32,3 %
26.	Характеристика осіб, які вчиняють розбій, за віком:	
	А) від 14 до 18 років	5,7 %
	Б) 19-35 роки	56,6 %
	В) 35-45 років	29,7 %
	Г) понад 45 років	7,7 %

27.	Характеристика осіб, які вчиняють розбій, за національним складом:	
	А) українці	74,7 %
	Б) росіяни	9,5 %
	В) білоруси	2,4 %
	Г) вірмени	2 %
	Д) азербайджанці	2,8 %
	Е) кримські татари	2 %
	Є) молдавани	1,2 %
	Ж) євреї	1,6 %
	З) інші етнічні групи	3,3 %
28.	Характеристика осіб, які вчиняють розбій, за видом занять:	
	А) безробітні	81,4 %
	Б) працюючі	17,7 %
	В) пенсіонери	0,8 %
29.	Характеристика працюючих осіб:	
	А) безробітні	81,4 %
	Б) робітники	2,8 %
	В) підприємці	5,7 %
	Д) службовці	1,2 %
	Е) інші	7 %
30.	Типові місця вчинення злочинів:	
	А) великі індустріальні центри	76,4 %
	Б) невеликі міста	4,9 %
	В) районні центри	7,4 %
	Г) сільська місцевість	11,5 %
31.	Співвідношення місця вчинення злочинів з місцем постійного проживання	
	А) місце постійного проживання не пов'язане з місцем вчинення злочину	16,5 %
	Б) проживання співпало з місцем злочину (один район великого міста, невеликий районних центр тощо)	83,5 %
32.	Наявність планування та підготовки до злочину:	
	А) наявна підготовка	65 %
	Б) відсутня підготовка	35 %
33.	Характеристика частки вчинення розбою групою осіб:	
	А) вчинено групою осіб	3,7 %
	Б) вчинено групою осіб за попередньою змовою	1,2 %
	В) вчинено організованою групою	1,6 %
	Г) вчинено злочинною організацією	-
	Д) вчинено без групи	93,8 %

Додаток В

Анкета

**опитування прокурорів органів прокуратури України, щодо протидії розбійним нападам (прокуратур Дніпропетровської, Запорізької, Київської, Одеської, Харківської, Чернігівської областей та міста Києва)
(85 прокурорів)**

1. Ви працюєте в:

- 1) Офісі Генерального прокурора України – 7,5 %
- 2) обласній прокуратурі – 65 %
- 3) окружній прокуратурі – 27,5 %

2. Ваш вік:

- 1) до 25 років – 25,5 %
- 2) від 25 до 35 років – 52,0 %
- 3) від 35 до 45 років – 16,0 %
- 4) понад 45 років – 6,5 %

3. Стаж службової діяльності:

- 1) до 3 років – 29,9 %
- 2) від 3 до 5 років – 46,6 %
- 3) від 5 до 10 років – 15,1 %
- 3) понад 10 років – 8,4 %

4. Чи вважаєте Ви, що чинники пов'язані з формуванням особистості злочинців, які вчиняють розбої, багато в чому схожі з чинниками, що формують особу злочинців, які вчиняють розбійні напади ?

- 1) так – 68 %
- 2) ні – 32 %

5. Чи вважаєте Ви, що комплекс заходів щодо протидії злочинам у сфері нападів має базуватись на комплексі заходів протидії корисливо-насильницьким злочинам?

- 1) так – 38 %
- 2) ні – 62 %

6. Як Ви оцінюєте криміногенну ситуацію в Україні в цілому?

- 1) вважаю її вкрай небезпечною та загрозливою – 35 %
- 2) поряд з іншими проблемами, що турбують наше суспільство, злочинність не є першорядною проблемою – 14 %
- 3) злочинність була, є і завжди буде. Необхідно усувати причини її зростання – 42 %
- 4) не бачу особливої небезпеки у зростанні злочинності – 7 %

7. Як Ви оцінюєте криміногенну обстановку на території обслуговування вашого підрозділу в порівнянні з криміногенною обстановкою в Україні в цілому?

- 1) значно краща – 30 %

- 2) нічим не відрізняється – 59 %
- 3) значно гірша – 9 %
- 4) інше (на Вашу думку) – 2 %

8. Які, на Вашу думку, злочини найчастіше вчиняються у Вашому районі, області

- 1) злочини проти життя та здоров'я особи – 38 %
- 2) злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи – 10 %
- 3) злочини проти власності – 52 %

9. Які, на Вашу думку, причини зумовлюють зміни криміногенної обстановки?

- 1) економічні – 40 %
- 2) політичні – 27 %
- 3) психологічні – 9 %
- 4) соціальні – 24 %

10. Які, на Вашу думку, основні причини і умови, що сприяють зростанню розбійних нападів в сучасних умовах в Україні?

- 1. Високий рівень безробіття – 55,0 %
- 2. Відсутність матеріальних засобів до існування – 22,5 %
- 3. Алкоголізм чи зловживання спиртними напоями – 1,0 %
- 4. Негативний вплив близьких, знайомих, друзів – 3,5 %
- 5. Наявність у значної частини злочинців незаконно придбаної зброї – 30,0 %
- 6. Гібридна війна в Донецькій і Луганській областях – 37,0 %

11. Які, на Вашу думку, чинники найбільш ефективно сприятимуть протидії розбійним нападам :

- 1. Розробка перспективного плану послідовних дій державних органів, які формують правову базу з питань запобігання вчинення розбійних нападів – 36,5 %
- 2. Прийняття та узгодження законодавчої бази, для створення рівних умов доступу на ринок різних перевізників – 19,0 %
- 3. Створити передумови для зацікавленості в роботі в Україні великих операторів, а саме: міжнародних компаній або компаній, створених учасниками ринку – 44,5 %.

12. Чи потрібно, на Вашу думку, на підставі ч. 2 ст. 25 Закону України «Про Прокуратуру» проводити координацію діяльності правоохоронних органів відповідного рівня у сфері протидії розбійним нападам ?

- 1) Так – 88 %
- 2) Ні – 12 %

13. Які, на Вашу думку, координаційні повноваження Прокуратури максимально ефективно сприятимуть запобіганню та протидії розбійним нападам ?

1. Проведення спільних нарад між представниками поліції, СБУ – 23 %
2. Створення міжвідомчих робочих груп між представниками прокуратури, поліції, службами безпеки – 23 %.
3. Здійснення аналітичної діяльності у сфері протидії розбійним нападам – 52 %

14. Як, на Вашу думку, за соціально-демографічними даними розбійні напади у переважній більшості вчиняють?

1. Чоловіки від 26-30 років – 39 %
2. Чоловіки від 30-50 років – 56 %
3. Жінки від 18-30 років – 3 %
4. Жінки від 30-50 років – 2 %

15. Який, на Вашу думку, основний мотив вчинення розбійних нападів :

1. Перебільшене уявлення про значення матеріальних благ – 14 %
2. Негативне ставлення до інтересів суспільства та громадян – 3 %
3. Заперечення загальновизнаних цінностей – 3 %
4. Установка на збагачення будь-якими засобами – 80 %

Додаток Д

Анкета опитування працівників Національної поліції, які ведуть боротьбу із розбійними нападами

Результати опитування свідчать, що вчиненню злочинів проти власності громадян передували у 98,3 % випадків – попередня підготовка; у 95,1 % випадків – створення злочинного угруповання, тобто добір учасників та розподілення ролей; у 98,2 % – попереднє відшукування об'єкта злочинного посягання та відпрацювання способів нападу на нього.

Аналіз практики розслідування розбійних нападів свідчить, що в 59 % випадків до потерпілих застосовується психічне насильство, у 38 % – фізичне насильство, в 3 % – як психічне, так і фізичне насильство. В кожному другому випадку усні погрози підкріплюються демонстрацією вогнепальної, холодної зброї або інших предметів, що використовуються як зброя. В більшості випадків фізичне насильство застосовується після того, як погроза не приносить злочинцям бажаного результату. Найбільш поширеними способами вчинення злочинів є: нанесення ударів по всьому тілу руками, ногами, а також тупими предметами (46,3 %), поранення колuche-ріжучими предметами (44,3 %), задушення (5,2 %), застосування газової та вогнепальної зброї (4,2 %).

Обстановка вчинення включає такі елементи як місце, час та умови. Встановлено, що розбійні напади поза населеними пунктами вчинялися організованими злочинними групами на автодорогах державного (24 %), регіонального (48 %), місцевого значення (28 %). На ділянках автодороги, що не мають об'єктів дорожнього сервісу вчинялося більшість розбійних нападів (71 %). Розбійні напади на об'єкти дорожнього сервісу були вчинені в 17 % випадках. Найчастіше вчиняються напади на автозаправні станції (13 %), а також придорожні магазин, пункти громадського харчування (ресторани, кафе), готелі (4 %). Обрання місця та моменту вчинення розбійного нападу залежить від особливостей транспортного засобу, чисельності та озброєння злочинної групи. Такі напади вчиняються на відкритій місцевості, раптово і швидко, із застосуванням зброї, після чого нападники зникають з місця події на автомобілях, в окремих випадках – на автомобілі потерпілого. Виконавці в період вчинення запланованого злочину, з огляду на обстановку, що змінюється, чи інші обставини, можуть змінювати спосіб вчинення злочину, вчиняти не заплановані раніше злочинні дії, використовувати інші знаряддя. Більшість розбійних нападів вчинялися з 23 до 6 годин (53 %), з 18 до 23 годин – 23 %, з 12 до 18 годин – 15 %.

Предметом злочинного посягання виступають грошові кошти, інше цінне майно, що є у потерпілих при собі. Специфічний предмет розкрадань це, перш за все вантажі, а також транспортні засоби, які їх перевозять (41 %). Найбільш активно викрадається побутова техніка (56 %), лікero-горілчані вироби (20 %), продукти харчування (13 %), предмети «широкого вжитку» (6 %). Вибір такого

предмету розкрадання обумовлених можливостями швидкого збуту. Автомобілі викрадаються під час нападу на таксистів і водіїв, що займаються приватним перевезенням (20 %), при цьому у 4 % випадків, через деякий час після вчинення нападу, викрадені автомобілі були кинуті злочинцями або знищені (спалені).

На думку 93,8 % опитаних працівників Національної поліції кількість розбійних нападів в Україні за останні 3 роки різко збільшилася. На фоні погіршення роботи по розкриттю та розслідуванню злочинів з 2011 року спостерігається постійне зменшення кількості виявлених осіб, які їх вчинили. У 2016 році їх чисельність зменшилася на 6,9 % і склала 141 (2014 р. – 159 – 15,2 %). Абсолютну більшість виявлених злочинців, 96,2 %, традиційно становили чоловіки (2014 р. – 87,1 %). Прогноз щодо поступового зростання відсотку жінок серед злочинців на даний час не підтверджується. Група осіб, які не працюють і не навчаються, залишається домінуючою серед виявлених злочинців. Це дозволяє констатувати наявність в країні маргінального прошарку населення, представники якого виявляють підвищену схильність до злочинної поведінки.

Щодо вікової характеристики осіб, які вчиняють напади, то тут слід зазначити, що особи, які вчиняють цей різновид розбою дещо старші від осіб, що вчиняють інші види розбійних нападів. Так у процентному співвідношенні неповнолітні складають лише близько 6 %, особи віком від 18 до 24 – 27 %, особи віком від 25 до 35 – 29,6 %, особи віком від 35 до 45 – 29,7 %, старші 45 років – 7,7 %.

Злочинність у розглядуваній сфері має яскраво виражений «міжміський» характер: фактично всі такі злочини вчиняються на безлюдних дорогах. Причому, як засвідчує аналіз емпіричної бази, мова йде не про малі міста, а майже завжди про великі, переважно обласні центри. Це й не дивно з огляду на більш високий рівень життя в них, а також наявність там значної кількості «дорогих» автотранспортних засобів. У сільській місцевості, як правило вчиняють напади на водіїв, які приїхали з міст. Серед осіб, що вчинили даний злочин, або були співучасниками, мешканці міста, у якому було вчинено злочин, склали 90 %, іногородні – 4 %, мешканці прилеглих міст або сільської місцевості – 6 %.

За результатами опитування слідчих встановлено, що найбільш проблематичним є використання оперативно-розшукових обліків (20,5 % опитаних респондентів) та спільне проведення аналізу отриманої інформації, планування СРД та ОРЗ (15,4 % опитаних респондентів), а за результатами опитування оперативних працівників – консультаційна діяльність слідчого під час документування злочинних дій, проведення оперативними підрозділами попередньої перевірки, ознайомлення слідчого з оперативними матеріалами до внесення відомостей до ЄРДР та початку досудового розслідування, визначення перспективи використання матеріалів (15,4 % опитаних респондентів).

Серед опитаних оперативних працівників 59 % вважають, що взаємодія з іншими оперативними підрозділами інших держав повинна здійснюватися шляхом обміну оперативною інформацією, 28,8 % – спільного аналізу

оперативної інформації, 18,5 % – спільного плану оперативних заходів, 40,6 % – спільного проведення оперативних заходів (додаток В). Також 50,2 % респондентів зазначають, що у відомчих нормативних актах недостатньо визначено порядок взаємодії підрозділів правоохоронних органів з метою підвищення ефективності стосовно виявлення та розслідування розбоїв, а 44,3 %, навпаки, – достатньо і лише 5,5 % – узагалі не визначають (додаток В).

До того ж ефективним визнається і взаємний контроль суб'єктів взаємодії, а також безпосередній контроль з боку керівника, який організує взаємодію. За дослідженням, підрозділи Національної поліції України найчастіше використовують тактичні прийоми контролю: перевірка планів проведених заходів – 68 %; перевірка якості виконання запланованих заходів – 64,1 %; заслуховування старших груп – 70,1 %; заслуховування відповідальних за виконання окремих заходів – 64,1 %; узагальнення результатів – 66 %. Сукупність тактичних прийомів при здійсненні контролю повинна забезпечувати принципи об'єктивності, конкретності, усебічності, системності, компетентності тощо, а також інші вимоги організації і здійснення контролю в діяльності правоохоронних органів.

Додаток Є

Список опублікованих праць

1. Мірковець О. М. Висунення версій при розслідуванні розбою, вчиненого організованою групою. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2020. № 4 (32). Vol. 3. S. 120–126.
2. Мірковець О. М. Особливості взаємодії слідчих з оперативними працівниками при розслідуванні розбоїв, вчинених організованою групою. *Держава та регіони*. Серія: Право. 2020. № 4. С. 188–194.
3. Мірковець О. М. Слідчі ситуації початкового етапу розслідування розбоїв, вчинених організованою групою. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 8. С. 572–575.
4. Мірковець О. М. Відомості про особу злочинця в структурі криміналістичної характеристики розбоїв, вчинених організованою групою. *Правові новели*. 2020. № 12. Т. 3. С. 103–109.
5. Мірковець О. М. Негласні слідчі (розшукові) дії під час розслідування розбоїв, вчинених організованою групою. *Право і суспільство*. 2021. № 1. Ч. 2. С. 94–101.
6. Мірковець О. М. Особливості проведення допиту у кримінальних провадженнях про розбій. *Правові новели*. 2021. № 13. Т. 2. С. 87–94.
7. Мірковець О. М. Способи вчинення розбоїв організованою групою. Цінність права як найефективнішого регулятора суспільних відносин : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 2–3 жовт. 2020 р.). Харків : Східноукраїнська наукова юридична організація, 2020. С. 102–105.
8. Мірковець О. М. Окремі проблеми боротьби з організованою злочинністю в Україні. Право як ефективний суспільний регулятор : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 19–20 лют. 2021 р.). Львів : «Центр правничих ініціатив», 2021. С. 43–46.
9. Мірковець О. М. Обстановка вчинення розбоїв організованою групою. Правова система України: сучасні тенденції та фактори розвитку : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Запоріжжя, 26–27 берез. 2021 р.). Запоріжжя : «Істина», 2021. С. 97–100.